

ଗୋଟିଏ ଦିବେଦିନା ।

୩୧. ୧୯୮୨

ମହାଶୟ,

“ ଜାଣୟ-ଜୀବନରୁପ ରସାଳ-ପାଦପ ଦେହରେ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ନଗନ ବିଷନ୍ତର ଅମୃତ ପଞ୍ଚକ ”—ଏ ତଥ୍ୟ ଆଯଗମାନଙ୍କୁ ନୂଆ କର ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ତଥାପି ଚିରଭ୍ୟାସବଣତଃ ପୁଣି କହୁଛୁଁ ଏବଂ ଭବଷ୍ୟତର ମଧ୍ୟ ଏହିପରି କହୁଥିବୁଁ ଯେ ସାହିତ୍ୟ ଜାତିର ଜୀବନ, ଜାତିର ଯୋବନ, ଜାତିର ବଳ, ଜାତିର କଳ ଏବଂ ଏପରି କି ଜାତିର ଅକୁଣ୍ଡିମ ପରମ ଅନୁଭବଙ୍କନ୍ତୁ । ଯେଉଁଦିନ ଏ ସାହିତ୍ୟ-ଶୋଣିତ-ପ୍ରବାହ ଜାତିର ସ୍ଵତ ଅଙ୍ଗେ, ସ୍ଵତ ଧମନାରେ, ସ୍ଵତ ଶିଶୁରେ ପ୍ରବାହିତ ହେବ ସେହିଦନ ବିଶ୍ୱାସ କରିବୁଁ ଯେ ଜାତ ପକ୍ଷତ ଉନ୍ନତିଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲୁ; ଯେଉଁଦିନ ଦେଖିବୁଁ ଯେ ସାହିତ୍ୟର ନବନଟିବାନ୍ଦେଶାନ୍ତିନା ଜ୍ଞାଲାମୟୀ ଭ୍ରାଷା ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣରେ ନଗନ ତେଜ, ନିତ୍ୟନବୋଧାହ ଏବଂ ଅକୁଣ୍ଡ ଗଣ୍ଠର ଆନନ୍ଦ ତେଉ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି, ସେହିଦନ ଜାଣିବୁଁ ଓଡ଼ିଆ ଯଥାର୍ଥ ସାହିତ୍ୟଷେବା ଏବଂ ତାହାର ସେବାର ଫଳ ଏତେଦିନେ ପଳିଲା ।

ଏତାହୁଶ ସାହିତ୍ୟର ଚକ୍ରର ଶୋଭା ବଢାଇବାରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ମୁକୁର ପ୍ରାୟ ୧୦ ବର୍ଷ ହେଲା ଜାତିର ଦ୍ୱାରେ ଦର୍ଶନ ଦରେ, ହାତେ ହାତେ ବୁଲି ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯଥାସାଧ ଯନ୍ତ୍ରିକିଷ୍ଟ କରିଥିଲା । ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ନିଜର ଅନବଧାନର ପ୍ରୟୁକ୍ଷ ହେଉଛି ଏଥିବା ସମୟ ବା ସମାଜର ଅବାରଣୀୟ ଦୁଷ୍ଟ ବଣତଃ ହେଉ ନାନା ବାଧାରିଷ୍ଟ ଓ ଅସମ୍ପୂର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ନିୟନ୍ତ୍ରିତଭାବେ ହେଉ ବା ଅନ୍ୟମିତ ଭାବେ ହେଉ “ମୁକୁର” ଧବାଙ୍ଗରେ ସହାରଙ୍ଗନଭାବେ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଥାରିଛି । ଏଥୁପାଇଁ ଆମ୍ବମାନେ ସବନିୟମନ୍ତ୍ର ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଚରକୃତଙ୍କ, ଏବଂ ମୁକୁର ଗ୍ରାହକଗଣ ଏତେଦିନ ହେଲା ମୁକୁରକୁ ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଭଣ୍ଟାନ୍ତିତ କରିଥିବାରୁ, ସେମାନଙ୍କୁ ଅନୁଭବର ଶତ ଶତ ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲୁଁ ।

୧—ଆମ୍ବମାନେ ଏ ବର୍ଷର ମୁକୁର ଭ୍ରମିତର ପଠାଇବୁ । ଭରଷାକରୁଁ ଗ୍ରାହକମାନେ ମକୁର ଗ୍ରହଣ କରି ସ୍ଵଜାତି ଓ ସାହିତ୍ୟର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅକ୍ଷୟ ରଖିବେ । ଭ୍ରମିତର ଫେରାଇଦେଇ ଅଯଥା କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ କରିବେ ନାହିଁ ।

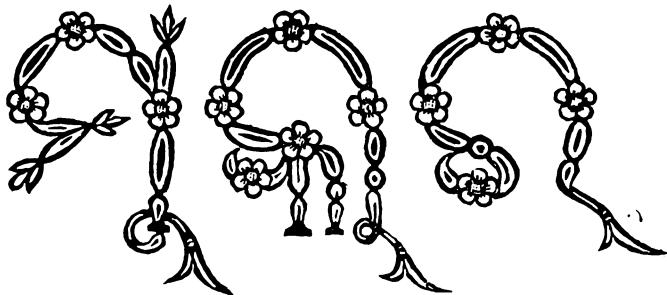
୨—ଅନେକ ଗ୍ରାହକ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁକୁର ଗ୍ରହଣ କଲାଦିନରୁକୁଙ୍କା ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ବିନାତ ଅନୁରୋଧ ମକୁରର ବାକି ଦେବୁ ଶୀଘ୍ର ପଠାଇ ଦେଇ ଉପକୃତ କରିବେ ।

୩—ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଏହି ଅନୁରୋଧ କରୁଥିଲୁଁ ଯେ ସେମାନେ କୌଣସି ବିଷୟ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ପଦ ଲେଖିଲାବେଳେ ଯେପରି ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଲେଖିବାକୁ ଭୁଲି ନ ଯାନ୍ତି, ଏବଂ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ “ନୂତନ” ବୋଲି ଲେଖିବେ ।

୪—ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଅନୁଶେଷ ଯେ ସ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖା ଯେପରି ପ୍ରତିମାସର ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହ ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହୁଏ, ଏବଂ ହସ୍ତଲିପି ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ହେବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଅନ୍ୟତା ଦୋଷରୁ ଯେପରି ମୂଲ୍ୟବାନ ପ୍ରବନ୍ଧ ଉପେକ୍ଷିତ ନ ହୁଏ, ତହିଁପ୍ରତ ଲେଖକମହାଶୟମାନେ ସାତିଶୟ ଯତ୍ନବାନ ହେବା ବିଧେୟ ।

ସମାଦକ ।

ଧାନ୍ୟମ ଓ ରେଣ୍ଡି, ୧୯୭୩ ।

ମାସିକ ପତ୍ର ।

ଶ୍ରୀ ବୃଜଷୁଦ୍ଧର ଦାସ,

ସଂସ୍କାରକ ।

PRINTED AND PUBLISHED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK.

ପବନମନ ମନ୍ଦିର ନିମନ୍ତେ ଲେଖନମାନେ ଦାସୀ ।

ସୂଚୀ ।

ଟାଖ୍ୟ ।

- ୧ । ଅଣାର
 - ୨ । ସମସ୍ତ ପତଖ ସହିତ
 - ୩ । ଜବଗୋବିନର ବିଦ୍ୟ
 - ୪ । ଧବଳଶୁର
 - ୫ । ମୁଣ୍ଡପାଥ
 - ୬ । ରେଣ୍ଟ
 - ୭ । ବର୍ଷାର ହାତେବ ଗୋବିନ ଭାନାଦେ
 - ୮ । ଅଣାରେ ଅଲେକ (ଉପଦ୍ୟାସ)
 - ୯ । ମୋଜନା ଜନ୍ମଭୂମି
 - ୧୦ । ଶ୍ରୀ ସ୍ଵ ବନାରାଜ
 - ୧୧ । ବେଳ
 - ୧୨ । ବାନ୍ଦାର ଶରୀର ମହାରାଜ
- ୪୪୭ ପରିବାର ଭାବରେବ (୧୦୭)
- ୧୩ । ସମ୍ବନ୍ଧ ସହିତ
 - ୧୪ । ବଣ୍ଣିନି
 - ୧୫ । କେତୋଡ଼ିଠା
 - ୧୬ । ମନେଜ୍ଞ ଶଷେ ହେମତ୍ରେ
 - ୧୭ । ଦୋଳି

ଲେଖକମାନଙ୍କର ନାମ ।

- (୧୦୭) ଶ୍ରୀଦୁର୍ଗ ଶ୍ରୀ ଗୋପିନାଥ ହୋତା

- „ ଶ୍ରୀ କରବନ୍ଧ ସିନ୍ହ

- „ ଶ୍ରୀ କୃପାନ୍ତିନ୍ଦ୍ର M.A.

- „ ଶ୍ରୀ ଗୋପାବର୍ଦ୍ଧ ମିଶ୍ର M.A.

- „ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚ ରେଣ୍ଟର୍ପ୍ରତ୍ତିବ୍ରତ B.A.

- „ ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧ ସିନ୍ହ

- „ ଶ୍ରୀ ବାନ୍ଦାର ମହାର କାବ୍ୟରକ୍ଷଣ

- „ ଶ୍ରୀ ପଲାମୋହନ ସେନାପତ୍ର

- „ ଶ୍ରୀ ପାଞ୍ଚଶରଣ ଦାସ B.A.

- „ ଶ୍ରୀ ବୈଦେହାଥ ଦାସ B.L.

- „ ଶ୍ରୀ ପାଞ୍ଚଶରଣ ଦାସ

- „ ଶ୍ରୀ ପାଞ୍ଚଶରଣ ଦାସ

- „ ଶ୍ରୀ କୃପାନ୍ତିନ୍ଦ୍ର ମହାର କାବ୍ୟରକ୍ଷଣ

- „ ଶ୍ରୀ କରବନ୍ଧ ମହାର କାବ୍ୟରକ୍ଷଣ

- „ ଶ୍ରୀ କରବନ୍ଧ ମହାର କାବ୍ୟରକ୍ଷଣ

- „ ଶ୍ରୀ କୃପାନ୍ତିନ୍ଦ୍ର M.A.

- „ ଶ୍ରୀ —

- „ ଶ୍ରୀ ଦେଖିଣେବ ନନ୍ଦ

- „ ଶ୍ରୀ ବାନ୍ଦାର ମହାର କାବ୍ୟରକ୍ଷଣ

- „ ଶ୍ରୀ ବାନ୍ଦାର ମହାର କାବ୍ୟରକ୍ଷଣ

- „ ଶ୍ରୀ ବାନ୍ଦାର ମହାର କାବ୍ୟରକ୍ଷଣ

ପୁଷ୍ଟାଙ୍କ ।

୩୧୭

୩୧୮

୩୧୯

୩୨୦

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

୩୨୭

୩୨୮

୩୨୯

୩୨୧

୩୨୨

୩୨୩

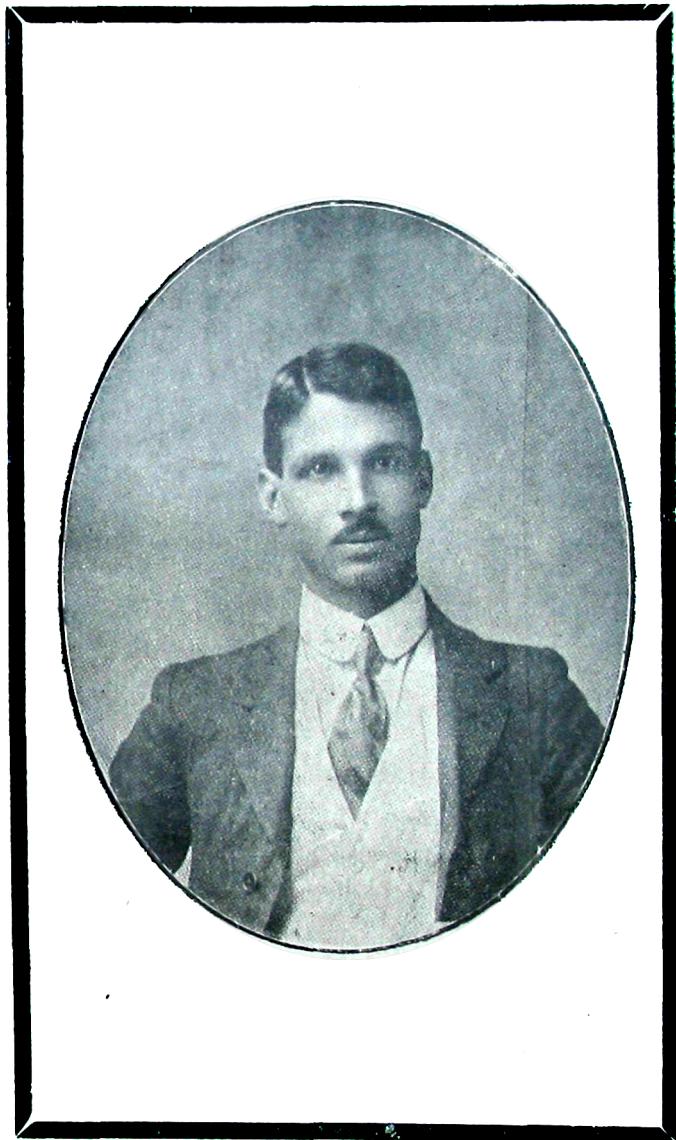
୩୨୪

୩୨୫

୩୨୬

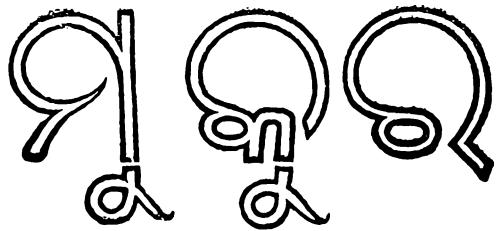
୩୨୭

୩୨୮

ସୁର୍ଯ୍ୟ ବାରଷ୍ଣର ୩ହେମଚନ୍ଦ୍ର ଶତଥୀ ।

Mukur Press, Cuttack.

ମାସିକ ପତ୍ର ।

ଦଶମ ଭାଗ ।

ସନ୍ତୋଷ ସାଳ ।

ଶ୍ରୀ କ୍ରଜୟୁଲର ଦାସ ବି.ଏ.

କର୍ତ୍ତକ

ସମୀଦିତ ।

କଟକ ।

ମୁକୁର ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ।

୧୯୬୭ ।

ଅଗ୍ରୀମ ବାଣୀକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨୫ ଟଙ୍କା ।

ସୂଚିପତ୍ର ।

ଶବ୍ଦଗୁ—

ଅନ୍ଧ-ପୃଷ୍ଠିମା	(ପଦ୍ୟ)
ଅଛାତ	(ପଦ୍ୟ)
ଅନୁକାଦ	(ପଦ୍ୟ)
ଅନ୍ଧ'ରେ ଆଲୋକ	(ଉପନ୍ୟାସ)
ଅଭିନନ୍ଦନ	(ଫଳୀତ)
ଅବକାଶ ଅନୁଭୂତି	(ସାହଚର୍ଯ୍ୟ)
ଅଶ୍ଵ	(ବିବିଧ)
ଅଶ୍ଵୁକଣା	(ପଦ୍ୟ)
ଅଷ୍ଟେପ	(ପଦ୍ୟ)
ଆଉ ଏ ଜୀବନେ ମୋର କିଷ ପ୍ରୟୋଜନ	(ପଦ୍ୟ)
ଆୟୁଷ୍ମେଦ	(ବିଜ୍ଞାନ)
ଆହ୍ଵାନ	(ପଦ୍ୟ)
ଆଶା ଅବସାନେ	(ପଦ୍ୟ)
ଆଗମନୀ	(ପଦ୍ୟ)
ଆସଫଙ୍କା	(ଉତ୍ତରପଦ୍ୟ)
ଆବାହନୀ	(ବିବିଧ)
ଆଷ୍ଟେପ	(ପଦ୍ୟ)
ଆଲୋକ ଓ ଅନ୍ଧାର	(ପଦ୍ୟ)
ଆବାହନ	(ପଦ୍ୟ)
ଆଷ୍ଟକୁଡ଼ା ରଜା କଥା	(ଗଲ୍ଲ)
ଇଟାଲିରେ ସନ୍ଧ୍ୟା	(ପଦ୍ୟ)
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ	(ପଦ୍ୟ)
ଇପହାର	(ପଦ୍ୟ)
ଇଦ୍ବୋଧନ	(ପଦ୍ୟ)
ଇଠ ନା	(ପଦ୍ୟ)
ଏ କି ସ୍ଵର୍ଗ	(ପଦ୍ୟ)
କବିର ପ୍ରାର୍ଥନା	(ପଦ୍ୟ)
କବି ଯୁଗଳ	(ପଦ୍ୟ)
କଳିଶାର	(କମ୍ବଦନ୍ତୀ)
କଳିଶାର ରମେଷ୍ଟନ୍ତ୍ର ବଢ଼ (ଜୀବନା)	
କଳିଶାର ମହାଦେବ ଗୋବନ୍ଦ ରାଜାତ୍ମେ	
କଳିଯାଶେଷର	(ପଦ୍ୟ)
କାହିଁ ସେ ଦିନ	(ପଦ୍ୟ)
କାମ ଉନ୍ନିକନ୍ତର ସାଧନା (ସାହଚର୍ଯ୍ୟ)	
କିଏ କରିବ ଛିନ୍ଦି	(ପଦ୍ୟ)

ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ—

୩୦୭	କି ଦାନ	(ପଦ୍ୟ)	୧୦୮
୩୧୭	କିଷ କହିବ ଅଥକ	(ପଦ୍ୟ)	୧୧୦
୧୧୯	କାଣ୍ଡି	(ପଦ୍ୟ)	୧୧୨
୩୩୮	କୁମାର-ପୃଷ୍ଠିମା	(ପଦ୍ୟ)	୧୧୩
୧୫୦	ଖଦେୟାତ୍	(ପଦ୍ୟ)	୧୧୪
୨୪୬, ୨୫୪	ଗୀତାର ୧୮ଣ ଅଧ୍ୟୁର ସ୍ତୁଲ ତାପୁର୍ଯ୍ୟ	(ସାହଚର୍ଯ୍ୟ)	୨୭
୨୫୯	ଗୀତ	(ବିବିଧ)	୧୧୭
୨୪୧	ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଶେଷ ଦଶା (ଜୀବନା)		୬୪
୪୭	ଚନ୍ଦନ-ପୃଷ୍ଠିମା	(ପଦ୍ୟ)	୨୩
୧୫୧	ଶୂତିକ	(ପଦ୍ୟ)	୧୬
୧୩୦	ଗୁହଁ ବସିଥାଇ ତାକୁ କେବେ ସେ ଅସିବ ଫେର (ପଦ୍ୟ)		୧୫୨
୧୭୭	ଦିନ୍ଦିନ	(ପଦ୍ୟ)	୨୦୪
୧୦୦	ଛିନ୍ଦିନା ଜନଭୂମି	(ପଦ୍ୟ)	୨୫୬
୧୭୧	ଜାତପ୍ରଥାର ଉପକାର, ଅସକାର ଏବଂ ପ୍ରତିକାର ୨୦୫, ୨୮୦		
୧୭୮	ଜାପାୟ ଗୀତ	(ପଦ୍ୟ)	୨୬୬
୧୮୨	ଜାପାୟ ସଙ୍ଗୀତ	(ପଦ୍ୟ)	୨୭୩
୩୧୭	ଶିଶୁଗଢ଼ ଓ କୁମରଭୁଗ୍ର (କମ୍ବଦନ୍ତୀମୁକକ ରତ୍ନାସ)୨୪		
୩୦୮	ତେବେ ହେବ ସୁଖୀ	(ପଦ୍ୟ)	୬୨
୨୮୯	ଦଶମଣ୍ଡି	(ସାହଚର୍ଯ୍ୟ)	୨୨୦
୨୪୭	ଦଶଭୂକ୍ତା	,	୨୧୭
୧୦୮	ଦମୟନ୍ତୀ	(ପଦ୍ୟ)	୨୬୫
୨୫୯	ଦୁଇ ଭାଇ	(ଗଲ୍ଲ)	୨୨
୧୧୯	ଦୁଃଖ	(ପଦ୍ୟ)	୧୮୩
୨୩୧	ଦେଅଳୁ ଅମାବାସ୍ୟା	(ପଦ୍ୟ)	୧୯୨
୨୭୯	ଧରଳେଶ୍ଵର	(ପଦ୍ୟ)	୩୨୯
୨୭୪	ନବନ ଅତଥ୍	(ପଦ୍ୟ)	୧
୧୭୦	ନବଯୋବନର ବିପଦ	(ସାହଚର୍ଯ୍ୟ)	୩୨୪
୧୮୮	ନାୟକର ପଦ	(ପଦ୍ୟ)	୨୭
୧୦୯	ନିମାପଡ଼ା	(ରତ୍ନାସ)	୧୪୧, ୨୬୪
୨୫୦	ନିବେଦନ	(ପଦ୍ୟ)	୨୧୧
୩୩୮	ନିଗ୍ରୋଜାତର କର୍ତ୍ତାଙ୍କର	(ରତ୍ନାସ)	୩୦୯
୨୪୭	ନାଳାଳ	(ପଦ୍ୟ)	୨୧୯
୮୮	ନିକିଅଜାତି	(ପଦ୍ୟ)	୫୭
୧୮୪	ପଦ୍ମବିଦ୍ଧି	(ଗଲ୍ଲ)	୭୦
୮	ପାଠୋଇ ବନ୍ଧ	(ଗଲ୍ଲ)	୮୨

ବିଷୟ—		ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ	ବିଷୟ—		ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ
ପୁନର୍ଜନ	(ସାହଚର୍ଯ)	୪୮	ମିବାର	୪୧, ୫୫, ୧୩୦, ୧୪୭, ୧୫୭, ୧୬୭, ୩୪୮	୩୪୮
ପୁଣ୍ୟ	(ପଦ୍ୟ)	୨୮୯	ମୁକ୍ତିଶର		୫୮
ପୁରୁତନ ଭାବର ବୈଦିଶିକ ବାଣିଜ୍ୟ (ଇତିହାସ)		୨୫୮	ମୁଁ ଚକ୍ରପୁଅ	(ପଦ୍ୟ)	୩୩୦
ପ୍ରବାସ ବିଛେଦ	(ପଦ୍ୟ)	୨୪	ମେଲକ ଫଳ	(ଗନ୍ଧ)	୨୮
ପ୍ରଭୁତ	(ପଦ୍ୟ)	୨୭	ମୋର ଅଭବ	(ପଦ୍ୟ)	୨୫୬
ପ୍ରବାସେ	(ପଦ୍ୟ)	୧୦୦	ମୋ ଜନମା ଜଳଭୂମି	(ପଦ୍ୟ)	୩୪୩
ପ୍ରତିକ୍ଷା	(ପଦ୍ୟ)	୨୪୨	ଯାଉ ଯେ ଗଲୁଣି	(ପଦ୍ୟ)	୩୩
ପ୍ରାର୍ଥନା	(ସଙ୍ଗୀତ)	୨୪୭	ଯାଆ ତେବେ	(ପଦ୍ୟ)	୭୪
ପ୍ରାୟୁ ପରଶାମ	(ଗନ୍ଧ)	୨୫୨	ରସ କାବ୍ୟ	(ଗନ୍ଧ)	୩୦୦
ଫତେହିହ ଓ ଜେରବାର ଫିହି	(ଇତିହାସ)	୧୭	ରଜ ପୋଡ଼ିଯିଠା	(ଗନ୍ଧ)	୩୭୩
ଫେର ମୁଁ ପାଇବି	(ପଦ୍ୟ)	୮	ରାଷ୍ଟ୍ର-ପର୍ତ୍ତିମା	(ପଦ୍ୟ)	୨୪୧
ବନ୍ଧୁ	(ପଦ୍ୟ)	୮	ରେଣ୍ଟୁ	(ସାହଚର୍ଯ)	୩୩୩
ବର୍ଷାକାଳୀନ ନିଶ୍ଚିଥ ଚିନ୍ତା	(ପଦ୍ୟ)	୨୫	ରେଣ୍ଟିର ଫଶାର	(ପଦ୍ୟ)	୧୮୧
ବର୍ଷା ସଙ୍ଗୀତ	(ପଦ୍ୟ)	୧୦୧	ଶିକ୍ଷିତ କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମା	(ଗନ୍ଧ)	୩୦୩
ବାଶଶୀ ଅଭିମୂଳକ (ସାହଚର୍ଯ)	୫୩, ୧୧୫, ୧୫୩, ୨୩୨, ୨୮୨		ଶେଷ ଭିକ୍ଷା	(ସଙ୍ଗୀତ)	୫୪
ବାଳତୋଷିଣୀ ବା ପିତାମହଙ୍କ ଗନ୍ଧ (ସାହଚର୍ଯ)	୧୩୯		ଶେଷିବ ସୁତ	(ବିଦିଧ)	୨୮୮
ବାମଭାର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ମହାଶକ୍ତି			ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମାନନ୍ଦ	(ଜୀବନ)	୨, ୭୭, ୧୧୭, ୧୬୪, ୨୩୪, ୨୭୦, ୨୪୪
୨ ସତିଦାନନ୍ଦ ଦିତ୍ୟବନଦେବ	(ପଦ୍ୟ)	୩୪୪	ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଚରିତାମୃତ	"	୨, ୧୬୨
ବିଦ୍ୟୁଗେ	(ପଦ୍ୟ)	୨୧୧	ସହସ୍ରା	(ପଦ୍ୟ)	୩୯
ବିରହଣୀ ଶାଖା ସଙ୍ଗୀତ	"	୨୪୪	ସମାଜର ଅବହ୍ଲାସ ଓ ସମବାୟୁ ରଣ ସମିତି	୧୭୯	
ବେଚହର ଭୂଷଣ	(ଗନ୍ଧ)	୨୧୮	ସନ୍ତୋଷ	(ପଦ୍ୟ)	୨୩୪
ବୋର ହାଞ୍ଚି	(ପଦ୍ୟ)	୧୪୦	ସମବାୟୁ ପତ୍ରାର ସମିତି (ସାହଚର୍ଯ)	୩୧୮	
ବନ୍ଧୁଧୂନି	(ପଦ୍ୟ)	୩୭୨	ସମ୍ବଲପୁର ସମ୍ବଲନା	"	୩୪୭
ଭକ୍ତ ଓ ଭଗବାନ	(ପଦ୍ୟ)	୧୭	ସାନ୍ତୁନା	(ପଦ୍ୟ)	୧୧୯
ଭଗବତଦୟ	(ସାହଚର୍ଯ)	୧୦୨	ସାହଚର୍ୟ ସମ୍ବାଦ ଗେଟେ	(ପଦ୍ୟ)	୧୦୭
ଭିକ୍ଷା	(ପଦ୍ୟ)	୪୦	ସାକ୍ଷୀ		୧୬୨
ଭାଷ୍ମ	(ପଦ୍ୟ)	୭୭	ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତି	(ସାହଚର୍ଯ)	୧୫୮
ମହାୟୁଦ୍ଧ	(ପଦ୍ୟ)	୧୭୭	ସୁଖନିଶି	(ପଦ୍ୟ)	୨୦୯
ମଙ୍ଗିଳା	(ପଦ୍ୟ)	୨୨୩	ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା	(ସାହଚର୍ଯ)	୮୯
ମାଦଳା ବା ରଣହିତ ବଂଶ କଥା (ଇତିହାସ)		୨୦୨	ଫରୀଡ଼		୭୫
ମାତ୍ରଜା ବିଷେ ହେମଚନ୍ଦ୍ର		୩୭୮	ହୋଲି	(ପଦ୍ୟ)	୨୩୭

ଇଟି ହାସ ଓ ପ୍ରତିତିତ୍ତ ।

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଦାମୋଦର ମହାନ୍ତି—

୧ । ଛିଲଗଡ଼ ଓ ବୁମୁରଙ୍ଗନ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ଆଗ୍ରହୀୟ B.A.—

୨ । ମୃଦୁପର

୩ । ପରେଷିତ ଓ କେରବାର ସିଦ୍ଧ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଜଗବନ୍ଧ ସିଦ୍ଧ—

୪ । ସବୁଜ ଭାବର ଦେବେଣିକ ବାଣିଜ୍ୟ

୫ । ନିମାଗଢ଼ା

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ କେଣକରଣ ରାସ—

୬ । ମାତଳା ବା ରଣପିତ୍ର ଦଶ ବଥା

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଦରିକୃଷ୍ଣ ଦାସ—

୭ । ଅର୍ପନା

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଦାସ B.A B.I.—

୮ । ମିଶର ୪୧, ୪୫, ୧୭୩, ୧୪୬, ୧୮୭

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ—

୯ । ନିଶ୍ଚୋକାରର କର୍ତ୍ତବ୍ୟର

ଜୀବନା ।

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ପାଞ୍ଚଶାରରଣ ଦାସ B.A.—

୧ । ଶା ବସ ବମାନନ୍ଦ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ଆଗ୍ରହୀୟ B.A.—

୨ । ଶୁଭ ଗୋଦବନ ଶେଷ ଦଶ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ B.A.—

୩ । ଶା ଶା ୮ ବାହୁଷ ବରଦାୟୀ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଜଗବନ୍ଧ ସିଦ୍ଧ—

୪ । ବର୍ଷାର ମହାଦେବ ଗୋଦନ ରାନାତେ

୫ । ବର୍ଷାର ରମେଷ୍ଠୀ ଦତ୍ତ

ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଗଳ୍ପ ।

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ପକ୍ଷାରମୋହନ ସେନାଗତ—

୧ । ପାଠୋର କୋତ୍ତ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ଆଗ୍ରହୀୟ B.A.—

୨ । ପ୍ରତି ପରିବାର

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି—

୩ । ପତକୀ

୪ । ବେହେର ଭୁଷଣ

୫ । ରଷ୍ମକାବ୍ୟ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଜଗବନ୍ଧ ସିଦ୍ଧ—

୬ । ଶିଷ୍ଟର ଭଲଭନ୍ଦୀ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ନନ୍ଦ—

୭ । ଦୂର ଦୂର

୮ । ବର୍ଷାପରିତୀଳା

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଦାମୋଦର ମହାନ୍ତି—

୯ । ବିଲବର

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଦରିକୃଷ୍ଣ ଦାସ—

୧୦ । ଅଶୁଭତା ରତ୍ନ ବଥା

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ — B.A.

୧୧ । ବାଲଚୋଷଣ ବା ପିତାମହକ ଗଲ୍ପ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ସାନକନ୍ତୁ ମହାନ୍ତି କାବ୍ୟରଞ୍ଜନ—

୧୨ । ଅନ୍ତରେ ଥିଲେବ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ—

୧୩ । ପଦ୍ମବିନ୍ଦୁ

ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ କୃପାସିନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର M.A.—

୧ । ଲବ୍ଧିବନ୍ଦନ ପପଦ

୨ । ମମଲପୁର ସିନିମା

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ B.A.—

୩ । ରେଣ୍ଟ

୪ । ବାରମବୀ ଅଭିମନ୍ଦିର

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଜଗବନ୍ଧ ସିଦ୍ଧ—

୫ । ସମରାୟ ପତନାର ସମିତି

୬ । ମାଣ୍ଡି

୭ । ଭାଗବତପାତା

୮ । ଶାରିଷ୍ଠା

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ସମାଜକାର ରାସ—

୯ । ପଦ୍ମବିନ୍ଦୁ

୧୦ । ଦଶମଣ୍ଡି

୧୧ । ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଅବକାଶଗ୍ରାହୀୟ—

୧୨ । ଅବକାଶ ଅନ୍ତରୁତି

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମାର୍ଯ୍ୟାଣ ସତ୍ତ୍ଵା କାବ୍ୟାନ୍ତି—

୧୩ । ଲାପ୍ତେତାର ଉପକାର, ଅପକାର ଏବଂ ପ୍ରତକାର

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ନାଳମାଧ୍ୟ ଦାସ,—

୧୪ । ଗାତ୍ରା ରାତ୍ର ଅଧ୍ୟାପକ ସ୍କୁଲ ତାପ୍ସ୍ୟ

୧୫ । କାମ ଉନ୍ନିଲନର ସାଧକା

କବିତା ।

M. S. Das, C. I. E.—

୧୬ । ନାଶ୍ୟ ଶାତ

୧୭ । ନାଶ୍ୟ ସନ୍ତତ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ପକ୍ଷାରମୋହନ ସେନାଗତ—

୧୮ । କବିଷୁଳକ

୧୯ । ପ୍ରଭାଦା ଜନ୍ମଭୂମି

୨୦ । ମୋ ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମି

୨୧ । ସର୍ବାୟ ସଂପଦକ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ B.A.—

୨୨ । ରକ୍ତ ଓ ରଗବାନ

୨୩ । ସୁଗ୍ରୀ ଓ ପୁତ୍ରୀ

୨୪ । ବରତ ପ୍ରାଣବା

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଗୋଦାବିଶ୍ଵାମି ମିଶ୍ର M.A.—

୨୫ । ଯାତ୍ର ରେବେ

୨୬ । ମୁ ଦଶୀୟ

୨୭ । କି ତନ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ନାଳକଣ୍ଠ ଦାଶ M.A.—

୨୮ । ଅରୁ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ନାର୍ଯୁଣମୋହନ ଦେ B.A.—

- ୧ । ଜନନ ଅଚିକ୍ରମ
- ୨ । ଶାସ୍ତ୍ରକର ପତ୍ର
- ୩ । କବିତା-ପୂର୍ଣ୍ଣମା
- ୪ । ସର୍ବିଚ
- ୫ । ଦେଅସ ଅମ କାଷଣ
- ୬ । କୁମର-ଗୁର୍ଜିମ
- ୭ । ପ୍ରାର୍ଥନା
- ୮ । ବରହଶି ବଧା
- ୯ । ଅଦି-ପୂର୍ଣ୍ଣମା
- ୧୦ । ସ ହତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ଗେଛେ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି—

- ୧୦ । ଉତ୍ତରଧନ୍ତ୍ଵା
- ୧୧ । ଶର୍ଵଦ୍ୟାର
- ୧୨ । ଦୋରାଞ୍ଜି
- ୧୩ । ସୁର୍ଯ୍ୟ
- ୧୪ । ଅବାହନ
- ୧୫ । ମୋର ଅତ୍ତବ
- ୧୬ । ନନ୍ଦୋଧନ
- ୧୭ । ଚନ୍ଦ୍ର
- ୧୮ । ମୃତ୍ୟ
- ୧୯ । ଜୀବିତ

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ପ୍ରିୟନାଥ ମହାନ୍ତି—

- ୨୦ । ସହମା
- ୨୧ । ବିଦ୍ୟୁଗେ
- ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ—
- ୨୨ । ବର୍ଣ୍ଣଧନ
- ୨୩ । ସାମ୍ବାନା
- ୨୪ । ଚିତ୍ତ
- ୨୫ । ଆହୁାନ
- ୨୬ । ଜୀଳ ଚିତ୍ତ
- ୨୭ । ଡିପାତ୍ତ
- ୨୮ । ପରାସ୍ୟ
- ୨୯ । ପରାସ୍ୟ
- ୩୦ । ଅରମନ
- ୩୧ । ଦିମ କରିବ ଅଥବା

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ—

- ୩୨ । ଶହୁଁ ବିଷିଅଛି ତାକୁ
- ୩୩ । ଅଭିଜନ
- ୩୪ । ନିବେଦନ
- ୩୫ । ଅଶ୍ରୁମା
- ୩୬ । ଭାବ-ପୂର୍ଣ୍ଣମା
- ୩୭ । କଲ୍ୟାଣେଶ୍ୱର
- ୩୮ । ଶ୍ରୀପୁଣ୍ୟ
- ୩୯ । ଦିଶା
- ୪୦ । ଅଭେଦ
- ୪୧ । ଯାଦ ଯେ ଜାଣି
- ୪୨ । କେ ବୁଦ୍ଧି ଛାଲ
- ୪୩ । ପେନ୍ ମେ ଆରନ୍
- ୪୪ । ମୁହଁ କା

୫୩ । ଅର ଏ ଜନନେ ମୋର କଷ ପ୍ରସ୍ତେଳନ	୧୫୨
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ନନ୍ଦ—	
୧ ।	
୨୭ । ଜାତି	୨୬୭
୨୮ । ବିଦ	୩୦୧
୨୯ । ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଭାଗୀରଥ ମହାପାତ୍ର—	୨୭୫
୨୩ । ତମୟତ୍ତୀ	
୨୬ । ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଦାଶରଥ ମହାପାତ୍ର—	୧୮୧
୨୭ । ଦେଖାର ସମାର	୮୮
୨୮ । କାହିଁ ସେ ଦିନ	୮୮
୨୯ । ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଗୋପନୀଥ ହୋତା—	
୨୯ । ଅଶାର ଅନସାନେ	୧୦୦
୨୧ । ଅଶାର	୩୧୭
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର B.A —	
୨୫ । ବର୍ଣ୍ଣ ସଂଗାତ	୧୦୧
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଶତୀକୁନ୍ତନାଥ ଦାସ B.A —	
୨୧ । ଭାଜାଲରେ ସରଣୀ	୧୪୮
୨୧ । ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ କଞ୍ଚମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ—	
୨୪ । ପ୍ରଥମ ବହେବ	୨୫
୨୫ । ଏ କି ସ୍ତ୍ରୀ	୧୭୫
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଅନନ୍ତ ମହାପାତ୍ର—	
୨୫ । ହଠ ନା	୨୬୬
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ-ଆ—	
୨୭ । ଧରୀତ	୭୪
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଗୋବିଦରତ୍ନ କାନ୍ଦୁନ୍ଦ୍ରୋ—	
୨୯ । ବର୍ଣ୍ଣକାଳ ନିଶୀଥ ତନ୍ତ୍ରୀ	୭୫
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ହରିକୃଷ୍ଣ ଦାସ—	
୩୦ । ଅବେଳ ଓ ଅଶାର	୩୦୮
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ବନଦିହାରୀ ପଟ୍ଟନାୟକ—	
୩୧ । ମହାସୁର	୧୦୭
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ବୃଦ୍ଧାବନ୍ ନାଥ ଶମ୍ଭୁ—	
୩୨ । ତେବେ ହେବ ସୁଖୀ	୧୧
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ସରକିଶୋର ଦାସ—	
୩୩ । ଅନବାଦ	୧୫୫
ଶ୍ରୀମତୀ ଅନ୍ଧପୃଣ୍ୟ—	
୩୪ । ଦୁଃଖ	୧୧୦
୩୫ । ସମ୍ରୋଧ	୧୩୩
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଆନବନ୍ ମହାନ୍ତି କାବ୍ୟରକ୍ଷନ—	
୩୫ । ଦେଷ ତଣୀ	୫୫
୩୬ । ସମନ୍ଦରି	୨୦୧
୩୭ । ଧବଳେଶ୍ୱର	୨୨୯
୩୮ । ଅଶେଷ	୩୦୭
୩୯ । ହୋଲି	୨୭୮
ବିବିଧ ।	
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଶ୍ରୀ—	
୪୦ । ଶୈଶବମୁଦ୍ରି	୨୦୮
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି—	
୪୧ । ଅବାହନ	
ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଆନବନ୍ ମହାନ୍ତି କାବ୍ୟରକ୍ଷନ—	
୪୨ । ନାନ୍ଦ ବେଷ ହେତୁରତ୍ନ	୨୫୬

ମୁକୁର

୧୦ ମ ଛତ୍ର ।

ପାଲଚୂନେ ଓ ଚୌଷି, ୧୩୨୯ ।

{ ୧୯୫୭ ଶତାବ୍ଦୀ ।

ଅତୀତ ।

ଜବନ-ଜାହାଗୀ ସୋତେ — ଭଗ୍ନଚର ଅବଗାହ
ଆସେ ମୁହଁ ଭାସି
ଛଙ୍ଗୋଳ କଣ୍ଠେଲମୟୀ ପ୍ରବାହୀଙ୍ଗା ତଟେ ଦେଖି
କେତେ ଶୋଭା ରଶି,
ଜବନର ଉଷା କାଳେ କନକ କରଣଛଟା
ନସାନ ରବର,
ଦୁଷ୍ଟ କାନନ କୁଞ୍ଜେ ମଧୁ ଆବାହନୀ ଗୀତ
ବସନ୍ତ କବର ।
ଶାରଦ ଜଳଦ ପୁଞ୍ଜେ ହାସ୍ୟମୟୀ ଚନ୍ଦମାର
ଖେଳ ମନୋରମ,
ପ୍ରାଚୃତ ନିଶ୍ଚିଆକାଶୀ ଅବିଜ୍ଞନ ଜଳ ଧାର
ଛଣ୍ଡ ଶରେପମ ।
ଦିନ୍ଦ ପ୍ରହାଦିମା ଉଷା ଶିରେଭୂଷା ଶୁକ ତାର
ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ।
ଦିନକ ସରସୀ ନାରେ କମଳ କାନନ, ଧୀରେ
ଶୁଣ୍ଡ ଅଳି ଯହି ।
ଦୁଷ୍ଟିଅସେ କାଳ-ସୋତେ ଦେଖି ଏହିମତେ କେତେ
ଦୁଶ୍ୱର ଅଭନବ
ବିଷ୍ଣୁତ-ଗରଭେ ଅହା ! ପକାଇ ଦେଇ ସେପରୁ
ଅଗତ ବିଭବ ।
ରଣିଥିଲି ସଙ୍ଗେ ମୋର ମଞ୍ଜୁ ମଞ୍ଜୁଷିକାଟିଏ
ପାଏ ଯହଁ ଯାହା
ମହାନନ୍ଦେ ଥୋଇ ତହିଁ ନୃତନ୍ତ ଶୋଭିବାକୁ
ଗୁଲି ଯାଏ ଆହା !
ସେ ସଷ୍ଟ୍ରୟ କୋଷେ ମୋର ଅଛି ଶତ ଶତ ରବ
ଶତ ଚନ୍ଦ ତାର
ଶତ ଶତ କାନନର ଶତ ପ୍ରଷ୍ଟୁତ ଫୁଲ
ଶତ ନଦୀ ଧାର ।
ଦିଗାନ୍ତ ପ୍ରସର ଶୁଣ ଭାଷଣ ପ୍ରାନ୍ତର କେତେ
ମଧ୍ୟ ଅଛି, ଯହି

ମାୟାମୟୀ ମରୁଚିକା କରଇ ବିହାର
ଜୈଶ କେତନ ଉଡ଼ାଇ ।
ମୁଖ, ଦୁଃଖ ବୋଲି ଦୁଇ ସୁଦୂର ଶ୍ରଦ୍ଧା ତାର
ଗରଭେ ରହିଛି
ଦିରି ପିତା ଗୁରୁ ବାଲେୟ ଅଣି ଯହଁ ଶିକ୍ଷା ମୋତେ
ଦେଉଥିଲେ କିଛି ।
ମୋ ଷ୍ଟର ପ୍ରାଣରେ କେତେ ଜୀବନ୍ତ କାହାଣୀ ରଶି
କୁଟିଳ ଅନ୍ଧରେ
ଲେଖା ହୋଇଥାଇ ତାର ନଦୀ ଗିରି ବନ୍ଦଦେଶେ
ବିଶ୍ୱପିତା ବରେ ।
ଅପିଥିଲେ ରିପୁରଣ ସେବେ ମୋ ହୃଦୟ ଦେଶେ
ସୈନ୍ୟବଳ ସାନ୍ତି
ବଜାଇ ସନ୍ଧାନେ ବାଜା କମ୍ପାଇ ମୋ ହୃଦ-ରଜ୍ୟ
ସୈନ୍ୟ, ହସ୍ତୀ, ବାଜି ।
ସେଦନର ତଥ୍ୟ, ବାର ଲେଖା ତାର ନଦୀ, ବନେ
ଅନ୍ଧୟ ଅନ୍ଧରେ
ମୋ ଷ୍ଟର ପ୍ରାଣର ଶତ ଇତିହାସ ଲେଖା ତାର
ଶାଶ୍ଵତ ବନ୍ଧରେ ।
କିନ୍ତୁ ଅହା ! କାହିଁ ଆଜି ସେହି ମୋର ମଞ୍ଜୁଷିକା
କାହିଁ ମୁହଁ ଅବା !
ଶୁଣି ଅସିଛିକ ? ପଛେ ସେହି ଗୁରୁ ମଞ୍ଜୁଷିକା
ସ୍ଵରଗ ସମ୍ବାଦ ।
(ଓହୋ !) ଏହାତ ରେ ପଶ୍ଚାଦେଶୀଁ ଶୁଭେ ଶୁଭ ଜଣାଧ୍ୟନି
ପ୍ରାଣ ଉନ୍ନାଦିମା—
“ଫେର ଗୁହଁ ପଥକ ହେ ! ଫେର ଅଥହେ ଥରେ ତବ
ପ୍ରାଣ ପ୍ରବାହିନୀ ” ।
କହ ତେବେ ରବ ଶଶି ! କିବା ମୋର ମଞ୍ଜୁଷିକା
ପ୍ରାଣ ରସ୍ତି
ନୁହେ କିହେ ତାହାମୋର ଜୀବନର ଗାନ୍ଧାଳା
ମୁଖର “ଅଗତ ” ? ।

୪ ଗୋପାଳାଥ ହୋତା ।

ଧର୍ମବାୟୁ ପତ୍ର୍ୟାଚା ସମିତି ।

ଆଜି କାଲ “କୋ ଅପରେଟିଭ ନେଡ଼ଟ ସୋଓଇଚ୍” ବା ସମବାୟ ବୁଣ୍ୟମିତି ବୋଲି ଯାନାକୁ କହୁଛନ୍ତି ଯେକେ ସହଜରେ ବୁଝି ପାଉବା ଲୁଗି ମୁଁ ତାହା ନାମ “ସମବାୟ ପଦ୍ୟାର ସମିତି” ବୋଲି କହୁଥାଏ । ମୁଁ ଏଥୁପୁଣେ ସମାଜର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧେ କହୁଥା ଆଭରଣ ଦେଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ସମିତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ସରକାର କଣ କରୁଛନ୍ତି ତହୁଁର ବିସ୍ତର ବିବରଣ ଦେବା ଅବଶ୍ୟକ ବୋଲି ମନେ କରୁଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ସାଧାରଣ ଜନସମାଜ ଯେଏର ଦୂରବସ୍ଥାର ଶେଷ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା ସେମାନଙ୍କ ଦୂରବସ୍ଥା ନିବାରଣ ଲୁଗି ଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକଳ୍ପ ପଢା ବୋଲି ଆମେ ମନେ କରୁଥାଏ । ସାଧାରଣ ପ୍ରକାଳର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୋଗର ଦୂରବସ୍ଥା ସେମାନେ ଅଧିକାର ହୁତାହୁତ ମଙ୍ଗଳାମଙ୍ଗଳ ବୁଝିବା ଅସମ୍ଭବ । ସେମାନଙ୍କ ଥରେ ବୁଝାଇ ଦେଇ ପାରିଲେ ଏବଂ ସେମାନେ ଥରେ ବୁଝି ପାରିଲେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରିୟା ବଢ଼ି ତଥା ଏ ସହଜରେ ସାଧାରଣ ହୋଇଥାରେ । ମହାଜନମାନଙ୍କର ମାୟାଜାଲରୁ ବାହାରବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ବଢ଼ି କଞ୍ଚକର । ମହାଜନମାନେ ନେବବଳ ବେଶି ସୁଧ ନେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ତାହା ନୁହେ, ତା ସାଥୀରେ ପୁଣି ମିଠାଇପିଅ, ତାର ପରମାଣୁ ମଧ୍ୟ ଅତି ଦୃଶ୍ୟ ନୁହେ । ଏତ ଜଳ୍ପୁ ଟକା ପଲପା କାରବାର, ତା ସାଥୀରେ ପୁଣି ପାଉ ପାଉଥା ଅଛି;—ସ୍ଵର୍ଗା, ଦୃଶ୍ୟରୁ ଭେଟି, ଘର ଛାଇବନ୍ଦିବେଳେ ଖବରି, ଦିଲ ବଣ୍ଣବେଳେ ଖବରି, ଶଗଡ଼ ଖଣ୍ଡେ ଥିଲେ ବେଠି ଭତ୍ୟାଦି କେତେ କେତେ ପ୍ରକାରର ବେଠି ଅଛି । ଏବଂଶେଷରେ ଯେଉଁଠାରେ ଦେଖା ସାମାନ୍ୟ ହେଲୁ ମହାଜନଙ୍କ ଖକୁ କଟାଷ ଦେଖି ଦୂରକମ୍, ଅଞ୍ଚ ଅଶେ ମହାଜନ ପାନ୍ତେ ଫ୍ରାଙ୍ଗଙ୍କ ପର ଦୟାକୁ ମହାଜନ କେହି ନାହିଁ, ଏ କଥା ପୁଣି ଖଲଖରେ ଠିଆହୋଇ କହି ପ୍ରେରନ୍ତାହାଁ, ସାଧୁଙ୍କ ପ୍ରସାଦ କମା କରିଯୋଗି ବିନ୍ଦୁ ନିମ୍ନାବରେ କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ; ନିମ୍ନାମନ୍ତର ମହାଜନ ସାନ୍ତୋଷିତ ହେବେ; ଅତି ଶର୍ଗଗଲେ ଦେଖେନ୍ଦ୍ରିୟର ଅଦାଳତକୁ ଯାଇ ଟକାକ ଫୁଲ ପାପ ଟକା ଦୟାବ କରି ନାଲିଶାକାଏ କରିଦେବେ । ଏ ସମ୍ପୁଦ୍ର କଥା ଦ୍ୟାକୁ ଛାରେଇ ଗର୍ଭମେଣା ବୁଝିପାର ପ୍ରକାମାନେ କିପରି ଏ କଥାରୁହ୍ୟତୁ ରମା ପାଇବେ ଯେଥୁଲୁଗି ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ଏହା ଦ୍ୟାକାନ ସମିତିର ଉପକାରୀତା ପ୍ରକାମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା, ଦ୍ୟାକ ଦ୍ୟାକ ଦାନ ସମିତି କପର ଉତ୍ତିମତୁପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ତବ୍ବି ତହୁଁ ନେବା ଲୁଗି କେତେବୁନ୍ତିଏ କର୍ମତ୍ୱ ନିଯୁକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି, କୋଠ ଦ୍ୟାକ ଦାନ ସମିତି ନିଯୁକ୍ତ ଆଇନ ତ୍ରୁ

ତୃଷ୍ଣାନ୍ଧୟ କେତେମୁଣ୍ଡର ନିୟମାବଳୀ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶନ୍ନ
କରଅଛନ୍ତି । ସମିତି କାର୍ଯ୍ୟ ବାରମାର ତଦାରଖ କରିବା
ଲୁଗି କର୍ମଗୁରୁ ଥିଲୁ । ସମିତିର ହୃଦୟ ତଦନ୍ତରେ ସେହି
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଲୁ କି ନା ତାହା ପରିଷା କରିବା ଲୁଗି
ମୁବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କରିଅଛନ୍ତି । କେବଳ କର୍ମଗୁରୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ
କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ର ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଯୁଗମୁଲ୍ଲକ-
ମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଯୁଗମୁଲ୍ଲକେ କାଳେ ମାରଣା
କାମ ବୋଲି ମନ ନ ଦେବେ ସେଥିଲୁଗି ଯେ ପରିଶ୍ରମ କର
ସମିତି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ତାହାର ପୁରସ୍କାରବ୍ରତ୍ତୁପ “ରାଜୁ ପାହେବ”
“ରାଜୁ ବାହାରୁ” ପ୍ରକୃତ ଉପାଧ ଦେଉଛନ୍ତି । ଏତେ କଥା
କଲା ଉତ୍ସର୍ଗ ଯେବେ ଆମ୍ବ. ନିଜ କଥା ନିଜେ ନ ବୁଝିବା
ଦେବେ ସରକାର କଣ କରି ପାରିବେ । କଥାରେ ଅଛି
“ଚେଇଁ ଶୋଇଥିବ ଯେ, ତାକୁ ଉଠାଇବ କିଏ” ଆମ୍ବାନଙ୍କ
ଦେହରେ ତ ଆରି ରଙ୍ଗ ନାହିଁ ଯେ କିଏ ଟକିଏ ଚିମୁଟି
ଦେଲେ ଆମ ଦେହଟା ଗୁରୁତ୍ବକନା ହୋଇଯିବ । ଅମ୍ବେ
ତୃତୀମାନ ଜଡ଼ବପୁଣ୍ୟତାରୁ ସ୍ଥାନ । ଜଡ଼ବପୁର ଚେତନାଶକ୍ତି ଅଛି
ମୌଳିକଭାବରେ ଅଛି ବୋଲି ଡକ୍ଟର ଜରାଶ ବୋଷ
ନୃତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ନିୟମନ୍ତ୍ରାବର ହିର କରିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେତକ
ପୁରା ଆମ୍ବାନଙ୍କଠାରେ ନାହିଁ । ଆମ୍ବର ଚେତନାଶକ୍ତି ଥିଲେ
ଆମ୍ବାନେ କଣ ଆୟୁ ଉପକାର କଥାଟାକୁ ବୁଝିନିଅନ୍ତେରୁ
ନାହିଁ । ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟଭାଗ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଏହା କଢ଼ିତ କରି
ରଖିଥିଲୁ ଯେ ସେମାନଙ୍କର ବୁଝିବା ଧାର୍ଯ୍ୟ ନଦାରଦ । ଯୁଦ୍ଧଙ୍କ
ସରକାରଙ୍କ ଅଭିନ ବୁଝିବେ ଲାଭ ।

ଏ ତ ଗଲୁ ସାଧାରଣା ହେଲିବା କଥା । ଦୃଶ୍ୟତତ୍ତ୍ଵ ଶାପିନ୍ଦ
ସମାଜ ଅଶା ଭବିଷ୍ୟତ ଛାକା । ଏମାନେ ପାଠ ଶାଠ ଏହି
ଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ, ସରକାରଙ୍କ ଆଇନ କାନ୍ତୁକର ସାରାଧାର
ପୂର୍ବିବା ଏମାନଙ୍କ ପରେ ପୁରୁଷାଜନକ । ଆଶାହୁଏ ଏମାନେ
ଧୂର୍ତ୍ତଳେ ଦଶ ଜଣକୁ ଦୁଖୀର ସମ୍ବନ୍ଧ ଛାନ୍ତି କରିବାର
ଚେଷ୍ଟା କରିପାରନ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ କଥାଟା ତ କେବଳ କଞ୍ଚିତଦେଶେ
ତଳିବ ନାହିଁ, ଏଥରେ ଟକିଏ ଆହୁର ମର୍ମ ଅଛୁ ।
ଯକ୍ଳାସାଧାରଣାଙ୍କ ଦୁଃଖ ମୋତନ ଲୁଗି ନିଜ ସ୍ଵାର୍ଥକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି
ଦେଇ କାହିଁ କରିବା ଅର୍ଥ ପରେହକାର । ପରେହକାର
ମୂଳରେ କିମ୍ବାର୍ଥଭାବ କିମ୍ବାତ ଥିଲା । ନୀଳ ଧୂଖ, ସାଜନ୍ମ୍ୟ,
ପୁରୁଷାଗ ପ୍ରତି ହୃଦୟ ନ ଦେଇ କାହିଁ କରିବା ଅର୍ଥ କିମ୍ବାର୍ଥ
କାହିଁ । ମୋର କ୍ଷତି ଦ୍ୱାରାଗରେ କିମ୍ବା ଦେଇ ଲଜ୍ଜାର

ଯେବେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ମଙ୍ଗଳ ହେବ ତାହାଙ୍କୁ ଆଗେ କରିବା
ଉଚିତ । ଏହାଙ୍କୁ ଅମୂଲ୍ୟକର ସନାତନ ଧର୍ମ “ପରେବକାରାୟୁ
ଷ୍ଟର୍ଗାୟୁ” ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ରେର ଉତ୍କାର କରେ ତାର ସ୍ଵର୍ଗ ଲଭ
ହୁଏ । ଏ ବିଶ୍ୱାସ ହୃଦୟ ମନରେ ଯେତେ ଦିନଯାଏ ଥିଲା
ତେତେ ଦିନଯାଏ ସମାଜର ଏଥର ଦୂରବିଛୁଳା ନ ଥିଲା । କିମେ
ଏ ବିଶ୍ୱାସ ମନରୁ ଦୂରଭ୍ରୂତ ହେବାକୁ ବସିଥାଇ । ଆଶା
ଉଚିତାର ହୁଳ ଶିଖିତ ସମାଜ ମନରେ ପରେବକାର ପ୍ରକୃତି
ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧମୁଳ ହେଉଥିବାର ଅତି ଅନ୍ତ୍ର ଦେଖାଯାଏ ।
ଯେଉଁ କେତେ ଜଣଙ୍କ ମନରେ ଏ ପ୍ରକୃତିର ଜାଗରତ ଅବହ୍ଵା
ଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ ତାହା ସେମାନଙ୍କର ନୈସରିକ ପ୍ରକୃତି ବୋଲି
ମନେହୁଏ, କାରଣ ଏପରି କେତେ ଲୋକ ଦେଖିଯାନ୍ତି ଯେଉଁ
ମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ଶିଖିତ ଲୋକ ଅପେକ୍ଷା ଉଚିତ୍ୟ । ଏଣେ
ନିରକ୍ଷର ସତ କିନ୍ତୁ ପରେବକାର ପ୍ରକୃତିଟି ବେଶ ଦେଖାଯାଏ
ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନୈସରିକ ସତ ପ୍ରକୃତିଗୁଡ଼ିକ ବଢ଼ି ଉଚି
ଦରର । ଅବଶ୍ୟ ସର୍ବ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ପଦ୍ମଣାୟ ଲଭ ହୁଏ
କିନ୍ତୁ ବନ୍ଧମାନ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ପରେବକାର ପ୍ରକୃତି ପ୍ରକୃତ
ହବରେ ଜାଗରତ ହେଉଛି କି ନା ମୁଁ ଏ ବିଷୟରେ ସନ୍ଧାନ ।
ଅବଶ୍ୟ ଆନ୍ତର୍ମାନ ଉତ୍କଳର ଅଧିକାଂଶ ଗ୍ରାମରେ ଏକ ହୁଇ
ନେ ବା ଉତୋଥକ ଶିଖିତ ଲୋକ ହେଲେଣି, ସନ୍ଦାର ମଧ୍ୟ
୧୯୦୪ ମସିହାରୁ ବୃଣଦାନ ସମିତି ଆଇନ କର ତାଳ
ପକାଇଲେଣି । କିନ୍ତୁ କେଉଁଠା ଗ୍ରାମରେ ସମିତି ଛାଏନ
ଫେଲେଣି, ଯଦି କେନ୍ଦ୍ରି ମୋଟାଏ ଅଧେ ଥାଏ ତାର
ଅବହ୍ଵା ମଧ୍ୟ ଭଲ ନାହିଁ । ଶିଖିତ ଲୋକଶୁଦ୍ଧିକତ ରହିଲେ
ପଦ୍ମରେ, ମଧ୍ୟଲକ୍ଷ୍ୟ ଅପି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବେଳ
ନେହିତେବେଳେ ? ପାଠକମାନେ ନିର୍ମାରଣୀ ସେବାରେ
ଛୁଟିରେ ଅୟିଲୁବେଳେ ବୁଝିବେ ନାହିଁ ? କେଉଁଠା ଧନ ଛୁଟି
ମିଳେ ? ଅଦାଳତ କର୍ମ୍ୟଭାସାନଙ୍କର ମାନ୍ୟ, କିଲଟ୍ଟିରୀ
କର୍ମ୍ୟଭାସାନଙ୍କର ବାରଦିନ । ଏ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟର କି କାର୍ଯ୍ୟ
ନିର୍ମାରଣବା ? କେତେବାକଟିନେ ଘରକୁ ଆୟୋଜିତ ଆମ
ବିଦ୍ୟା । ଥାମେ ଛୁଟିବା ନା ଗ୍ରାମର ସମିତି ହେଲା କି
ନ ହେଲା ସେ କଥା ପୁଣିବା । ଆମେମାନେ ତ ଦନ୍ତ କଷ୍ଟ
ସ୍ଵାକ୍ଷର କର ଥାଏ ପଢିଲୁଁ, କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି
ଯାମାକୁସମ୍ମର୍ଦ୍ଦନ କର ଖଣ୍ଡି ଏ ଖଣ୍ଡିଏ ଗୃହର ପାଇଲୁଁ କିମା
ଓକଳ ମୁକ୍ତାର ହେଲୁଁ, ମୁଣ୍ଡ ହାଳ ଭୁଣ୍ଡେ ପୂରାର ଦିପରେ
ରୋଜଗାର କଲୁଁ ତାର କିମ୍ବର ସନ୍ଦର୍ଭରୁ ହେବ ତା ଦେଖିଲୁଁ
ନା ହୁମ୍ମାନ ଶ୍ୟାମ ସଥାନେ ଉଣା ପୁରୁଷରେ ଟଙ୍କା ପାଇବେ
ତାର ବ୍ୟବହାର କରିବୁଁ ? ଆମୁ ନିଜ ଅବହ୍ଵାତ ଆଗେ
ପ୍ରରବତ୍ତନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ? ଆମୁ ଏକ ମର୍ମ୍ୟାକାର ଗୁହଁ

କୋଠାବାଡ଼ି, ଜମି, ମହାଜନା ହେବାତ ଆବଶ୍ୟକ? ଆମେ
ଛୁଟିରେ ଅସିଲେ ଏଗୁଡ଼ିକ ରୁହିବାକୁଟ ବେଳେ ହୁଏ ନାହିଁ
ଅନ୍ୟ କଥାକୁ ପଚାରୁଛି କିଏ? ଆୟୁ ଦେଶର ଶିର୍ଷିତ ଲୋକ-
ମାନଙ୍କ ଅବଶ୍ୟାତ ଏହାରେ, ଏଥରେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁକି ଆଖା
କରାଯାଇ ପାରିବ? ଶିର୍ଷିତ ସମାଜ ମତେ ବୋଧହୃଦୟ ବେଶୀ
ସ୍ଵାର୍ଥପତ୍ର । ଅମ୍ବୁମାନେ ବକ୍ଷୁତା ବେଳେ ସ୍ଵାର୍ଥପତ୍ରତାକୁ ଘୋର
ନିନା କରିଥାଉଁ, ପରେହକାର ଫରମ ଧର୍ମ ବୋଲି ଖୁବ୍
ଚିତ୍ତକାର କରିଥାଉଁ, ଜନୟାଧରଣ ଉନ୍ନିତ ଅବଶ୍ୟାକୁ ନ
ଅସିବାଯେ ଆୟୁ ଦେଶ, ଜାତି, ସମାଜ ଉଠି ପାରିବ ନାହିଁ
ବୋଲି ରହି ଛାଡ଼ି ଆକାଶ ବିଦ୍ୟଶ୍ରୀ କରୁ କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ
ଲୋକ ନିଜକୁ ନିଜର ପଶୁଷା କରି ଦେଖିଲେ ରୁହିଯାଇବ
ଏଗୁଡ଼ିକ ସମୟ ବାହ୍ୟକର୍ତ୍ତବ । ଅନ୍ତରେକରଣ ଫର ଦୁଃଖଲାଗି
ପ୍ରକୃତରେ କାନ୍ଦେ ନାହିଁ; ସମାଜଲୁଗି, ଦେଶଲୁଗି, ଜାତିଲୁଗି
କାନ୍ଦେ ନାହିଁ । ଅବଶୀ ସବୁ ଶିର୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ଯେ ଏପରି
ମୁଁ ଏକଥା କହୁ ନାହିଁ; ଅବଶୀ କେତେଜଣ ସବୁଦୟ ଲୋକ
ଆର ପାରନ୍ତି ସାବ ସାଧାରଣ ଥିବାକୁ ଏହାର ବୋଲି
ଅନ୍ତମାନ କରାଯାଏ ।

“କୋଠରୁ ଦାନ ସମିତି” ହ୍ଲାଙ୍କ କରିବା ଲୁଗି କିମ୍ବା
ତାହାର ଉନ୍ନତିମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାଲୁଗି ବେଶି ବିଦ୍ୟାର
ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟା ଥରିଥାଏ ମନ ସ୍ଵରା ବେଶି ଥକ-
ଶାକ । ମନଥୁଲେ ଧନ ବା ବିଦ୍ୟାର ବେଶି ଥାବଣାକ ନାହିଁ ।
ନିଃସ୍ଵାର୍ଥଭ୍ରବରେ ପ୍ରକା ସାଧାରଣଙ୍କ ହତ ଲୁଗି ଗଣ୍ଠା ଦୁଇ ତନ
ମର୍ମିଷ ମନଦେଇ ଏକାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରୁଣ୍ଡହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ
ଅଚଳଶରେ ସାଖତ ହେବ ଏବଂ ଅନୁଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ
ସମିତି ଅନେକ ଗ୍ରାମରେ ଛାପିବ ହେବ । ଏଥର ଜଣଣ
ଫିଜଣ ଲେଖାଏ ଲୋକ ସେ ପ୍ରତି ଗ୍ରାମରେ ନାହାନ୍ତି ସେ କଥା
ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁମାନେ ଟିକିଏ ଥିଲୁବାନ୍ତ
ଏବଂ ଯୋଦ୍ଦିନାନେ ଟିକିଏ ରୁହିଯୁଣି ଦାରିବାର ସ୍ଵର୍ବ ସେମାନେ
ସାଧାରଣତଃ କିଛି କିଛି ମହାଜନୀ କାରିବାର କରନ୍ତି ।
ମହାଜନୀ କାରିବାରର ସ୍ଵାଚୁ ସେ ଥରେ ଗୁଣିତ ସେ ଯେ
ଦେବେ ମହାଜନୀ ମୂଳରେ କୁତାଶାତ କର ସମିତି ହ୍ଲାଙ୍କ
କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ ପ୍ରତେ ଏକଥା ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ନାହିଁ ।
ସମିତି ଥରେ ଛାପିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ ପୁରୁଷୁରୁସେ ଗୁଲିଲେ
ଗରିବ ପ୍ରକା ଆଉ କି ମହାଜନ ଦୁଆରେ ଠିଆ ହେବାକୁ ଗଲ
ହେବ ? ଏ ତ ବିଷମ ସମସ୍ୟା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜା ଥରି ଆପଣା
ହତ ରୁହି ପାରିଲେ ମହାଜନମାନେ ଆପଣା ମନକୁ ଭୁଲି
ହୋଇ ରହିବେ ଏବଂ ଆପଣା ପାଶିଗୁଡ଼ିକ ସମେତରେ ଜମା
ଦେଇ ଥିଲୁ ପୁଥ ପାଇବେ । ପୁତ୍ରରୁ ଏକାବିଜନକ ଏ

କଷୟରେ ନିସାଶ ନ ହୋଇ ସମିତିର ଉଚ୍ଚକାରତା, ସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ବାରମ୍ବାର କାନରେ ପକାଇଲେ ଥବଣୀ କେହି ମହାତ୍ମା ଏ କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରହଣ କର ପାରିବେ ।

ସମିତିର ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ମୂଳଧନ ; ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱାସ ଅରୁଣ୍ଟ ଏକତା । ଏ ଦୁଇଟି ନ ଥୁଲେ ସମିତି ଚଳିବ ନାହିଁ ।

ଗ୍ରାମର ଗୁର ପାଞ୍ଜଣିଲେକ ଏକଷି ହୋଇ ଗୋଟିଏ ସମିତି ଫ୍ଲାଇନ କରିବେ । ଯେଉଁମାନେ ଏ ସମିତିରୁ ଟଙ୍କା କରଇ ନେବେ ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଟ ୦ । ଫିସ ଦେଲେ ସମିତିର ସଭ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବେ, ସଭ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଟ୍ରୀନ୍ ନ ହେଲେ ଟଙ୍କା କରଇ ନେଇ ପାରିବେ । ଏ ସମିତିର ଜଣେ ସଭାପତି ରହିବ ଏବଂ ଜଣକ ମାରଫ୍ତରେ ତହବିଲ ରହିବ ଏବଂ ଆଉଜଣେ ହିପାବିଷ ଦୟୁମତେ ଲେଖି ରଖିବ ; ଏହି ଜଣକର ଟିକିଏ ଲେଖାପଡ଼ା ଜିନ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ କିମ୍ବା ତନିଶୀ ପାଢ଼ୀ ମିଳ ଗୋଟିଏ ସମିତି କିମ୍ବା ଯାଇପାରେ । ଏ ସମିତିରୁ ଯେ କରଇ ନେବ ତାକୁ ଶତକଡ଼ା ଟ ୨୭ କାର୍ଯ୍ୟ ବେଶି ପୁଧ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଲାରଟା ସବୁ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ; ଏଥିରେ କୌଣସି ଜଣଙ୍କର କିଛି ହାତ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମର କୌଣସି ସାଧାରଣ ଉପକାର ଖର୍ଚ୍ଚରେ ସଭ୍ୟମାନେ ଏ ଲାଭ ଟଙ୍କାକୁ ଖରଚ କରି ପାରିବେ । ସମିତିରୁ କରଇନେବା ଓ ମହାଜନଠାରୁ କରଇ ନେବା ମଧ୍ୟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି ।

(୧) ମହାଜନ ଉଚ୍ଚକାରାରେ ପୁଧ ଦାବ କର ନେଇପାରେ କିନ୍ତୁ ସମିତିର ପୁଧ ଧରବନା । ଯାହା ରେଟ ଅଛି ସେଥିରୁ ଭଣା ନାହିଁ କି ଅଧିକ ନାହିଁ ।

(୨) ସମିତିରେ ଦରଖାସ୍ତ ଦେବା ମାଦିକେ ଟଙ୍କା ଅକ୍ଷେତ୍ରରେ ମିଳିବ । ମିଠୋରଣୀଆ ନାହିଁ, ଆହୁ କିଦଳି ଭେଟି ନାହିଁ, ତନିଦିନ ତୋତ୍ତାଙ୍ଗି ଠିଆହେବାର ନାହିଁ ।

(୩) ମହାଜନକୁ ଯେ କୌଣସି କାରଣ କହିଦେଇ ଟଙ୍କା ନେଇ ଅସି ଦାବ, ମନଇକ୍କା ଅନୁସାରେ ଖରଚବାରଚ କରି ଦେଇ ପାରିବ, କିନ୍ତୁ ସମିତିରୁ କରଇ ନେଲେ ସେ କଥାଟି ଚଳିବ ନାହିଁ । କି କାରଣରୁ ଟଙ୍କା ନେବାକୁ ହେବ ସେ କଥାଟି ଦରଖାସ୍ତରେ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଟଙ୍କା ନେବ ଠିକ ସେହିକାମରେ ସେ ଟଙ୍କା ଲଗାଇବ । ଏକଥା ତଦନ୍ତ ଲାଭବା ଲାଭି ଜଣେ ଲେକି ନିମ୍ନକୁ ଥିବ ସେ ପୁଲ ଦେଖିବ ଯେ ଖାତକ ଯେଉଁ କାରଣ ଲାଗି ଟଙ୍କା ନେଲା

ସେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଟଙ୍କା ଲଗାଇଲା କି ନା ? ଟଙ୍କା ନେଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ସମିତି ତଦନ୍ତ କରିବ ଯେ ଖାତକର ପ୍ରକୃତ କେତେ ଟଙ୍କା ଆବଶ୍ୟକ, ସେଥିରୁ ଉଣାରେ ତା କାମ ଚଳି ପାରିବ କି ନା, ଯେତେ କମ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ତା କାମଟି ଚଳି ପାରିବ ସେଥିଲୁଗି ସମିତି ଖାତକକୁ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ଠିକଣା କରିବ । ଏ କାର୍ଯ୍ୟଦୁଡ଼ିକ ଅଣ୍ଟି ଖାତକର ଉଚ୍ଚକାର ଲୁଗି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମେ ଏ କଥାଟା ଖାତକକୁ ଟିକିଏ ପିତା ଲାଗିଗରେ । ଖାତକ ମନେ କରିପାରେ “ମୁଁ ଖାତକିମୋର ଭାବ, ତୋର କାହିଁକି ଗାଲରେ ହାତ” ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ତ ଟଙ୍କା କରଇ କରିବ, ମୁଁ ମୋ ଟଙ୍କା ଯାଣିକି ପକାଇ ଦେବ ଏଥିରେ ସମିତିର କଣ ଅଛି, ସମିତି ମୋ ଉପରେ ହୁକୁମ ଲାଇବାକୁ କିମ୍ବ ? ମହାଜନନତ ଗଲାଷଣ ଟଙ୍କା ଦେଇପକାଏ ମୋ ମନଇଛା ଅନୁସାରେ ମୁଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରେ । ଏ ସମିତି କଥା ପଢ଼ିବ ନାହିଁ ! କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ଜାଥା ବୁଝି ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପିଲାଏ ମୁହୂ ଜାନିବ ଖାତକାର ବଡ଼ ଭଲ ପାନ୍ତି, ମନା କଲେ ମନା ମାନନ୍ତି ନାହିଁ, ଜାନନ୍ତି, ବାପ ମାକୁ ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ଖାଇ କୁମି ରେଗହେଲେ ଯେ ପୁଣି ମାବାପକ୍ଷର ବିପଦ ଏ ଜାଥା ପିଲାଏ ବୁଝି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କୁମି ରେଗ ହେଲେ ପିଲଙ୍କର କି ଅନିଷ୍ଟ ହୁଏ ପିଲମାନେ ଘରରେ ତାହା ଭୋଗ କରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ମା ବାଙ୍କର ଔଣଥ ବାଟୁ ବାଟୁ ଦିନ ସରେ ନାହିଁ । ଏଠାରେ କଥାଟା ଠିକ୍ ସେହିପରି । ମହାଜନ ଟଙ୍କା ବଡ଼ ମଧ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଖାଇ କୁମି ରେଗ ହେବ ବୋଲି ଖାତକ ତେତେବେଳେ ବୁଝି ପାରେ ନାହିଁ । ସମିତି ଏଠାରେ ମା ବାପଙ୍କ ଛୁନ ଅଧିକାର କରିବ । ସମିତି ଦେଖିବ ଯେପରି ଖାତକର କୁମି ରେଗ ନ ହେଉ ! ପୁତ୍ରଙ୍କ ଖାତକ ଏହି ମର୍ମରେ କଥାଟା ବୁଝିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସମିତି ଦ୍ଵାରା ଖାତକ-ମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଉପକାର ହେବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

(୫) ଗ୍ରାମର ପରିଶ ଜଣ ଏକ ମନ ଏକ ଚିତ୍ର ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ ; ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ମେଳ ରହିବ । ଗ୍ରାମ ମଙ୍ଗଳାମଣ୍ଡଳ କଥା ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଏକାଠି ବସି ବିଗୁର କରିବେ । ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱାସ ରହିବ । କଳହ ମନାନ୍ତର ବିବାଦ ବିଷମାଦ ଆପଣା ମଧ୍ୟରୁ ଲୋପ ହେବ । ଆପଣା ଜମି ବାଢ଼ ଆପଣା ହାତରେ ରହିବ । ଏତେବୁଦ୍ଧିଏ ମଙ୍ଗଳନନ୍ଦନ ଫଳ ମହାଜନରୁ କରଇ କଲେ ମିଳିବ କି ?

(୬) ଟଙ୍କାଟି ଠିକ୍ ମିଆଦ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଲ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମହାଜନ ଅବଶ୍ୟ ଏତେ କଢ଼ାକଢ଼ ତାଗଦା କରେ ନାହିଁ । ଏହାର କାରଣ ଅଛି ନାହିଁ । ମୁହୂ ଯେତେ ବଡ଼ିବ ତେତେ ଭଲ । ଟଙ୍କାକ ପରିଶ ଟଙ୍କା ହୋଇଗଲେ ଖାତକର

ଉଲ୍ଲ କିମି ଖଣ୍ଡି ହାତକୁ ଅସିବ । ସମିତିର ତ ଏ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ନାହିଁ, ସମିତି ଗୁହେଁ ଖାତକ ଟଙ୍କା ନେଇ ଫଳେ ହାତକୁ ଅସିବାବେଳେ ଟଙ୍କାଟି ପୁଥ ସମ୍ଭବ ମୁରୁକୁ କର ଆଦାୟ କରିଦେବ । ବାକି ରଖିବା ଅଭ୍ୟାସ ବଢ଼ି ମନ । ପୁଥ ବଢ଼ିବା ସାଥେର ଯୋଡ଼ାଦର୍ଢି ସର ନୁହେ । ଗୁହେଁ ଗୁହେଁ ଖାତକର ଘର ଦୁଇ ପାଣି ଆଖୁଏଁ । କିନ୍ତୁ ଖାତକ ସେ କଥା ବୁଝି ପାରେ ନାହିଁ । ଖାତକ ହାତକୁ ପରିଷାକିଏ ଅସିଲେ ତାକୁ ଅଭି ଆଚନ୍ତି ଖରଚ କରି ପକାଏ ; ମନେ ପାଞ୍ଚେ ହୁଅ ମହାଜନ ତ ମାରି ନାହିଁ ପୁଥ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ପକାଇଦେଲେ ପୁଣି ତମ ବରଷ ସତାରିବ । ଏହି ହେଲାରେ ରହୁଯାଏ ଏଣେ ପୁଥ ମୂଳ ପଦ୍ଧତ ପୁମାଣେ ବଢ଼ିଯାଏ । ପୁତ୍ରରୀ ହେଲାରେ ଭେଲା ଶୁଦ୍ଧିବା କଥା । କରଜ କରି ହେଲା କରିବା ଅତି ଅନ୍ୟାୟ । ହେଲା କରିବାଟି ସତ୍ୟାନାଶର ମୂଳ । ଓଳ ଦେଖି ଗୋଜ ଲେଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପାଞ୍ଚ ଲେକା ପାଞ୍ଚ କଥା ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ଦେଇ ପାରନ୍ତି କିନ୍ତୁ କଣା କରିଛିଏ ଦେବ ନାହିଁ କେହି ! ଏ କଥାଟି ସବୁବେଳେ ମନେ ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଅତେବର ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ ମହାଜନଠାରୁ କରଜ କରିବା ଅର୍ଥବା ସମିତିରୁ କରଜ କରିବା ରାଜ । ସମିତି ଖାତକର ଅଭିଭବକୟାମ୍ୟ । ଅଥଲ କଥାଟି କରିବାକୁ ଅଛି । ସମିତି ଯେ ଏତେ କାମ କରିବ ଟଙ୍କା ଅସିବ କେଣ୍ଟଠାରୁ ? ଏ ସମକ୍ଷରେ ଦୁଇଟି ପର୍ମା ଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ସମିତିର ସଖ୍ୟ ହେବେ ସେମାନେ ଆହା ଆହା ଗୁଣିରୁ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ସମିତି ପାଞ୍ଚରେ ଜମା କରିବେ । ସେମାନେ ସେ ଟଙ୍କା ଉପରେ ପୁଥ ପାଇବେ; ଅବ୍ୟ ଏ ପୁଥ ହାର ଶତକତ୍ତା ଟ ୧୦/୮ ରୁ ଦେଖି ନୁହେ । ଯେଉଁମାନେ ତାକିପରେ କିମା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାକ୍ୟରେ ଟଙ୍କା ଜମା ରଖିଲୁ ସେମାନେ ଏ ସମିତିରେ ଟଙ୍କା ଜମା ଦେଲେ କିଛି କିଛି ନାହିଁ । ବ୍ୟାଙ୍କ ପୁଥ ଅଧେଶା ସମିତି ଦେଖି ପୁଥ ଦେବ । ତାକିଦରେ ଶତକତ୍ତା ବାର୍ଷିକ ଟ ୩୦ ମିଳେ ଏ ସମିତିରେ ତହିଁର ପ୍ରାୟ ତନି ଗୁଣ । ଏ ସମିତିରେ ଟଙ୍କା ଜମା ରଖିଲେ କିଛି ହାନି ନାହିଁ । ଥଂଘ ବିଷୟ କରି ମଧ୍ୟ ମୂଳଧନ କରିବାର ପାଇବ ।

ସରକାର ମଧ୍ୟ ସମିତିକ ଟଙ୍କା କରଜ ଦେବ । ସମିତି ସଭ୍ୟମାନେ ସରକାରଙ୍କୁ ଲେଖିଲେ ସରକାର ଶତକର ବାର୍ଷିକ ଟ ୨ ଟଙ୍କା ହାର ପୁଥରେ ଟଙ୍କା ଯୋଗାଇବେ । ସରକାରରୁ ଛ ଟଙ୍କା ପୁଥରେ ଆଠ ଏଣେ ଟ ୧୦ ଟଙ୍କା ପୁଥରେ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ କରଜ ଦେବିବେ । ସରକାର ଟଙ୍କା ପରେ ଆପ୍ରେ ଆପ୍ରେ ପୁଣ୍ୟ ଦିବବାକୁ ହେବ । ଦୁଇଟା ରହିଲୁ ସମିତି ।

ଦଶ କୋଡ଼ିଏଟା ସମିତି ଏକମିତି ହୋଇ ଗୋଟିଏ କେନ୍ତେ ସମିତି କରିଯାଇ ପାରେ । ଏହାକୁ ଉତ୍ତନିଆନ ବୋଲି

କହନ୍ତି । କେନ୍ତେ ସମିତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାଖା ସମିତିମାନଙ୍କର କେନ୍ତେଷ୍ଟୁସ । କେନ୍ତେ ସମିତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାଖା ସମିତିମାନଙ୍କୁ ମୂଳଧନ ଯୋଗାଇବ, ସେମାନଙ୍କ ବାର୍ଷିକ୍ସପାଳାଙ୍କୁ ପରିଶ୍ଵର କରି ଦେବ ଏବଂ ନିୟମାନୁୟାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲୁ କି ନ ହେଲୁ ତହିଁପରି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାଖା ସମିତି ତାହାର ବାର୍ଷିକ ଆୟର କିଛି ଥଂଘ କେନ୍ତେ ସମିତିକ ଦେବେ ଏବଂ ତଥାର କେନ୍ତେ ସମିତିର ଖଣ୍ଡ ଚଲିବ ।

ଏପ୍ରକାର ସମିତିମାନଙ୍କର ଉପକାରିତା ବହୁତ ପ୍ରକାରର ଥିଲା । ଅନେକଙ୍ଗୁଡ଼ିଏ ଲେକ ଆହା ଆହା ଅର୍ଥକ ଅକ୍ଷୟା ଉଲ୍ଲତ କରିବାକୁ ଏକମିତି ହୋଇ ଏକ ମନ କେ ପ୍ରାଣରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି । କୃଷକ ଓ ଶିଳ୍ପିବସାୟୀମାନଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକ ସମୟରେ ଟଙ୍କା ଯୋଗାଇବାରୁ ସେମାନେ ଆହା ଆହା କାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ସମ୍ଭାବେ କରି ପାରିବେ । ଏପରି ଦେଖାଯାଏ ଅନେକ ଚଷା ଖଣ୍ଡ ଅଭ୍ୟବରୁ ବିଲ ବାଛ ପାରିଲୁ ନାହିଁ, ମରୁଚିବେଳେ ପାଣି ବୋହ ପାରିଲୁ ନାହିଁ, ଥୋଇଗଲେ ଆର ଥରେ ବିହନ ଥିଲା ଗୁଣ ଆବାଦ କରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ, ଆଖୁ ମଞ୍ଜି କଣିବାକୁ ଦେଇବା ନ ମିଳିବାରୁ ଆଖୁ ଜୁଷ କରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ; କମାର ମୂଳଧନ ଅଭିବରୁ ଉତ୍ସମ ମୂଳ୍ୟବାନ ଜିନିଷ ତଥାର କରି ପାରୁ ନାହିଁ, ବିଶେର ତ କାରିଗର କରିଯାରୁ ନାହିଁ, ତମ୍ଭେ ଲୁଗ ବୁଣିଯାରୁ ନାହିଁ ଭତ୍ୟାଦି, ହିତେରକପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ ଟଙ୍କା ଅଭିବରୁ କରିପାରୁ ନାହିଁ; ଏଣେ ମହାଜନ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ଆଖିଲେ ତାକୁ ପୁଥ ସହିତ ଟଙ୍କା ପୁଣିଲୁ ଉତ୍ସରୁ ଅଭି ଆହା ମଧ୍ୟରୁ ମିଳିବିନାହିଁ, ସମିତି ଏ ସମୟ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅଳ୍ପ ପୁଥରେ ଟଙ୍କା କରଜ ଦେବ ସୁତ୍ରରୀ ଗୁଣ ଓ ବାଟିକ୍ ବେଶ ଚଳିବ ।

ଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁରୁ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ୍ସ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଅନ୍ୟ ହାନିରୁ କଣିବାକୁ ଫଢ଼ି ସେ ସମୟ ଅନ୍ୟ ଜାଗାରୁ ସମ୍ଭାବେ କଣିଆଣ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଡଣା ଲୁଭରେ ଦେବ । ଜଣେ ଲୋକ ଗୋଟାଏ ଦୋକାନଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦେଇବାର ଜିନିଷ ଆଗ୍ରିତର ସେ ଯେତେ ଦରରେ ପାଇବ ମୋଟରେ ଜିନିଷ କଣି ଅଖିଲେ ଅବଶ୍ୟ ଅଳ୍ପ ସମ୍ଭାବେ ମିଳିବ ।

ଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁ ଜିନିଷ ସବୁ ଆମଦାନ ହୁଏ ତାହା ସବୁ ଏକାଠି କଣିମେଇ ଦେଖି ଲୁଭରେ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ବିଶୁ କରିବା । ମହିରେ କୋଣ୍ଠି ବେଗାର ନେଇ ମାଲବାଲକୁ କମ ଲୁଭ ଦିଏ ପୁଣି ଅଠେ କିଛି ଲୁଭ ନେଇ ବଢ଼ି ମହାଜନକୁ ଯୋଗାଏ । କିନ୍ତୁ ସମିତି ମାଲବାଲାଟାରୁ ମାଲ କଣିମେଇ ମହି ବେଗାର ଲୁଭଟା ମାଲବାଲ ପାଇଯବା । ଏଥରେ ମାଲବାଲର ଲୁଭ ଏଣେ ସମିତର ମଧ୍ୟ ଲୁଭ ।

ଜଣେ ଲୋକ କରଜ ଖୋଜିଲେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ନ ପାଇବ ସମିତ ଅକ୍ଳେଶର ବହୁତ ଟଙ୍କା ପାଇଗାରବ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପତ୍ୟାର ଥେବେ ସମିତର ପତ୍ୟାର ଅଧିକ । ସମିତ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ସରକାରରୁ ରଣ ଥିଲା ବା ଅନ୍ୟମାନେ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ସମିତରେ ଗଛିତ ରଣିବେ ସେଥିଲୁଗି ସମିତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ ଏକଷରେ ଓ ପୃଥିକ୍ରାବେ ଦାୟୀ ପୁତ୍ରରୂ ସମିତର ପତ୍ୟାର ସବୁଠାରୁ ବେଶି । ପତ୍ୟାର ବଢ଼ିଲେ ମୂଳଧନ ସହଜରେ ମିଳିବ, ସମିତର ସଭ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟମାନ୍ୟ ବାହାର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ସମିତରେ ଟଙ୍କା ଗଛିତ ରଣି ପୁଅ ପାଇପାରବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟମିତର ମୂଳଧନ ଟଙ୍କାଲୁଗି ଦାୟୀ ପୁତ୍ରରୂ ଟଙ୍କାଟା ଯେପରି ନଷ୍ଟ ନ ହୁଏ ସେଥିଲୁଗି ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଦୃଷ୍ଟି ରଣିବେ ନନ୍ଦବା ଅପଣା ଉପରେ ପଡ଼ିବ, ଅପଣା ପତ୍ୟାର ବୁଝିବ, ଅପଣା ସମ୍ପଦିରୁ ଆଦୟ କରାଯିବ । ଏହି ଦାୟୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟକୁ ସମିତ ସ୍ଵାର୍ଥ ସହତ ଜାହିତ କର ରଣିବ । ପୁତ୍ରରୂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ ଦେଶିବେ ଯେ ଟଙ୍କା ଯେ କରଜ ନେଉଛି ସେ ଆଦୟ ଦେଇ ପାଇବ କି ନା? ଆଦୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ।

ଅମ୍ବେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଗରହିଗି ବଡ଼ ଚିଛାର କରୁଥିଲୁଛି ; ଜନୟାଧାରଣ କିପରି ଶିକ୍ଷିତ ହେବେ ସେଥିଲୁଗି ଅମ୍ବେମାନେ ବହୁତ ଯହ କରୁଥିଲୁଛି, ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ମଧ୍ୟ ଏ ସମିତ ଦ୍ୱାରା ହୋଇ ପାଇବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ ରଣ ନେବାବେଳେ ହାଣ୍ଡିନୋଟରେ ଦସ୍ତଖତ କରିବ । ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଘରୁଁ ଜାମିନି ହେବାକୁ ହେଲେ ଦସ୍ତଖତ କରିବ, ହସାବାବନ୍ଦ କେଣିବାଲୁଗି ସ୍ଥତଃ ରଙ୍ଗା ହେବ । ଏସବୁ କାରଣରୁ ଟଙ୍କାର ଲୋକାପତି ଶିଖିବାଲୁଗି ମନ ହେବ ନାହିଁକି? ସମିତ ଲିଭ୍ୟ ଟଙ୍କା ଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାପନ କର ଅପଣା ଅପଣା କାର୍ଯ୍ୟଷ୍ଟେ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର କରିବାଲୁଗି ଯହିବାନ ହେବ । ବ୍ୟବସାୟ ସୁଧରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଲୋକ ଏକଷିତ ୬୨୦୯୯ ଲୋକାପତି ଶିଖିବାଟା ଅପଣା ମନକୁ ଆସେ । ଯେଉଁମାନେ ସମିତରେ ଟଙ୍କା ଯମା ରଣିବେ ସେମାନେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲୋକାଏଁ ବହୁ ପାଇବେ । ଯେତେବେଳେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଯମା ଦେଲେ ବା ଯେତେବେଳେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଓ୍ୟୋପ୍ୟ ନେବେ ଓ ଯେତେ ପୁଅ ପାଇଣା ହେଲୁ ତର୍ହେର ହସାବ ସମସ୍ତ ସେ ବହୁରେ ଲୋକ ଥିବ । ସେ ବହୁଟି ଫର୍ଦି ପାଇବା ଭାଲୁ ଅନ୍ତାର ଅନ୍ତର ଚର୍ଚିତ୍ୟ ଥିଲେ କେହି ଲୋକ ୦ଙ୍କ ପାଇବ ନାହିଁ । ଟଙ୍କରୂ ଧରିବ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ସମିତରେ ଦିଶାପତ୍ର ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ହେବ । ଲୋକ ଶିକ୍ଷିତ ୬୨୦୯୯ ମାତ୍ରାରୁ ଦିଶାପତ୍ର ଦିଶ୍ବନ୍ଦିକ ନିର୍ମିତ ଓ

ଉପକାରିତା ସହଜରେ ବୁଝି ପାଇବ ଏବଂ ମିତବ୍ୟୟ ହୋଇ ମହାଜନମାନଙ୍କ କରାଳ କବଳରୁ ରକ୍ଷା ପାଇ ପାଇବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ଗୋଟିଏ କିଥା କହିବା ଆବଶ୍ୟକ ; କିଏ ସମିତର ସଭ୍ୟ ହେବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ? କେବଳ ଟଙ୍କାବାଳ ହେଲେ ଏ ସମିତର ସଭ୍ୟ ହୋଇ ଯାଇବ ନାହିଁ । ବୁଝିବାନ୍ ଲୋକ ୬୮ବାନ୍ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଉପରୁଲୁ ସଭ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବ । ନିଆଁଗିଲା, ବାହୁପିଆ, ଡକତକା, ହଲହି, ଗଞ୍ଜଡ଼, ନିଶାବାଜ, ଦାରିଆ ପ୍ରକୃତ ମନ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକଗୁଡ଼ାକୁ ସମିତର ସଭ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ଏଗୁଡ଼ାକ ଟଙ୍କା ନେଲେ ଖାଇଯିବ ଦେଇ ଭାଙ୍ଗାଇ ଦେବେ, ପଛକୁ ଅନ୍ୟମାନ୍ ସଭ୍ୟମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଲୁଗି ହାତରୁ ଦେବେ । ପୁତ୍ରରୂ ସଭ୍ୟ ମନୋନାତ କଲୁବେଳେ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ରବି ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ ।

ସମିତ ଉତ୍ସମ୍ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆରଲେ ଅଛକୁ ଆପଣା ଅପଣା ମଧ୍ୟରେ ମାମଲ ମକଦମା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଦେଇ ପାଇବାର କ୍ଷମତା ପାଇବ । ଏଥର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଅନେକ ସମିତି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଦେଇ ଲୋକମାନଙ୍କ ଅନେକ ଉପକାର କର ଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମ ସଷ୍ଟାଯୁତମାନେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ସମିତ ପେହି ସ୍ବର୍ଗ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରି ପାଇବ । ଫଳରେ ଗ୍ରାମର ପୂର୍ବ ଅବଦ୍ଧା ଫେର ଅସି ପାଇବ । ଅଗେ ଗ୍ରାମ୍ ଜୀବନରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାତହ୍ୟ ନ ଥିଲୁ, ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ପ୍ରଭାବରୁ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ - ସାତହ୍ୟ ବୁଝି ଲଭିକର ସମାଜକୁ ବିଶ୍ଵାଳ କର ପକାଇଅଛି । ସମିତ ଦୃଷ୍ଟିଗ୍ରାସ ପ୍ରାସ୍ତୁତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକରି ହେଲେ ପୁଣି ଗ୍ରାମରେ ଏକତା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଗ୍ରାମବାର୍ଷମାନେ ପୂର୍ବାର ପୁଣି ସ୍ଵର୍ଗଭାବରେ କାଳଯାପନ କରିବାର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଭରିବା ହୁଏ ।

ଯେଉଁ ଲୋକମାନଙ୍କର ଆଗରୁ ରଣ ଥିବ ସେମାନେ ଏ ସମିତର ସଭ୍ୟ ହୋଇ ପାଇବେ କି ନା? ସମିତ ନିର୍ମିତ ଅନୁସାରେ ଯାହାର ଅନ୍ୟତାରେ ଦେଶ ଥିବ ସେ ସଭ୍ୟ ହୋଇ ପାଇବ ନାହିଁ । ରଣମୁକ୍ତ ଲୋକ ସମିତର ସଭ୍ୟ ଦେବା ବାହୁନୀୟ । କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟଦିତ ଏହି ହେବା ଅନ୍ୟମାନ । ତଥାର ଯଥ ଦେଶାୟାବ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ଏହି ରଣା ହେବି ପଡ଼ିଛି ଯେ ସେ ଆଉ ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାର ଅଣା ଅଛି ତେବେ ଅନ୍ୟ ମହାଜନକୁ ଟଙ୍କା ଦେଇ ସେ ଟେଲୁକୁ ଦୃଢ଼ା ମୁକ୍ତ କରିଦେବ; ଶାତକ ସେହି ଟଙ୍କା ମୁକ୍ତ କରିଦେବ । ଶାତକ ସେହି ଟଙ୍କା ମୁକ୍ତ କରିବାର ଏହି ସଭ୍ୟ ହେବ ।

କେଉଁ କେଉଁଗାରୁ କେତେ ଟଙ୍କା ରଣ ଅଛି ଏକଥା ସୁଶ୍ରୁତେ
ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । କିନ୍ତୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଏକଥା
ତଥ୍ୟତ୍ଵରେ ଭୂଷା ଯାଇପାରେ ନାହିଁ । ସରକାରବାହୀରୁ ର
ଏକଥା ଭୂଷିଯାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରସାବ କରୁଛନ୍ତି ଯେ ସମିତିକ
ଏପରି କ୍ଷମତା ଦିଆଯିବ ଯେ ସମିତି ସେହି କ୍ଷମତାବଳରେ
ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ନୋଟିଷ୍ଟ ଦେଇ ପଗ୍ନିବିବ ଯେ ଅମ୍ବକଲେକର
କାହା ନିକଟରୁ କେତେ ଦେଖା ଅଛି ଏବଂ ମହାଜନମାନେ
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନରେ ତାହାର ଉତ୍ତର ଦେବେ, ନ ଦେଲେ
ସେମାନଙ୍କ ଟଙ୍କା ଧେମାନେ ଆଉ ଆଦୟ କରି ପାରିବେ
ନାହିଁ । ଏପରି ହେଲେ ଅନେକ ସୁବିଧା ହେବ ।

ସମିତି ଏହିପରି ଶର୍ତ୍ତକାଯାକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ବର୍ଷ ଶେଷରେ
ହୃଦୟର ରୂପିତ ହେବ । ହୃଦୟରେ ଯେତେଟଙ୍କା ଲୁଭ ହେବ
ତହିଁର ଗୁରୁତ୍ବଗୁରୁ ଏକ ଭାଗ ଜମା ରହିବ ଅବଶିଷ୍ଟ ଟଙ୍କା
ମଧ୍ୟରୁ ସମିତିର ବାର୍ଷିକ ଝର୍ଣ୍ଣ ବାବେ ଉଦ୍ବୂତ ଟଙ୍କାକୁ
ଅଂଶିଦାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଣନ କରି ଦେବ । ହାତରେ
ସଫୁବେଳେ କିଛିଟଙ୍କା ଗଛିତ ନ ଥିଲେ ବେଳରେ କାମ
ଚଲିବ ନାହିଁ । ଗଛିତ ଟଙ୍କା ଥିବାର ଦେଖିଲେ ଲୋକେ
ସମିତିରେ ଟଙ୍କା ଜମା ରଖିବା ଲାଗି କିଛି ସନ୍ତେହ କରିବେ
ନାହିଁ । ଅଭିଭୂତ ଗଛିତ ଟଙ୍କା ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଏକାଠି ବାନ୍ଧି
ରଖିବ ଅର୍ଥାତ୍ ସମୟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ସ୍ଵାର୍ଥ ସେହି ଗଛିତ
ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ରଖିବ । ଗଛିତ ଟଙ୍କା ଯେତେ ବେଶି ହେବ
ସମିତିର ପତ୍ୟାର ତେତେ ବଢ଼ିବ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମିତି ବା
ବ୍ୟାଙ୍କମାନ ଅନ୍ତେଶ୍ଵରେ ରଣ ଦେବେ । ସେହିଟଙ୍କାକୁ ଅନ୍ୟ
ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଦେଇ ସୁଧ ଆଦୟ କରାଯାଇ ପାରେ କିମ୍ବା
ଅନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟରେ ଲଗାଇ ଲୁଭ କରି ଯାଇପାରେ ।
ଗୁରୁତ୍ବଗୁରୁ ଭାଗେ ରଖିବା କଥା ଯେ କହୁଲି ବେଶି ରଖିଲେ
କିଛି ମନା ନାହିଁ । ମୂଳଧନ ଯେତେ ବେଶି କରି ପାରିବ ଲୁଭ
ତେତେ ବେଶି ହେବ ଏବଂ ଗଛିତ ପାଣି ମଧ୍ୟ ତେତେ ବୃଦ୍ଧି
ହୋଇ ପାରିବ ।

କୌଣସି ସଭ୍ୟ ରଣ ନେଇବେଳେ ପତ୍ୟାର ସ୍ଵରୂପ ଜନି
ବନ୍ଧକ ନେବାଟା ଯଦିର ସାଧାରଣତଃ ବାଞ୍ଚିମାୟ ନୁହେ ତଥାର
ଛୁଲ ବିଶେଷରେ ନିଆଗଲେ କିଛି କ୍ଷତି ନାହିଁ ବରଂ ଲୁଭ
ଅଛି ।

ଏତ ଗଲୁ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ କଥା । ସରକାର ଏ ବିଷୟରେ
କି ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ଟଙ୍କାଏ କହିଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।
ସରକାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବରେ ଏକାର୍ଯ୍ୟରେ ଜନ୍ମିତ ହେବାକୁ
ଦୁଇମାତ୍ର ନାହିଁ । ସରକାର ଗୁରୁତ୍ବରୁ ଲୋକେ ଆପଣା ଗୋଡ଼ରେ
ଅଟିଗ ଟିଆ ହୋଇ ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟ ଅପେ ଯେତେ ବୁଝି

ପାରନ୍ତି ତେତେ ଭଲ । ଲୋକେ ଯେବେ ସବୁବେଳେ
ସରକାରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟକୁ ବୁଝି ବିଷିବେ ତେବେ ସେମାନେ
ଆସନ୍ତର୍ଭରତା ଶିକ୍ଷିବେ କିପରି ? ଆପଣାକୁ ଆପେ ଶାସନ
କରି ପାରିବାର କ୍ଷମତା ଜନ୍ମ ସରକାରଙ୍କର ଏହାହିଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।
ସରକାର ସିନା ଅମ୍ବମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦେଖି ବ୍ୟସ ଆମ୍ବେମାନେ
କଣ ସେକଥା ବୁଝି ପାରିଛୁ ? କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶର
ଯେଉଁ ଅବଶ୍ୟକ । ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେବେ ବିଶ୍ୱାସ
ନାହିଁ ଏତେବେଳେ ସରକାର ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲେ ଲୋକମାନଙ୍କର
ଟଙ୍କାକରିତି ବିଷୟରେ ବିଶ୍ୱାସ ହେବନାହିଁ, ହୁଏତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
ବ୍ୟାଙ୍କ ଟଙ୍କା ରଣ ଦେବାକୁ ସନ୍ତେହ କରିବେ, ସମୟରେ
କି କେହି ପାଣିତିକ ଅସ୍ଵାହ କରି ପାରିବ ଏଥୁଲାଗି ସରକାର
ଅପ୍ରତ୍ୟେ ଭାବରେ ଏ ସମିତିମାନଙ୍କ ସହିତ ଜନ୍ମିତ । ପ୍ରଥମ
ଅବସ୍ଥାରେ ସରକାରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସରକାର “ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ୍” ବୋଲି ଜଣେ
କର୍ମଶୀଳିମୂଳ୍କ କରିଛନ୍ତି ସେ ସମିତିମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଦେଖିବେ,
ଟଙ୍କା କରିବି ଶାତମାତ୍ର ଆଦୟ ଅସ୍ଵାହ ହେଉଛି କି ନା
ତଦାରଖ କରିବେ । ଏପରି ଗୋଟିଏ ଭାବ ଉପରେ ନ
ରହିଲେ ସମାଜର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ଦୁଷ୍ଟେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଲିବ
ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସରକାରଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ ଲୋକମାନେ
ଆପେ ଆପେ ବିନା ସରକାର ସାହାଯ୍ୟରେ କରି ପାରିଲେ
ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁତ ମଙ୍ଗଳ ହେବ । ସରକାର ତାକ
ପକାଇଛନ୍ତି ତଥାର ଅମ୍ବ ନିବ ଭାଙ୍ଗୁ ନାହିଁ ଏ ଭାବ
ଦେବତାପର ବିଷୟ ନୁହେ କି ?

ସରକାର ଆଉ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଏ
ସମିତିକ ଯେଉଁମାନେ ଦଳିଲ ଦ୍ୱାରା ବିଜ୍ଞାପନ ଦେବେ
ସେବୁଦ୍ଧିକ ସିଠାମ ଓ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ଆଇନରୁ ମୁକ୍ତ । ସମିତିର
ଯେତେ ଟଙ୍କା । ଲୁଭ ହେବ ତା ଲାଗି ଇନକମ ଟିକ୍ଟ ଦେବେ
ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । କମ୍ପାନୀ ଆଇନ ଏ ସମିତିକ
ଶକ୍ତି ନାହିଁ କାରଣ ସେ ଆଇନଟି ବଡ଼ ଜଣିଲ । ସମିତି
ଏକଷାମାନରୁ ଅନ୍ୟ ଛାନକୁ ଟଙ୍କା ପଠାଇଲେ ସରକାର
ଜନଶାଖାନା ଜରିଆରେ ପଠାଯାଇ ପାରିବ । ସମିତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
ଅବରକାଗଜ ସରକାର ଯୋଗାଇ ଦେବେ । ସମିତିରୁ ଯେ
ଟଙ୍କା କରିବ କାହିଁ ଏକାନ୍ତି ଉପରେ ସମିତିର ଦାବି
ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟବୋଲି ସରକାର ଆଇନକରି ଦେଇଛନ୍ତି । ସମିତିରେ
ସାହାର ଅଂଶ ଥିବ ସେ ଅଂଶ ଫୋକ ହୋଇ ନ ପାରିବା
ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବ୍ୟବସାୟ କରିବାକୁ ସରକାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି । ଏତେ
ମୁହଁଥା ଦେଇ ସୁନ୍ଦର ସରକାର ଭାଙ୍ଗା କରିଛୁ ଯେ ସମିତି ତା
ନିଜ ଯତ୍ନଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନତ ସମିତିର ଭାଙ୍ଗା ସରକାର

ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା ବା ଶମ୍ଭନାୟ ନୁହେ ବୋଲି ସରକାରଙ୍କର ଛାଡ଼ା ।

ଦଶବର୍ଷ ତଳେ ଭାରତରେ ଏ ସମିତ କଥା ତେତେ ବେଶି
ଜଣା ନ ଥିଲା । ଗତ ଦଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ୧୦୦୦ ସମିତ
ଭାରତରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥାଇଛି । ଏଥରେ ୭୦୦୦୦ ସଭ୍ୟ
ଏକ ମୂଳଧନ ସାଥ କୋଟି ଟଙ୍କା । ସେଇଁଠାରେ ଏ
ସମିତମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାର
ଜଣା ଯାଉଛି । ସୁତଃଂ ଏ ସମିତମାନ ସେ କାର୍ଯ୍ୟକଣ୍ଠା ନ
ହେବ ଏପରି କୌଣସି ସନ୍ଦେହ କରିବାର କିଛିମାସ କାରଣ

ନାହିଁ । ଉଦୟମରୀଳତା ବିଶ୍ୱାସ, ସତ୍ୟତା ଓ ଏକତା ଉପରେ
ସମ୍ବନ୍ଧର ଫଳ ସାଂଶ୍ରୀ ନିର୍ଭର କରେ । ଏ ଉଦୟମ ପ୍ରଥମେ
ଜନ୍ମନିଦେଶରେ ଆଗ୍ରମ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୦୪ ମୟହାରୁ
ଭାରତରେ ଏ ଉଦୟମ ଲାଗିଥିଲା । ବରେବା ଏବଂ ମହାଶୂନ୍ୟ
ଶକ୍ତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏପ୍ରକାର ସମିତିମାନ ଛାପିତ ହୋଇଥିଲା ।
ଆତିଥେବା ଜଣାଯାଏ ତିମେ ଏ ସମି ତି ବିଷ୍ଵାର ଲାଭ କରିଥିଲା ।

ଏପରି ସମୟରେ ଅମ୍ବୋମାନେ ଉଦୟମଞ୍ଜଳି ହୋଇ ବସି
ରହିବା ଉଚିତ କି ? ଅଜି ଏତକି ।

ଶ୍ରୀ ଜୀଗବନ୍ଧୁ ସ୍ମିତି ।

ନବୟୋକନର ପଦ୍ଧତି ।

(ସର୍ବଦାଶ୍ଵ ସୁଲ ପ୍ରମାଣାବ୍ସରେ ପ୍ରତିଭା ବୈଜ୍ଞାନିକ ସଂଗ୍ରହାଳ୍ଯ)

ଏହି ସ୍ତରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅଗରେ ଠିଆହେବା ଯିଁଦ୍ଧି
ତୁମ୍ଭମାନେ ଘୋର ଗର୍ଜନରେ ଏହି ଦରଟି କଷାୟ
ଦେଉଥିଲା । ତୁମ୍ଭମାନେ ଜାଣୁଛି ଏହୁଏହି ଗୋଳମାଳ
କରିବା ଅନ୍ୟାୟ ଏବଂ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ମଧ୍ୟ
ଏହି ଗୋଳମାଳ ବନ୍ଦ କରିବାରୁ ମନୀ କରୁଥିଲୁଛନ୍ତି ; ତଥାପି
ତୁମ୍ଭମାନେ ଏହି ଗୋଳମାଳ ବନ୍ଦ କରି ପାରୁ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ
ଜାଣୁଛି ଏହି ଗୋଳମାଳ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକ ତୁମ୍ଭ ଉଚରେ ବିରକ୍ତ
ହେବେ, ତଥାପି ତୁମ୍ଭେ ଗୋଳମାଳ କରିବାରୁ କ୍ଷାନ୍ତ, ରହି
ପାରୁ ନାହିଁ । ଏହାର କାରଣ କଣ ? ତୁମ୍ଭେ ଯାହା ଅନ୍ୟାୟ,
ଅକରଣୀୟ ବୋଲି ଜାଣୁଛି, ତାହା ବନ୍ଦ କରି ପାରୁ ନାହିଁ
କାହିଁକି ? ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କେତେକ ଜଣ ଶିଖକ ମଧ୍ୟ
ଦିଗ୍ଭବନ୍ତି ; ସେମାନେ ବା ତୁମ୍ଭୁରେ ଗୋଳମାଳ ନ କରୁଥିଲୁଛନ୍ତି
କାହିଁକି ? ଏହାର କାରଣ ଏହି ଯେ ତୁମ୍ଭମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ
ଯୌବନର ପ୍ରଥମାବଦ୍ୟାରେ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭ ଶିଖକମାନେ
ତୁମ୍ଭ ଅଦ୍ଵିତୀୟ ସାମାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ପ୍ରୋତ୍ଥ ହୋଇଗଲେଣ୍ଠି ।
ଯୌବନ ଅଚମ୍ପରେ ମନୁଷ୍ୟର ଯେତେ ସହିତ ଶାକ୍ତ ବା ବଳ
ଆସ ; ଯୌବନ କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ ଶୋଷ ହୋଇ ପୌଢ଼ାବଦ୍ୟା
ଉତ୍ତରିତ ହେଲେ, ସେ ଶାକ୍ତ କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ କମେଯାଏ । ସେହି
ଫେରୁରୁ ଶିକ୍ଷକମାଙ୍କର ଆଉ ପୂର୍ବ ନବ୍ୟୋବନର ଶାକ୍ତ
କାହିଁ ; ସେମାନେ ଏକପ୍ରକାର ପୁରି ହୋଇଗଲେଣ୍ଠି ;
ଦେଖିବାକର ଯେ ବନ ସୁଲଭ ଦିନ୍ବ ବା ଶାତ୍ରିର ସେ ବିକାଶ
ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୌବନ ଅଚମ୍ପ ;
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦେହର ଶାକ୍ତ ନୃତ୍ୟ କରି ହୋଇ ଖୁବ୍ ସହିତ
ଅଛି । ସେହି ହେତୁରୁ ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି ଜାଣିଲେ ପୁନ୍ଧା
ତୁମ୍ଭେ ଗୋଳମାଳ ଦରି ପକାଉ ଅଛ । ତୁମ୍ଭ ଜାଣ,

ଯେଉଁଠାରେ ପାଣି ଅଳ୍ପ ଥାଏ, ସୁଥ ଧିରେ ଧରେ ବୋଢ଼ୁ
ଥାଏ, ସେବାରେ ସାମନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମାଟି ବନ୍ଧ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ
ପାଣି ଉଗାଳି ହୋଇ ରହୁଯାଏ ; କିନ୍ତୁ ପାଣି ଯେତେ ବେଶୀ
ହୁଏ, ଏବେ ସୁଥ ଯେତେ ପ୍ରବଳ ହୁଏ ତାହାକୁ ଉଗାଳିବାକୁ
ହେଲେ ବନ୍ଧ ସେତେ ବଡ଼ ଓ ଶକ୍ତି ହୁଏ । ତାହା ନ ହେଲେ
ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗି ପାଣି ବୋହୁଯାଏ । ନଈବାଟି ବେଳେ ଦେଖିଥିବା
ବଡ଼ ବଡ଼ ନଈ ବନ୍ଧମାନ ଭାଙ୍ଗି ବଢ଼ିପାଣି ଛେଦ୍ଵାର
ଛେତବାଢ଼ା ସବୁ ଉପାରନିଏ । ତାହାର ଅର୍ଥ ପାଣିର ବଳ
ବେଶି ହେଲୁବେଳେ ବନ୍ଧ ତାହା ସମ୍ମାଳ ପାରେ ନାହିଁ ; ବନ୍ଧ
ଭାଙ୍ଗି ପାଣି ବୋହୁଯାଏ । ସେହିପରି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେହରେ ବଳ
ବା ଶକ୍ତି ବେଶୀ ଅଛି, ତାହାର ବ୍ୟାୟ ବଡ଼ ଅଳ୍ପ ହେତୁଅଛି ।
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେ ଜ୍ଞାନ ବା ବିବେକ ହୋଇଅଛି, ତାହା
ତୁମ୍ଭର ସହି ଶକ୍ତିକୁ ଫଳତ କରି ପରିଗୁଣିତ କରିବାରେ
ସମର୍ଥ ନୁହେଁ । ସେହି କାରଣରୁ ସେ ଜ୍ଞାନବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗି ତୁମ୍ଭର
ଶକ୍ତି ବାହାରି ପଢ଼ୁଛି ବନ୍ଧ କରିବାକୁ ଯେତେ ବିଗୁରିଲି
ସୁଦା ତମେ ପାଇନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମେମାନେ ପଶୁର ଧାର ‘ଆମେମାନେ
ବୋଲିମାଳ କିନ୍ତୁ, ତାହା ସହିତ ଅମ୍ବୁ ଛତର ଶକ୍ତିର ଜି
ସମ୍ମାନ’ ଟକିଏ ଭୁବ ଦିଖିଲେ, ଏ ପ୍ରଶଂସିର ଉତ୍ତର ତୁମେ
ଦୁଃଖ ଆରବ । କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ଵାରା ଶକ୍ତିର ପରମାଣ ଜଣାଏଗନ୍ତେ ।
ଯେ ଯେତେ କାମ୍ୟ କରିପାରେ, ତାହା ଦେହରେ ସେତେ
ଶକ୍ତି ବା ବଳ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ତୁମ୍ଭୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ
ଅନ୍ତର୍ମୁଖସର ଗୋଟିଏ ମାଛ ମାରିଥାର; କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ
କୁର୍ମାର ମାରିବା ତେଣେ ଥାଉ, ଦେଖିବାମାହେ ଫଳାରୟିବ ।
କିନ୍ତୁ କେବୁ କେବୁ ବଳଦାନ ବ୍ୟକ୍ତି କୁର୍ମାରକୁ ଅୟୁଦ୍

ଏକ ବନସ୍ତୁ ସେ ଅତି ନିକାଖନ
 ନାହିଁ ନ ଥିବ ବା କାହିଁ ;
ସେ ଭୁଲ ଉପରେ ମଣିଷ ପାଦ ଲୋ
 କେବେହେଲେ ପଡ଼ି ନାହିଁ ।
ଗଛ ଲତାଙ୍କୁ ସେ ଶର ଆକୁଳରେ
 ପଗୁରଇ ନିରନ୍ତର ;
ଫୁଲ ଫଳ କେତେ ଝଡ଼ ପଡ଼ୁଛି ଲୋ,
 ନ ଦିଏ କେହି ଉଚ୍ଛର ।
ବାଘ ଭଲୁ ସାପ ବଣ ଜନ୍ମ ଯେତେ
 ତୁମଣ କରନ୍ତି ବନେ,
ଚଣ୍ଡାପୁଅଥାତେ ତୁମରେ ହେଲେ ଲେ
 ଶୁହିଁ ନ ଦିଅନ୍ତି କ୍ଷଣେ ।
ଫଳ ମୂଳ ବନେ ଲୋହୁଆଏ କେତେ
 ବନଭୁଲୁ ଯାକ ଫୁଲ,
କଣ ସେ ବନସ୍ତେ ତୋଳ ବା ନେବ ଲୋ—
 ପଡ଼ି ତହିଁ ଯାଏ ସଡ଼ ।
ଚଣ୍ଡାପୁଅ ଗଲେ ବାହୁଡ଼ ବନସ୍ତୁ
 ପରେ ସେ ଛୁଟିବ ଯାଇ
ଦରଣୀ ହାତରେ • ରତ ମୁଠିକ ଲୋ ;
 ଅକ କିଛି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।
ଅନ ପାଣିର ସେ ଜବ ସନା ଦେଖ—
 ବିଧାତା ଘଟଣ ଏହୁ ;
ସେଟେ ନ ପଡ଼ିଲେ ଦାନା ମୁଠାକ ଲେ
 ବିହ କ ପାରିବ ସେହୁ ।
ଶ୍ଵେତେ ଶୋଷେ କାଶ୍ଵା ହେଲେ ଚଣ୍ଡାପୁଅ,
 ହଂଧା ତାର ଗଲା ଉତ୍ତି ;
ଭୁଲୁ ତତ୍ତ ଅର ଉଠି ନ ପାର ଲେ
 ଆଶ୍ୟତ୍ତେ ଗଲା ପଡ଼ି ।
ତେବେ ହେଲେ ମନୁ ଯାଇନ ପାଷୋର
 ଦର ଦରଣୀ କଥା ;—
“ ଫରେ କଷି ଅହା ଫୁରୁ ତ ଥିବ ସେ,
 ପୋତ ଦେଉଥିବ ମଥା । ”
ତେବେ ହେଲେ ମନେ ହେଉଛି ରରଷ
 ଭେଟିବ ଦରଣୀ ତୁଲେ ;
କାଠଗୋଛିଟକ ତା ହାତେ ଦେବ ଲେ
 ସେଇ ଅଭିମାନ ଭରେ ।
ନିଜେ ଯେବେ ବଣେ ତୁଲି ନ ପାରିଲୁ
 ବାଟ ତାର ଖୋଜିବାକୁ,

ବିଗୁରେ କି ଅବା ଦରଣୀ ଥସି ଲେ
 ବନସ୍ତେ ଖୋଜଇ ତାକୁ ।
ଯାହାପାଇଁ ଯାର କାନ୍ଦର ପରଣ,
 ହୃଦ ହେଉଥାଏ ଦସ,
ସେ କ କେବେ ତାର ବିକଳବେଳେ ଲେ
 ମରନେ ପାରଇ ସହ ?
ଜୀବଲୁଗି ଜୀବ ସୃଜିଛ ବିଧାତା
 ଏ ମସାମଣ୍ଡଳେ ଅଣି,
ଗୋଟିକର ଯେବେ ଶିଶୁଭୁବ ଲେ
 ଅନନ୍ତର କବା ପୁଣି ?
ପରଣ ପରଣ ତାଳ ଯେ ଥାଅନ୍ତ୍ର
 ଧରମ ବେଦରେ ବସି ;—
ସେ ପ୍ରାତି ତୋରିଷ୍ଟ ତିଏ ଖୁଣିବ ଲେ,
 ଦିନ୍ଦ୍ରନ କି ପାରେ ଅସି ?
ଯେତେ ଦୂରେ ସ୍ଥିଲେ ପରଣ ସଙ୍ଗାତ
 ସରଗ ପାତାଳ ଦେଶେ,—
ପରଣର ଲେଡ଼ା ବେଳ ସେ ବୁଝି ଲେ
 ଦିନ୍ଦ୍ର ଅସି ହେବ ପାଶେ ।
ଚଣ୍ଡାପୁଅ କଣେ ତୁଲି ନ ପାରନ୍ତେ
 ବାଟ ତାର ଖୋଜିବାକୁ
ବିଗୁରେ କି ଅବା ଦରଣୀ ଅସି ଲେ
 ବନସ୍ତୁ ଖୋଜଇ ତାକୁ ।
ଶୀଣ କଣସ୍ତୁରେ ଟାଣି ଓଟାର ସେ
 କହିଲୁ “ମୁଁ ଚଣ୍ଡା ପୁଅ” ;
ବନସ୍ତୁରେ ଅବା ନିଶାଏ ପାର ଲେ
 ଦରଣୀ କରିବ ଥନ୍ତୁ !
ସେତିକରେ ତାର ଉଡ଼ ଶୁଲିଗଲୁ
 ପରଣ ପବନଟକ,
ଗଛେ ଗଛେ ମିଶି ଲତା ଲତାଭକ ଲେ
 ପୁରିଗଲୁ ବନୟାକ ।
ତାକୁ ଡାଳେ ଉଡ଼ ବନୁ ବନସ୍ତୁକୁ
 ଘୋଷିଲୁ “ମୁଁ ଚଣ୍ଡାପୁଅ” ,
କିଏ ଥବା ଥସି ପଗୁରୁ ଅଛି ଲେ
 “କାହିଁ ହେ ରହିଛ କହି” ।
ଲୋକେ କହନ୍ତି ସେ ବନସ୍ତେ ରାତୁଛି
 ମୁଁ ଚଣ୍ଡାପୁଅ ରଢ଼େଇ,
ପୁରୁ ବନସ୍ତୁରେ ଶୁଣି ପାରିବ ଲେ
 ଗଲେ ବଣକାଟ ଦେଇ ।

ରେଣୁ ।

ଯେଉଁ ପୁଅ ପିଲ୍ଲକାଳେ ମା କୋଳରେ ହଗୁଆଏ, ସେହି ପୁଅ ପୁଣି ବଡ଼ ହେଲେ ପରିଷାର ପରିଛନ୍ତି ହୋଇ ରହେ । ସେହିରେ ଯାହାର ମନ ବର୍ତ୍ତମାନ ନରକଗାରୀ, ସେ ଆଜି ଜରକୁଳୀ କୋଳରେ ହଗୁଛି । କିନ୍ତୁ ତାହାର ମନ ଯେ ଦିନେ ପରିଷାର ପରିଛନ୍ତି ନ ହେବ ତାହା କିଏ କହିବ ? ଧୂତରୁ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟର ଅତ୍ୱତ ଦେଖି ବର୍ତ୍ତମାନ ବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖି ଉବିଷ୍ୟତ କିନ୍ତୁନା କରିବା ଅନୁଚ୍ଛିତ । ଜଗାର ମାଥାରମାନଙ୍କ ପର କେତେ ନରପିଶାଚ ମଧ୍ୟ କାଳକିମେ ନରଦେବତା ହୋଇଥାନ୍ତି ତାହା କାହାକୁ ଅଜଣା ?

*

ପ୍ରତିମା ପୂଜକ ଧନ୍ୟ । ଲୋକେ ପ୍ରତିମା ପୂଜକକୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ନିଃଶାର୍ଥ ପ୍ରାତି ଯେମିନ୍ ଏବଂ ଅଧିବସାୟ ସକାଶେ ଧନ୍ୟବାଦ ଦିବ୍ୟ । ମୁଁ ଅମ୍ବୁକ ବ୍ୟକ୍ତିକର ସେବା ଚର୍ଚା କଲେ ସେ ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି, ତାହା ମୁଁ ବୁଝିପାରେ ଏବଂ ସେହି ପ୍ରସାଦକୁ ମୋର ସେବା ଚର୍ଚାର ପୁରସ୍କାର ବୋଲି ମନେ କରେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରତିମାଟିକୁ ଧୂନରହୁଥେ ସଜାଇ, ଅନେକପ୍ରକାର ଧୂନର ଧୂନର ଭ୍ରେଗସ୍ଵଗ ଦେଇ ଥିଲେ ଅନେକ ଆୟୋଜନ କରି ଧୂକା ପ୍ରତିମା ମୁଖରେ ଟିକିଏ ମାତ୍ର ହାସ୍ୟରେଖା ବା ପ୍ରସାଦର ଚିତ୍ର ଦେଖି ନ ପାର ଦିନରୁତ୍ତ ତାହାକୁ ଅଜ ଧନ୍ୟ କିଏ ?

*

ଜଣେ ଲୋକ—ଉଠି ହେଉ ବା ବନ୍ଧୁ ହେଉ—ଅପଣଙ୍କ ଅଗୋଚରରେ ଆପଣଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ପଟୋ ବା ମୁଣ୍ଡିକୁ ଯଦି ପ୍ରେମଭରେ ଆଲଙ୍ଗନାଦି କରୁଆଏ ଏବଂ ଆପଣ ସେ କଥା କାହାର ପାଖରୁ ଶୁଣନ୍ତି, କିମ୍ବା ଉଢ଼ାଳରୁ କେବେ ଦେଖନ୍ତି ବା ଯୋଗବଳରେ କେବେ ଜାଣି ପାରନ୍ତି, ତେବେ ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରାଣରେ କି ଭ୍ରବ ଜାତ ହେବ ? ଥରେ ତାହାକୁ ନିଜେ ଅଲଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ମନ ବନ୍ଦିବ ନାହିଁକି ? ଯଦି ତୁମ୍ଭୁ ଆୟୁ ଧରେ ଏହା ସ୍ଵର୍ଗର ହୃଦୟ, ତେବେ ଅନ୍ତରୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟମୟ ଭଗବାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରେ ପ୍ରତିମାପୂଜାକକୁ ଦିନେ ଦର୍ଶନ ଦେଇ କୋଳକୁ ନେବା କି ଅସ୍ମବିକ ? ସେ ଅନ୍ତର୍ୟୀମୀ ନୁହନ୍ତି କି ? ପୂଜକ କାହାର ପୂଜା କରୁଛନ୍ତି, ତାହା ସେ ଜାଣିପାରନ୍ତି ନାହିଁକି ?

*

ଯଦି ଗୋଟିଏ ରାଜା ଶୁଣନ୍ତି ଯେ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁ ରଜାଙ୍କୁ ଦେଖି ନ ଆର ତାକର ଗୋଟିଏ ପ୍ରତମୁଣ୍ଡି ବା କଣ୍ଠେର ନେଇ ବାଟରେ ଖେଳୁଛି—ତାଙ୍କୁ ନାନାପ୍ରକାର ସଜାଇଛି—

ତାକୁ ଶର ଉଗୁଡ଼ା ଭେଗ ଲଗାଉଛି—ତେବେ ରାଜା ଦିନେ ସେହି ବାଟଦେଇ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଉପରେକ୍ଷ ଦୁଶ୍ୟ ଦେଖି ତାକର ମନ କଣ ହେବ ? ଯାହା ରାଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସଂତ୍ୟ ବା ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ତାହା ଉଶ୍ରରକ ପକ୍ଷରେ ଅସତ୍ୟ ବା ଅସ୍ମବି ହେବ କି ? ଉଶ୍ରର କଣ ବୁଝୁ ନାହାନ୍ତି, ସେ ତାକର ଦର୍ଶନ ନ ପାଇ ମନୁଷ୍ୟ ଶିଶୁଭୂଲ୍ୟ ତାକର ପ୍ରତମୁଣ୍ଡିଷ୍ଟ ଦେଇ ନିଃତ୍ବ କରୁଥିଲା ?

*

ଆମ୍ବୋମାନେ ପ୍ରତିଦିନ ସେଉଁ ଉଦେଶ୍ୟରେ ଯେତେ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରୁଆର୍ଯ୍ୟ, ସେହି ପରିମାଣରେ ଅମୂଳନକର ଆଶା ଫଳବତ୍ତା ହେବାର କଥା । ଲୋକେ କହନ୍ତି “ସତେ କଣ ଉଶ୍ରର ଦେଖା ଦିଅନ୍ତି ? ସେ ସବୁ ମିଛ କଥା ।” ଯେଉଁମାନେ ଦେବିନିକ ୨୪ ଦଶାରୁ ଦଶାଏ ସୁଦ୍ଧା ଉଶ୍ରରକ କଥା ଭାବନ୍ତି, ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉଶ୍ରର ପ୍ରାପ୍ତି ମିଥ୍ୟା ନ ହୋଇ ସତ୍ୟ ହେବ କିପରି ? ଖଣ୍ଡିଏ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସାର୍ଟିଫିକେଟ ବା ଖଣ୍ଡିଏ ଗୁକର ପାଇବା ସକାଶେ ଯେତେବେଳେ ଶଯ୍ତନ ଭ୍ରେଜନ ଭୂଲ ହୋଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ଉଶ୍ରରକୁ ପାଇବା ପାର ସେ କି ତନ୍ମୟତା ପ୍ରୟୋଜନ ତାହା କି ବିଶେଷ ଭାବରେ କହିଦେବାକୁ ହେବ ?

*

ସମସ୍ତେ ଭାଙ୍ଗା କରନ୍ତି ସେ ସାଧନ ନ କର ସିଦ୍ଧ ହେବେ । ଏ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ କଥା । ପୁଣି କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ଉଶ୍ରରକ ଦୟା ନ ହେଲେ ସାଧନ କରି କଥା ହେବ ? ଏପରି ଆସ୍ମେତାରଣାର ଫଳ ହାତେ ହାତେ । ଉଶ୍ରରତ ଦୟାକଲେ କରିବି, ଆମ୍ବୋମାନଙ୍କର ସାଧନରେ ଅବହେଲାର କି ପ୍ରୟୋଜନ ? ସାଧନ କଲେ କି ଉଶ୍ରରକର ଦୟା ପାଇବା ନାହିଁ ? ସେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁଷ୍ଟ, ଦୁଷ୍ଟ ବା ଅସହାୟ, ସେ ଲୋକଙ୍କର ଦୟା ପାଇବାପାଇଁ ଦରେ ବସିଥାଏ କି ? ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦୁ କଣ୍ଠ ସ୍ଵାକ୍ଷର କରି ବାଟ ପାଇବାରେ ଭୂମଣ କରିବାକୁ ହୃଦୟ । ସାଧକ ପ୍ରାଣ ମନ ଲଗାଇ କଠିନତମ ସାଧନ କରି ସେତେବେଳେ ଦେଖେ ସେ ତାହାର ଏତେ କଣ୍ଠରେ ଧୂକା ସେ ଉଶ୍ରରକୁ ପାଇ ପାଇଲା ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ସେ କ୍ଲାନ୍ଟ ହୋଇ “ଭଗବାନ୍ ଦୟା କରନ୍ତୁ—ଅପଣଙ୍କର ଦୟା ନ ହେଲେ ମୋର ସୁଦୂର ଶକ୍ତିରେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ପାଇ ପାଇବ ନାହିଁ ” ବୋଲି ବ୍ୟକ୍ତିର ଭାବରେ ଫନ୍ଦନ କରେ । ତେବେ ଯାଇ ଭଗବାନ୍ ପୁଷ୍ଟ ଫନ୍ଦନ ସହ୍ୟ କରି ନ ପାର ତାହାକୁ କୋଳକୁ ନିଅନ୍ତି । ପୁଅକାର ଧର୍ମ-ଭତ୍ତାରେ ଉପରେକ୍ଷ ଉପରେକ୍ଷ ସାଧ୍ୟ ।

*

କେହି କେହି କହନ୍ତି “ମୋର ଧନ ନାହିଁ କି ବିଦ୍ୟା ନାହିଁ; ସେଥିଯାଇଁ ମୋତେ କେହି ପରୁ ରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।” ଦୁଃଖର କଥା ଯେ ଷେଷମାନେ ଘୁଣି ନିଜଠାରୁ ଅଧିକତର ଦରନ୍ତୁ ଓ ମୂର୍ଗ ପ୍ରହତରେ କଥାବାର୍ତ୍ତ କରିବାକୁ ଅଧିମାନ ବୋଧ କରନ୍ତି ।

*

ଏହା ଧୂକ ସତ୍ୟ ଯେ ମୋର ବିଦ୍ୟା ବା ଧନ ନ ଥିଲେ ମୋତାରୁ ବିଦ୍ୟାନ ବା ଧନବାନ ମୋତେ ମରିଷ ପାସଙ୍ଗରେ ପକାଇବେ ନାହିଁ । ସେଥିଯାଇଁ ଅଧିପା ମାରିବାର ବା ଦୁଃଖ କରିବାର କି ପ୍ରମୋଜନ ? ଏତ ସ୍ଵତଃପିତ କଥା ।

*

ଯେ ପ୍ରକୃତ ବିଦ୍ୟାନ, ସେ ବିନୟୀ । ସେ ତଳ ଉପର ସମୟକ ସହତରେ ମିଳାମିଶା କରେ । ଯେ ଅଗ୍ରତ୍ୟାଶିତ କାରଣରେ କିମା ଘଟଣା ଚକ୍ର ଉପରକୁ ଉଠେ, ସେ ଆଉ କିମିକୁ ଗୁଡ଼େ ନାହିଁ ।

*

ସଦବଂଶଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ମୂର୍ଗ ହେଲେହେଁ ଅପଦବଂଶ ଜାତ ହାତିଣିତାରୁ ମାନମାୟ । କାରଣ ଅପଦବଂଶ ଜାତ ପଣ୍ଡିତର ହାତିଣିତ୍ୟବାରେ ମେଦିନୀ କର୍ମତ ହୁଏ । ସେ ଧରାକୁ ସରଜନ କରେ । କ୍ଷମତାର ଅଧିକବାର କରେ । ରଂଶନରେ ଏଥର ଲେକକୁ upstart (ଦ୍ୱାରା ବାବୁ) କହନ୍ତି ପରା ?

*

ଅମୂଳନକର ପ୍ରମୋଜନ କଣ ? ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗ ବା ସ୍ଵାର୍ଥ ଧାରନ ? ପ୍ରଥମେ ସ୍ଵାର୍ଥଧାରନ, ତୁମ୍ଭରେ ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗ । ଅନେକେ ନିଜ ନିଜ ପୁଣ୍ୟନମାନକୁ ବିଦ୍ୟାଶିଷ ଦେବାଟା ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗ୍ରିତ କରନ୍ତି । ତେବେ ଭାବ ଶାବଦା ମଧ୍ୟ ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗ—କାରଣ ସେଥିରେ ସ୍ଵର୍ଗ ଟିକିଏ ପରିଶ୍ରମର ପରମ୍ୟାଜନ । ଅନ୍ତିମ ବୋଧ ସେଥିର ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗର ତହଳରେ ଦେଖି ମୁଖ୍ୟ ।

*

ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗ ବୋଲି ଯେ ଗୋଟାଏ କଥା ଅଛି ହିନ୍ଦୁ ତାହା ମୁକ୍ତାର କରିବାକୁ ନାହାଇ । ଦରିଦ୍ରକୁ ଧନ ଦେଇଲେ, ବୁଦ୍ଧମୁକୁ ଅନ୍ତରେ ଦେଇଲେ, ନଗ୍ନକୁ ବିଦ୍ୟା ଦେଇଲେ, ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀକୁ ବିଦ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଧାତା ଧନବାନ, ଅନ୍ତରେ, ବିଦ୍ୟାଧାନ ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଧାନର ପୁଣ୍ୟଭାଗୀ ହୁଏ । ଏ ତ ସ୍ଵାର୍ଥଧାରନ । ଲହକାଳରେ ଗାୟେ ଏବଂ ପରକାଳରେ ମୁକ୍ତି ଦାତାର କରଗତ । ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗ କାହିଁ ? ତେବେ ଜୋର ଏତକ କୁହାଯାଇଯାରେ ଯେ ସ୍ଵାର୍ଥତ୍ୟାଗ ସ୍ଵାର୍ଥଧାରନ ସୋଧାନ ମାତା ।

*

ଯେ ଦିଏ ସେ ଧନ ! ଯେ ନିଏ ସେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ । ଯେ ଦେଇ ପୁଣି ଫେର ଝୁଟେଁ, ତାହାର ପ୍ରେମୟିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ରୁହେ ପରିଣତ ହୁଏ—ସେ ନଗଣ୍ୟ ।

*

ବ୍ରାହ୍ମଣ କିଏ ? ଯାହାର ପ୍ରାଣ ଉଦାର; ଯେ ନିଜେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ ଅଧିକାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଦବୀରେ ଉନ୍ନାତ କରିବାରେ ପ୍ରୟାସୀ ସେ ପ୍ରକୃତ ବ୍ରାହ୍ମଣ । କୌଣସି ଶିଷ୍ଟିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଯଦି ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନଙ୍କର ଶିଷ୍ଟାର ଦ୍ୱାରା ଚାନ୍ଦ କରିବାକୁ ଉଚ୍ଛବ ହୁଅନ୍ତରୁ, ସେ ସେଯର ଶିଷ୍ଟିତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ରିତ; ସେହାର କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଅମାନକ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟକ ଉନ୍ନତ କଥା ଚିନ୍ତା ନ କର ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅସଥା ପ୍ରତ୍ୟେ ବା ଅତ୍ୟାଗୁର କଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଅତ୍ୟାଗ ବୋଲିବାକୁ ହେବ ।

*

ପ୍ରଥମରେ ଜାତଭେଦ ହେଲେ ଗୋଟାଏ ରାଜ ଉପରେ । ଗୁରଜଣ ବସି ଠିକକଲେ—ଆଜା ଅମୂଳନକ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଆସ୍ମାନକିମ୍ବା ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଜଣେଶବ୍ନୁକବଳରୁଦେଶରକ୍ଷା ବ୍ୟକ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରୁ, ଜଣେ ଉଦର ସମସ୍ୟା ମୀମାଂସାର୍ଥ ବ୍ୟବସା ବାଣିଜ୍ୟାଧ କରୁ ଏବଂ ଶୈଶବନକ ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧର ପରିଗର୍ଭ୍ୟାରେ ରତ ହେଉ । କିନ୍ତୁ କାଳକିମ୍ବେ ହେଲେ କଣ ? ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଜାତ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ମାନ୍ୟ କଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁତଙ୍ଗତା ପାଶରେ ଅବଶ ହେଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କୁତଙ୍ଗତା ତେଣିକ ଥାଇ, କାଳର କୁଟିଳ ଗତରେ ଅହମିକା ମଞ୍ଚାଚୁଢ଼ ହୋଇ ତଥା କଥୁତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଗୁର ଅର୍ଥ କଲେ । ପ୍ରକୃତ ବହୁଦିନ ସହ୍ୟ କଲୁ । ଅବଶେଷରେ ଅଧିହ୍ୟ ହେଲୁରୁ ଏବେ ପ୍ରତିଶୋଧ ଗ୍ରହଣରେ ଉନ୍ନତା ଏତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ସାବଧାନ !

*

କିଏ କା'ଠାରୁ କମରେ ବାବା ? ସମୟେ ଆପଣା ଅନ୍ତରୀ ସ୍ଥାନରେ ବଢ଼ ମୁହଁନ୍ତି କି ? ମେହେନ୍ତର ଦୁଇଦିନ ଅବଜ୍ଞାନ ପରିଷାର ନ କଲେ ବାହୁମାନକର କି ଅବଶ୍ୟା ହୁଏ ? ଥୋକା ଦୂର ପାଳ ଲୁଗା ପରିଷାର ନ କଲେ କି ଅସୁରିଧାରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ ? ଏହାର ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ କଥା । ଯେ ତ ଯା'କୁ ଚାତିବ ପା, କମ କିଏ ?

*

ଆହା ! ଶୃଦ୍ଧ ଶୃଦ୍ଧ କୋଳ ଚିଛାର କର ରକ୍ଷକ ଯେ ଆଜା ଭକ୍ଷକରେ ପରିଣତ ହେଲେ ? ହୃଦ୍ଧ ଜାତଟା ଯେ ମରିବାକୁ ଦୟିଲୁ ! ଶୃଦ୍ଧ କିଏରେ ବାବା ? କାଳ ଯଦି କଣ୍ଠର ବାରିକ

ଅବଦୁଲ ମିଆଁ କି ବସିଥିବ କେମୟ ହୋଇଗଲେ ତେବେ
ଆଜ ତାଙ୍କର ଶୃଦ୍ଧା କାହିଁ ? ସେତେବେଳେ ଆଇଯେ
ଦେଖିଯେ—ଆସନ୍ତୁ, ସମ୍ଭାବନା ଏଷୁଡ଼ାକ ଭାବବାର କଥା ଟିକି ?

*

ଶହିଯୁ, ବୈଶିନ୍ଦି ବା ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରାହକଙ୍କ ମାନ୍ୟ କରନ୍ତୁ ଏବଂ
ଗ୍ରାହକ ତତ୍ତ୍ଵବିଦ୍ୟା ସହିଯୁଦିନ୍କୁ ପ୍ରେସି ଏବଂ ଶକ୍ତିର
ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖନ୍ତୁ । ଏହାର କେଉଁଠି ହେଲାଣି ଯେ ଜଣେ
କେବଳ ଦେଉଥିବ, ଆଉ ବଦଳରେ କଛି ପାଇବ ନାହିଁ ?
ଏ ଯେ ଆଦାନ ପ୍ରବାନର ଦୁନିୟାରେ ବାହ୍ୟ । ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଯଦି
ନିମାରତ ସମ୍ବଦ୍ଧ ବାଣୀକାରରେ ପାଣି ନେଉଥାନ୍ତି ଏବଂ
ବୃକ୍ଷଚୂପେ କିଛି ନ ଧିଅନ୍ତି, ତେବେତ ବର୍ଷ କେତୁଟା
ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ଠକାକ୍ ହୋଇଯିବ ।

*

କର୍ମପଳ ।

(୨) କର୍ମପଳ ମହାଦେବ ଗୋବିନ୍ଦ ରାନାଡ଼େ ।

ସାଧାରଣତଃ ଆୟୋମାନେ ମନେକରୁ ଯେ ଯେଉଁଳେକର
ସୁଖ୍ୟାତ ବଡ଼ ତାହାର ରିପଟ ଏବଂ ବନ୍ଦିତ୍ତ ମଧ୍ୟ ବଡ଼
ହୋଇଥିବ । ଆୟୋମାନେ କେଉଁ ଲୋକ ବିଶ୍ୱାତ ତାହାହିଁ
ସାଧାପିଥା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଥାଉଁ । ଯଦି କୌଣସି ଓକିଳ
ନିଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ ତେବେ ଆୟୋମାନେ ଖୋଲୁ ଯେ
କାହାର ବଡ଼ ସୁନାମ ବା ସୁଖ୍ୟାତ ଅଛି ? ଜୀବନରିତ
ଲୋକଙ୍କ ଖୋଜିବୁଲେ ଯେ, କେଉଁ ଲୋକର ବେଶି ଖ୍ୟାତ
ଅଛି ? ସୁନ୍ଦର ସୁଖ୍ୟାତହିଁ ଅମୂଳନଙ୍କର ଦଥପ୍ରଦର୍ଶକ ଏବଂ
ପ୍ରତିଦିନ ଆୟୋମାନେ ଏହି ନିଯମରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଉଁ ।
କିନ୍ତୁ ସୁଖ୍ୟାତ ପ୍ରକୃତ ବଡ଼ଲୋକର ପରିଚୟକ କି ନା ଏ
ପ୍ରଶ୍ନଟି ବିଶ୍ୱାସି ।

କୃତ୍ସମ ସୁଖ୍ୟାତ ଏବଂ ଲୋକସାଧାରଣ ବିରୂର ବୋଲି ଯେ
ଦୁଇଟି ବିଷୟ ଅଛି ଏହା କେହି ଦ୍ଵିଗୁରୁତ୍ତ କର ପାଇବ ନାହିଁ ।
କୌଣସି ଲୋକକୁ ଲୋକସାଧାରଣ ଦେବତା ତୁଳ୍ୟ ମନେ
କରନ୍ତି ଏବଂ ଆଉ କେତେକ ଲୋକ ସେହି ଲୋକକୁ ଦୃଶ୍ୟ
.କଷ୍ଟୁରେ ଦେଖି କହନ୍ତି ଯେ ସେ ଗୋଟାଏ ବିଦ୍ରୋହୋତ୍ତପକ
ବକ୍ତା ବା ନେତା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗୟର ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ
ପ୍ରଧାନ ଯୁଗମାନଙ୍କରେ, କୃତ୍ସମ ସୁଖ୍ୟାତର ପ୍ରାଥମିକ ବେଶି ।
କବି “ଗ୍ରେ” କହିଛନ୍ତି “କେତେ ଉଦ୍ଧଳ ରହ ଥାପ ସମ୍ବଦ୍ଧ
ତଳିକ ପଡ଼ିଛନ୍ତି କେହି ତାହାର ଖୋଜ ଖବର ନେଉ ନାହିଁ”
ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ କଥା ଅଛି “ବନର ମାଳତି ପରି ବନେ ଫୁଟ
ଝଢିଲୁ” । ଅର୍ଥାତ କେତେ ପ୍ରକୃତ ବଡ଼ଲୋକ କେଉଁ
କଣରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ କେହି ଆଦର କରୁ ନାହିଁ ।

“Each is great in his own place”
ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଆହା ଆହା ସ୍ଥାନରେ ବଡ଼ ଏହି
କଥା ପରିଷର ପରିଷରକୁ ଶାନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟେ ଜାତ ହେଉ । ସମସ୍ତେ ଅବାଧରେ କର୍ମାନୁସାନ
କରନ୍ତୁ । ତତ୍ତ୍ଵରେ କିଏ ବଡ଼ କିଏ ସାନ ଆପେ ଜଣା
ପଡ଼ିବିବ । ଜାତର ସୃଷ୍ଟି ତ ଶୁଣିକର୍ମ ବିଭାଗଟା ! ସମସ୍ତେ
କର୍ମ କରନ୍ତୁ, ଶୁଣ ଜଣାଏତୁ, ତତ୍ତ୍ଵରେ ଜାଣି ନେବାକୁ
ହେବ କିଏ କଣ ? କେତେ ବ୍ୟାଧିଣ ସେ ଅବ୍ୟାହଣର
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପୁ ଏବଂ କେତେ ଶୃଦ୍ଧ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୋଗ୍ୟ
ଅନୁସାନରେ ରତ, କିଏ ତାହାର ଉପରୁ କରିବ ? (କମଳା)

—

ସୁଖ୍ୟାତ ଯେ କୌଣସି ସତ୍ୟତା ଉପରେ ଦଶ୍ୟମାନ
ନୁହେ ଏକଥା କୁହାୟାଇ ପାରେ । ବରଂ ମହାଦେବ
ଗୋବିନ୍ଦ ରାନାଡ଼େଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏହି ସତ୍ୟ ସୁଦୃଢ଼ଭାବେ
ପ୍ରତଫଳିତ ହୋଇଥିଲା । ରାନାଡ଼େଙ୍କ ଚରିତ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ
ତାଙ୍କର ସମସ୍ତାନିକ ସୁଖ୍ୟାତର ପ୍ରଥାନ ପ୍ରମାଣ । ରାନାଡ଼େ
ଜଣେ ଖାତନାମା ପଣ୍ଡିତ, ଭାବୁକ, ଦେଶହରେଣ୍ଟି ଏବଂ
ନିଷ୍ପାର୍ଥ କର୍ମ । ଲୋକ ସ୍ଥାଳେ । ତାଙ୍କର ସ୍ଵତ୍ତ ଲୋପ ନ
ହୋଇ ତାଙ୍କର ଧୂଳିକଣା ସୁଗର୍ବ ବିପ୍ରାର କରୁଥାଇ । ସେଦିନ
ବିମାର ଗର୍ଭିର ତାହାଙ୍କ ସ୍ଵତ୍ତ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ
ଶିଳ୍ପ ସମାଜ ସ୍ଥାପନ କରଇ ରାନାଡ଼େଙ୍କର ଜୀବନବ୍ୟାପୀ
କର୍ମମାନଙ୍କର ଫଳ ପ୍ରତିଦାନ କରିଥାନ୍ତି ।

ପୁଲତଃ ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଶ ଗୋଟି ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାରର ମତ
ଘରର ଶିରିତ ସମାଜ ମନ ଉପରେ କ୍ଷମତାବିଧ୍ୟାର କରି
କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଇ । ଯଥା :— ୧ ସମକୃଷ୍ଟପରମହଂସ ଓ
ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କ ଚୈଦାନ୍ତକ ମତ, ୨ ସମମୋହନ ଶିଳ୍ପ,
ଦେବୋଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ଓ କେଶବଚନ୍ଦ୍ର ସେନ ପରି ମହାମା-
ମାନଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମ ମତ, ୩ ଦୟାନନ୍ଦ ସରସ୍ଵତୀଙ୍କ ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜ,
୪ ମାନନୟ ମସନ୍ନ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାର ବ୍ରାହ୍ମଜୀବନ, ୫
ରାନାଡ଼େଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନା ସମାଜ ।

୧୯, ଶ୍ରୀଶ୍ଵର ଯାନ୍ତର ମାସ ତା ୧୮ ରିକରେ
ରାନାଡ଼େ ଜନଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପୁଷ୍ପପୁରୁଷମାନଙ୍କ
ସମନ୍ଧରେ କେହି କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁନା ନଗଶାର
ସାଙ୍ଗାଳ ଷ୍ଟେଟ୍‌ରେ ତାଙ୍କର ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରତିତାମହ ଓକିଲ

ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତାମହ ପୁନା ଜିଲ୍ଲାର ମାମଲତଦାର ବା ଡିପଲିବାର ଥିଲେ । ସନାତେଙ୍କ ପିତା ନାସିକ ଜିଲ୍ଲାର ନିଃାଚ ଗ୍ରାମର ମାମଲତଦାରଙ୍କର କରଣି ଶିଶ୍ରେମଟି ଥିଲେ ।

ଲତ୍ତ ରୋସବର ରବ୍ଦିବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ମରେ କହିଥିଲେ “ଦରଦ୍ରୁତା ପ୍ରତିଭାର ଧାରୀ ସବୁପ” । କିନ୍ତୁ ଗ୍ରେ ସାହେବ କହିଛନ୍ତି “ଦରଦ୍ରୁତା ଅଧ୍ୟାର ଅନୁକୂଳ ସ୍ଥୋତ୍ର ବରଣୀକୁ କରିଯାଏ” । କିନ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମନ ଟାଇମ୍ସ ନାମକ ଖବର କାଗଜ ଉପରେକୁ କଥାମାନ ସମାଲୋଚନା କରି ଯଥାର୍ଥ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ “ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦରଦ୍ରୁତା ଏବଂ ବିପୁଳ ଧନ ସମ୍ପଦ ଉଭୟ ପ୍ରତିଭାର କରିବାକାରକ” । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଅବସ୍ଥାହିଁ କେବଳ ପ୍ରତିଭାର ଅଭିଭୂତିଜୀବନକ ଥିଲେ । ସନାତେ ମହାଶୟଦ ଜଣେ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀଯୁ ଲୋକ ଥିଲେ ।

ସନାତେ ପ୍ରଥମେ କେବଳ ଭରନାକୁୟଲାର ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସଫ୍ରଦଶ କର୍ଷ ବୟସରେ କୋଲ୍‌ପୁର ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚରେନ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପ୍ରେରତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଉଚ୍ଚରେନ ଶିକ୍ଷା କଲେ । ସେଠାରୁ ଯାଇ ଏଲପିନିଷ୍ଟ୍ରୋନ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ଅଧିଶ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ସର ଆଲେକଜାଣ୍ଟର ଗ୍ରାଣ୍ଡ ତେତେବେଳେ ସେହି କଲେଜର ଅଧ୍ୟନ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଶିକ୍ଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତେଜଙ୍ଗ ଓ ମେହେତାମାନେ ବିଶେଷଭାବରେ କୃତିଭ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ ଶନାତେ କହି ଅଛନ୍ତି “ଜ୍ଞାନ ଲଭାର୍ଥେ ମୋ ପର ଅତି କମା ଲୋକଙ୍କର ଫୁଲୋଗ ପୁଣ୍ୟା ସ୍ଥଳ । ସର ଆଲେକଜାଣ୍ଟର ଗ୍ରାଣ୍ଡ ମୋର ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ଏହି ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ସେ ମହାଶୟଦ ମତେ ବହୁତ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ କଲାର ଶ୍ଵାସମାନେ ସେ କରି ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ଯାରୁ ନ ଥିବାରୁ ଆଶାନବୁପ ଉନ୍ନତି କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।” ସନାତେ ମହାଶୟଦ ପୁଣ୍ୟରେ ପରିଥିବା ସମୟରେ ମରହଟା ଏବଂ ବ୍ରୁଟିଶର ଶାସନକୁ ତୁଳନାକରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲେ । ସେଥିରୁ ଗ୍ରାଣ୍ଡ ପାହେବ ତାହାଙ୍କ ଦଣ୍ଡ ଦେଇ ଛପାଇର ବୃତ୍ତି ବନ୍ଦ କରି ଦେଇଥିଲେ । ୧୯୭୨ ମସିହାରେ ସନାତେ ବି.୧ ପାଶ କରିଥିଲେ; ୧୯୭୪ ମସିହାରେ ସେ ଏମ.୧ ପାଶ କରି ହର୍ଷ ପଦକ ଲାଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେହି କର୍ଷ ବନ୍ଦ ପଦାରି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସଦସ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୭୭ ମସିହାରେ ଏଲ୍ୟ ଏଲ୍ୟ ଦିଃ ପରିଷାରେ ସପନାନରେ ଏହିର୍ଭାବ ନେଇ କରିଥିଲେ ।

ସେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ପ୍ରବେଶ ଲାଭକର ମରହଟ ଅନୁବାଦିକ ପଦରେ ନାମ୍ବୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏରେ କୋଲ୍‌ପୁର ଷ୍ଟେଟର ଏବଂ ପାଇଁ ପାଇଁ ପଦରେ ନାମ୍ବୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏରେ କୋଲ୍‌ପୁର ଷ୍ଟେଟର ଏବଂ ପାଇଁ ପଦରେ ନାମ୍ବୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ଏଲପିନିଷ୍ଟ୍ରୋନ କଲେଜର ଶିକ୍ଷକତା କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଉଚ୍ଚରେନ ଭାଷା ପଢାଉ ଥିଲେ । ପୁନଃ କେତେକଧନ୍ଦର ବିମ୍ବରେ ବାଇକୋଟର ଆଇନ ରିଯୋଇର ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଦିନ ପର ସବକୁ ଜଳିଯାଇଥିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଲୁହ କରି କିମେ ଦାର କୋଟରେ ପ୍ରବେଶ ଲୁହ କଲେ । ଉତ୍ତମପରେ ସନାତେ ମହାଶୟଦ ପ୍ରେସିଟେନ୍ଟି ମାନିଷ୍ୟଟ, ପୁନା ଛେଟ ଅଦାଳତର ବିଗ୍ରହିତ, ଶୈସିଥିଲ ବିଗ୍ରହପତର କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଧୂଗ୍ରାତ ସମ୍ବନ୍ଧର କଲାର ଥିଲେ । ସନାତେ ମହାଶୟଦ କିମେ ନିମ୍ନରୁ ଉତ୍ତମ ପଦାର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ମାତ୍ର ଆଜି କାଲ ଏହାର ଘଟବା ଅସମ୍ଭବ । ବିଗ୍ରହପତର ହେବା ପ୍ରବୁ ଗଭୀର୍ତ୍ତମେଣ୍ଟ ସନାତେଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟବ୍ରତୀହ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନାମରେ ଅନେକ ରାଜବର୍ତ୍ତଦାହ ପୂଣ୍ଡ ଚିଠୀ ପଦ ଅସିଲା କିନ୍ତୁ ସେପମ୍ପ ପଦମାନ ସନାତେ ଗଭୀର୍ତ୍ତମେଣ୍ଟକୁ ପ୍ରେରଣକରି ଜଣାଇଦେଲେ ସେ କେହି ଲେକାଇଁ ଜାଲ ପାତ କରୁଥାଇ । ଗଭୀର୍ତ୍ତମେଣ୍ଟକର ଅଧିବାସ ଦୂର ହେଲା ଏବଂ ସନାତେ ତାହାଙ୍କର ଚରଣ ଉତ୍ତମ ଥିବାର ପ୍ରମାଣିତ କଲେ ।

ବିଗ୍ରହପତର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସନାତେ ବଡ଼ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ସନାତେଙ୍କ ଶାସନାମ ବିଦୃଷ୍ଵର ପରିଗୁଡ଼ିକ ଏବଂ ସେ ବିଗ୍ରହପତରେ ବିଷିଳିବେଳେ ଅସାମ ଏକ ଅନ୍ତାନ୍ତ ଧୀର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ମକଦମା ଶୁଣ୍ୟଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଭାରତରେ ସନାତେଙ୍କ ଅଧେଶ ଆହୁର ବଡ଼ ବଡ଼ ଅଭନ୍ନ ଜନ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲୁ ମାତ୍ର ସନାତେ ଯଦି ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶାନ୍ତିକୁ ଏକ ଦିଗରେ ନିଯୋଗ କରିଥାନ୍ତେ ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦେଇ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ବଡ଼ ଅଭନ୍ନ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଶାନ୍ତି ସବୁ ବିଭିନ୍ନ ସେବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲା ଏବଂ ସେହି କରଣରୁ ଅଛି ସନାତେ ସମସ୍ତଙ୍କର ପୂଜ୍ୟ ।

ଶେଷ ଜୀବନରେ ସନାତେ ସକଳପକାର ଜ୍ଞାନ ହୁଏ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଛୁଦିବ ଗହଣକଲେ । ନୂତନ ଜ୍ଞାନ ଲୀର୍ଖ ପାଇଁ ସେ ସବଦା ବ୍ୟବ୍ରତ ମରହଟ, ଏଷ୍ଟୁତ ଏବଂ ଉଚ୍ଚରେନ ଏହି ତନି ପାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚାରେ ସେ ଗାତ୍ରଭାବେ ମନ ବିଲାରିଥିଲେ । ସେ ମରହଟା ଉତ୍ତମାଶ ଲେଖିବାକାରେ ଶିବାନିକୁ ଯେତା କଦମ୍ବିଭାବେ ଚିନ୍ତିତ କରିଥିଲେ ସେଥିରୁ ଶିବାନିକୁ ରଙ୍ଗ କରିବାଲୁଗି ଶିବାନିକୁ ରିତ ଦୋଷ ଶୂନ୍ୟ ଥିବାର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଭାବେ ପ୍ରମାଣିତ କରିଥିଲୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଲୁହି ସମୟ ଭାବରେ ବିଭାଗ ଲେଖିବାର ପାଇଁ ତଥା ମରହଟାମାନେ ତାହାଙ୍କଠାରେ ଭିନ୍ନା । ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଭାବରେ ତାହାଙ୍କଠାରେ ଭିନ୍ନା ପାଇଁ ହେଲେ ରାଜାମାତ୍ର ।

ଉତ୍ତରାମ ପରତ୍ୟାଗ କଲେ କିନ୍ତୁ ସେ ଯେତକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ତାହା ଅତୁଳନ୍ୟ ।

ରାଜାତ୍ମେ ମହାଶୟ ଉତ୍ତରାମ ଏବଂ ଅର୍ଥ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ବାକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ସେ ମହାଶୟ ଭାରତର ଅର୍ଥକ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତହିଁରେ ପ୍ରଣ୍ଟିକୁ ନାନ୍ଦିଲାଗରୁ ଆଲୋଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ସେହି ଗ୍ରବନ୍ଧରେ ବିଶବସ୍ତ୍ରବେ ବୁଝାଇ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କ ପର ଭାବର କୃଷି ଓ ଶିଳ୍ପରେ ଉନ୍ନତ ଲାଭ ନ କର ପାଇବାର କିଛି କାରଣ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଵଦେଶୀ ଅନୋଳନର ବନ୍ଦ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ତାହାଙ୍କ ମନକୁ ସେ ପ୍ରଣ୍ଟ ଲାଗିଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ଭାରତର ଶିଳ୍ପ ପ୍ରଣ୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନାନାଲୋକଙ୍କର ନାନା ମତ ଅଛି ଏବଂ ସେ ଅନେକଙ୍କ ମତ ସହିତ ଏକମତ ନୁହନ୍ତି ତଥାତ ତାଙ୍କ ଲିଖିତ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବନ୍ଦ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ଅଛି ଯାହା କଲେଜର ଅଧ୍ୟନକ ଛୁଟିମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦ ପାହାୟ କରିବ ।

ଅତିକମ୍ ବୟସୀୟରେ ରାଜାତ୍ମେ ବମେଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସଦସ୍ୟ ହୋଇ ତାଙ୍କର ସାଶାସନର ସେ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପାଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧି, ପ୍ରଶାନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଛୁଟିର ବିଶ୍ୱର ଦ୍ୱାରା ସେ ଅନେକ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପରିପରା କରିଥିଲେ ।

ଭାରତୀୟ ଲେଖକ ସରକାରୀ ଗୁକରରେ ଯେତେ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ କରିଯାଇରେ ରାଜାତ୍ମେ ତାହା ପାଇଥିଲେ । ସରକାର ଗୁକର ହେଲେ ରଜନୀତ ଆନୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେବାରୁ ବନ୍ଧୁତ । ଆନିକାଳୀ ଅନେକଙ୍କୁ ଦେଶାୟାଏ ଓକିଲ ଥିବାୟାଏ ଚକ୍ରନ ଚକ୍ରନ କର ରଜନୀତ ଆନୋଳନରେ ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ମାତ୍ର ବିଶ୍ୱରତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ସେମାନଙ୍କର ପାଠ ସିଆସ୍ଟ୍ରେ ଏବଂ ପୂର୍ବ ସଜିମାନଙ୍କ ସହିତ ଗୁଲବୁଲ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଭାବ ଓ ଶକ୍ତି ମନେ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ରାଜାତ୍ମେଙ୍କର ସ୍ଵଭାବ ସେହିର ନ ଥିଲା । କଂଗ୍ରେସ ବା ଜାଣୀୟ ମହାସମ୍ମିତ ଆର୍ଯ୍ୟକନଠାରୁ ରାଜାତ୍ମେ ତହିଁରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ କେବେ ସୁଜ୍ଞ ସମିତିଠାରୁ ତାହାଙ୍କର ସମ୍ମାନ ତ୍ୟାଗ କରି ନାହାନ୍ତି । ସମ୍ପ୍ର ଅଧିକେଶନମାନଙ୍କରେ ସେ ଯୋଗ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଖେଳା ପ୍ରଧାନମାନ ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଯାଏ ଏବଂ ସେ ଯାହା କହନ୍ତି ତାହାହିଁ ବେଦ । ତାହାଙ୍କ ମତରେ ଭାରତବର୍ଷ ଘାର୍ ଅଦର୍ଶ ରଜନୀତ ଏବଂ “ ମହାଶଣୀକ ଅଧିନରେ ବିଭିନ୍ନ ଜାଣୀୟ ପ୍ରଥାନ୍ୟାରେ ସାଧାରଣ ବନ୍ଧନ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁମତରୁ ଭାରତ ରହିତ ହେଉ ” ।

ସମାଜ ଫଳାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ସେ କେତେବୁଦ୍ଧିଏ ଲେଖା ଲେଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ତହିଁପାଇଁ ତାଙ୍କର ଦେଶବାସୀମାନେ ତାଙ୍କଠାରେ କୃତଜ୍ଞ ଏବଂ ଚିରଦିନ ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ଵଭାବ କରିବେ ।

ସେ ସମାଜ ଫଳାର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ, ଉପଦେଶକ ଏବଂ ବନ୍ଦ ଥିଲେ । ସେ ସମାଜ ଫଳାର କେନ୍ଦ୍ରିତ ସ୍ଵରୂପ ଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ସମାଜ ଫଳାର ପ୍ରଣ୍ଟ ଏବଂ ଆନୁସଂଗିଳ ଭାବମାନ ନୁହନ ନୁହେ ତଥାତ ରାଜାତ୍ମେ ସେ ସମୟକୁ କାର୍ଯ୍ୟକଷେତ୍ର ହେବାରି ନୁହନ ଆକାର ଦେଇଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ସମାଜିକ ସମ୍ମିଳନ ରାଜାତ୍ମେ ପାଇସିଲାର ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ଏବଂ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଭାବର୍ତ୍ତକ, ଉତ୍ତେଜନାୟନ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଦ ତାମାନ ଦେଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ମତରେ “ ସମାଜରେ କୁଣ୍ଡଳାରଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟନ ହେଲା ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରିଥିଲା । ଭାରତର ଗୋବିରବର ସେତେବେଳେ ପ୍ରଶରଭାବେ କରଣ ଦିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ତେତେବେଳେ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କୁ ଏଷରୁ କୁଣ୍ଡଳାରଗୁଡ଼ିକ ଆଦୌ ଜଣା ନ ଥିଲା । ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଫଳାରମାନ ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ବନ୍ଧ ଏବଂ ଏହି ଫଳାର ଦ୍ୱାରା ଜାଣୀୟକାମାନଙ୍କ କୁଣ୍ଡଳାରଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ତିମ ହେବ ” । ରାଜାତ୍ମେ ଯଦି ଫଳାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବନ୍ଦ ପାଇଥିଲେ ତାହାଙ୍କ ବନ୍ଦ କରିଥିଲେ ।

ରାଜାତ୍ମେ ଅଧିକ ଥିଲେ । ସେ କହନ୍ତି ଅଧିକତା ଭାରତ ପ୍ରତି ପୂର୍ବତନ । ତାହାଙ୍କ ମତରେ ଭାବର ଅମୂଳନଙ୍କ ସହିତ ସଦା ସବ୍ଦା ଥିବା ଅବଶ୍ୟକ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଭାବର ସତ୍ର ନ ଥିଲେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳବତ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ରାଜାତ୍ମେଙ୍କର “ ଭାରତୀୟ ଅଧିକତା ” ନାମକ ବନ୍ଦ ପାଠ କଲେ ତାହାଙ୍କର ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ମତ ଭଲଭୁବେ ବୁଝାଯିବ ।

୧୯୦ ମସିହାରେ ସେ ଭାରତାର ପରତ୍ୟାଗ କଲେ । ରାଜାତ୍ମେ ନାନାଷେଷରେ କିମ୍ କରି ତାହାଙ୍କ ଦୁଦୟ ଏବଂ ମନ୍ତ୍ରିଷ୍ଟର ଗୁରୁତା ଭୁଲ୍ୟ ଦେଖାର ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ଉଚିଦରର ସବେଶ ସେବକ ଥିଲେ । ଭାରତର ମାଟ୍ଟ, ଭାରତର ଉତ୍ତରାମ ଏବଂ ଭାରତର ପୁରୁଷମାନ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ବନ୍ଦ ଥିଲା । ତାହାଙ୍କର ସ୍ଵଭାବ ଏତେ ସରଳ ଥିଲା ଯେ ତାହାଙ୍କ ବନ୍ଦ କରିଥିଲେ ।

ବାଠକ ବନ୍ଦର ମାଳତ ପଦାକୁ ଅସିଲେ ତାହାର ସ୍ଵଭାବିତ ପୁରୁଷ ଦ୍ୱାରା ଯେ ଜଗତକୁ ଅମୋଦିତ କରେ ଏହା ରାଜାତ୍ମେଙ୍କ ଜାଗମାନ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ କରୁଥିଲା । ମାଳତ ଫୁଲ ବସନ୍ତରେ ଅଛି ବୋଲି ତାକୁ ଭାବିଷ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ବଣରେ ଯେତେବେଳେ ଆଉ ପଛକେ ଉପରୁକୁ ପ୍ରାକୁ ଅସିବା ମାତ୍ରେ ତାହା ନିଜ ଗୁଣ ଅବଶ୍ୟ ଦିକାଶ କରିବ ।

ଆନ୍ଦୋଳନ ରେ ଆଲୋକ

ପ୍ରଥମ କଷ ।

(ରଜଳ ସମାଗମେ ବଜେଦୋଳନ)

ହାସ୍-ମୟୀ ପ୍ରକୃତ, ହାସ୍-ମୟୀ ଧରଣୀ, ହାସ୍-ମୟୀ ଶୁକ୍ଳପତ୍ର ସୁନ୍ଦରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣମାର ନେଇଗରନ; ସଙ୍ଗତ ହାସ୍-ମୟୀ ଘଟା;— ଭୟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ହସେ, ତାର ହସେ, ଭାସମାନ ଶଙ୍ଖଜଳଦ ହସେ, ସଙ୍କଷିତ ହାସ୍-ମୟୀ ଘଟା,— ତଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣମା ଗୁଡ଼ର ପୂର୍ଣ୍ଣବଜଳ ନିଷାନ୍ତରେ ଧରଣୀ ହସେ, କାନନ ହସେ, ପ୍ରାନ୍ତର ହସେ, ସଙ୍କଷିତ ହସେ, ନଦୀ ହସେ, ନିର୍ଝରଣୀ ହସେ, ସଙ୍କଷିତ ହାସ୍-ମୟୀ; ଏଥର ଫିଗନ୍ଦବ୍ୟାପୀ ହାସ୍-ମୟୀ ରଜନାରେ ଛନ୍ଦପୁର ରଜବାଟୀର ଶୁନ୍ଦ୍ର ସର୍ବବରତ ମଧ୍ୟ ହାସେ, ହାସ୍-ମୟୀ, ଗାନେ ଗାନମୟ ଓ ଚାନେ ଚାନମୟ; ଆୟୁତନେ ଶୁନ୍ଦ୍ର ହେଲେହେଁ ସର୍ବବରତ ଥରେ ଦର୍ଶନର ଯୋଗ୍ୟ; ସର୍ବବରର ଚତୁର୍ବାର୍ଷିରେ ଗୁର୍ବେଷ୍ଟ ବନ୍ଧାଦାଟ । ଘଟର ସୋଯାନାବଳୀ ମର୍ଯ୍ୟାର ପ୍ରସ୍ତର ନିମ୍ନର; ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ଵରେ ଶୈତମର୍ଯ୍ୟର ଦୂରଟି ଲେଖାଏ ବେବା ସ୍ଥାପିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବେବାର ପାର୍ଶ୍ଵଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କବୁଳବୁଝ ରେଖିତ । ସର୍ବବରର ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ଵର ଆଟଠାରୁ ରଜପୁରର ଶୁନ୍ଦ୍ରପ୍ରଦ୍ଵାର, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଶୀର୍ଷ ଅନ୍ତରସର ପଥ ବିଷ୍ଟତ । ଉଚ୍ଚ ପଥର ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ଵରେ ଧାଢି ଥାନ୍ତି ଶୁନ୍ଦ୍ରାକ ଓ ନାରିକେଳ ବୁଝିଶ୍ରେଣୀ । ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଗୋଲପ, ଯେବଣ, ମଝା କା ଓ ମାଳଶ ପ୍ରକୃତର ମନୋରଞ୍ଜନ କୁଞ୍ଜଣାନିଷ୍ଠିତିରୁ ଶୁନ୍ଦ୍ର ଅଭିନ୍ୟରେ ଯରଣତ କରିଥିବାର ଅନୁମିତ କୁଏ । ସର୍ବବରତର ନାମ ବିଜୟା ସର୍ବବର । ଦିଜୟା ନାମର ତାତ୍ପର୍ୟ, ଯେତେବେଳେ ଏହି ପୁରୁଣୀର ଭନ୍ଦର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧନାନ୍ତେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରମ୍ଭ ହେଁ, ସେହି ଦିନ ଛନ୍ଦପୁରପତି ମହାରାଜ ରଣଧିର ଶର୍ମେଳର ଗୋଟିଏ କନ୍ୟାପନ୍ତ୍ରାନ ଶୁନ୍ଦ୍ରମୟ ହେଲା; କନ୍ୟର ନାମାନ୍ୟାରେ ସର୍ବବରର ନାମ ବିଜୟା ଦିଆ ଯାଉଥିଲା ।

ହୁଁ, କଣ କହୁଥିଲି—ପ୍ରକୃତ ହାସ୍-ମୟୀ ! ବାୟୁଦିନ ପ୍ରକୃତ ହାସ୍-ମୟୀ,— ଦିଗ୍ବିଦ୍ୟୁତି ହାସ୍-ମୟୀ ସମ୍ବଲା; ସର୍ବବରତରମ୍ଭ ନାନାଜାଞ୍ଜ୍ଯ ତତୁଳତା-ମଣ୍ଟ୍ରର ଅନ୍ତରକେ, ପରେ ପରେ, ଛିବି ଛିବି, କୋଣେ କୋଣେ ହାସ୍-ମୟୀ ଜେଣ୍ଯାପୁର ମଧ୍ୟର ରସିକତା; ରସମୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟମୟ ଅଲୋକପାନେ ସର୍ବବରମ୍ଭ ଜଳଜ ଶୁନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ଅଭିନବ ଅନନ୍ତେ ପ୍ରମତ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଦୁଷ୍ଟରଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରମ ତ୍ୟାଗ କରିବି ଶତକୁମୁଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସରମ-ବିଜତତା, ଶୁନ୍ଦ୍ର-ଶ୍ରଦ୍ଧା କୁମୁଦମାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳ ଅଦରେ ମୋତନ କରି ବାରମାରୁ

ଅନୁମନ୍ୟ ଅଧର ବୁନ୍ଦନ କରି ମଧ୍ୟ ଦିବସ ବିଛେଦର ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ଭୁଲିଯାରୁ ନାହିଁ । ସର୍ବବରର ନାଳ ଜଳରଣ ସ୍ଵର୍ଗଦର୍ଶଣ ତୁଳ୍ୟ ; ତହୁଁରେ କ'ଡ଼ାପିଯୁ ସମୀରଣ ତରଙ୍ଗଭଙ୍ଗ ସର୍ଜନା କରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶର୍ଣ୍ଣର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକିଟିଲୁ ଶତ ସହସ୍ରଶଙ୍କରେ ପରିଣତ କରି ନିଜକୁ ବଡ଼ ବାହାଦୁର ଲୋକ ବୋଲି ମନେ ମନେ ଭାବି ଖୁସି । ମନ, ସେହି, ଭାବୁର ଓ ତଳେ ପ୍ରକୃତ ନାନାଜାତିର ମଧ୍ୟ ନିଜ ନିଜ ଦଳ ଗଠନ କରି ପରିଷର ଭିତରେ ସନ୍ତରଣର ବାଜୀ ଦେଖାଇବାରେ ରତ । ପାରହିତ ମାଧ୍ୟଳତା-କୁଞ୍ଜରେ ବନ୍ଦନାକୋକଳର ପଥମ କୁପୁତାନ ହିତ ତରଙ୍ଗପୁତ୍ର ଜଳରଣର ସନ୍ତାନ ବସନ୍ତ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପିଶି ଯାଉଛନ୍ତା । ଏହୁଁରେ ବିଜୟାର ଅନ୍ତର ବାହାର ସବ୍ଦର ହାସ୍-ମୟୀ ଘଟା, ହାସ୍-ମୟୀ ଘଟା, ଆନନ୍ଦର ମାୟାର ଓ ପ୍ରେମର ପ୍ରବାହ । ସହସା ଏ କିଏ ? — ସର୍ବର ନନ୍ଦନ ପାରଜାତ ଧୁନ୍ଦ୍ରମାର ମଧ୍ୟ ଏ ଦିଜୟା ସର୍ବବର ତଟ ଭୁମିରେ ଏ କିଏ ? ଶତ ନନ୍ଦନ ଶତତ ଅନ୍ତର ନାଲାକାଶରେ ସହସା ତନ୍ମୁଦ୍ରୟ ସଦୃଶ ଏ କିଏ ! ଅଗଣ୍ଠିତ ରତର କୁପୁତାନା ମଧ୍ୟରେ ହତାତ୍ ସର୍ବବର ବନ୍ଦରେ ରାତ୍ରେ କୁମୁଦନା ଓ ଦିନେ ପଦ୍ମନାର ବିକାଶ ତୁଳ୍ୟ ଏ କିଏ ? ସୁଖମ୍ୟ ଉତ୍ସାର ପାର୍ବତୀଗଣ ପଟରେ ଅରୁଣ ଆର୍ଦ୍ରଜାବ ରାତ୍ରି ଏ କିଏ ? — ଏମେ ରମଣୀ ମୁଣ୍ଡି ? — ଏ ଦେଖା ନା ମାନବା ? ନା — ଏ କେହି ଅନ୍ୟର କନ୍ୟା ହାସ୍-ମୟୀ ପ୍ରକୃତର ଗନ୍ଧଶଙ୍କ କରିବା ଅଧାର ଏଠାରେ ସହସା ଉତ୍ସାର ହେଲା ପର ! କି ଧୂନ୍ଦ୍ରର ସେ ନାଲେନ୍ଦ୍ରବର ତୁଳ୍ୟ, ଦିଷ୍ଟାରତ ନନ୍ଦନ ପୁଗଳ ! ତଦୁପର କି ମଧ୍ୟ ସେ ଭରତ-କୁଞ୍ଜ-ସମ୍ବନ୍ଧକୋଣାଦିତ ଦ୍ଵିତୀୟମାତ୍ର ଦୁଷ୍ଟ ! କି ପଶାନ୍ତର ସେ କୁଞ୍ଜକୁଣ୍ଡଳ-ବିଲ୍ମିତ-ଲାହଟଦେଶ ! ହେମ ଦର୍ଶଣ ତୁଳ୍ୟ କି ଲୁବଣ୍ୟମ୍ୟ ସେ ଉତ୍ସାର ଗନ୍ଧଦ୍ଵାରା ପୃଷ୍ଠାଦିବଶ ଅଭିରଣ୍ଟ ବୁନ୍ଦନ କାଳିଙ୍ଗଜିନୀ ସମ ଦୋବୁଲ୍ୟମାନ କୁଞ୍ଜକେଶବାନ୍ଧୁ ! ମୃଣାକୋମ୍ପ ସରଳଙ୍ଗଜ ଦୁରଳ, ତହୁଁରେ ଚାନ୍ଦିକଳିକା-ନିଦୀ ଅନ୍ତର ଶୁନ୍ଦ୍ରକର କି ପୁନ୍ଦର ସମାବେଶ । ଶୁନ୍ଦ୍ରମାର ରମଣ୍ୟମ୍ୟ ଦର୍ଶକାର୍ତ୍ତନ କାନ୍ଦୁ ନାଲଜଳଦବଦେହେ ହୁଇ ସେବାମିନୀ ସମ ପୁଣି ବାହାରୁଛି । ଶୁନ୍ଦ୍ରତା ଏ ମୁଣ୍ଡି ମାନବା ହେଉ ବା ଦେଖା ହେଉ, ଏ ସେ ଆବଦ ମୁଣ୍ଡି ଗୋଟିଏ କୁଞ୍ଜକରେ ଗଢା ଏଥରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

“ ସୁନ୍ଦରେ ଚାହିଁର ଅବସାଦ କାହିଁ
ସେତେ ଦେଖିଲେହଁ ନୂଆ ଫଶୁଆଇ ”

ଗୁଡ଼ୁଁ ଗୁଡ଼ୁଁ ସେ ମୁଣ୍ଡିଟ ସରେବରର ତଠ ଦେଶରେ
ଉଠିଛି ହେଲା—ଏଥର ପୁଷ୍ପ ଲଗାଗଲୁ ମୁଣ୍ଡିଟ ନାହା-ମୁଣ୍ଡିଟ
ସ୍ତରୁ ମାତ୍ର ବୟସ ପଥଦଶବର୍ତ୍ତ ଅତିକିମ କରି ନାହିଁ ।
ସବାଙ୍ଗେ ସ୍ଵାରକ ଖଚିତ ରହୁ ଭୂଷଣ—ନୟନର ଛକ୍କିଳ
କୁଷ ତାର ଯୋଡ଼କ ବାଲିକା ପୁଲଭ ସାରଲେଖ ଭର, ରମଣୀ
ବାଲିକା ଓ ମୁବତର ସନ୍ଧି ଝଳରେ ଉଠିଛି । ଏ ସନ୍ଧିପୁଲ
ଦଶାଳ ବିଶ୍ୱ ଜଗତରେ ବଢ଼ି ଦୁର୍ଲଭ, ପୁକକର କୋଟିନିଧି,
ରମଣୀର ସ୍ଵର୍ଗସମ୍ପଦ, ଦର୍ଶକର ତୁଳୁଣାରଥ ଓ କବର
ନୀଳାମୟୀ ଅପ୍ସତ କରୁନାର ଭୁମି । ପାଠକ, ତୁମେ ମୁକ୍ତକ
ହୁଅ, ତରୁଣ ହୁଅ ଅଥବା ଅଶ୍ଵାତର ବୃଦ୍ଧ ହୁଅ, ସେ
ଅବଦ୍ୱାରେ ଆଥନା କାହିଁକି, ଏ ସନ୍ଧି ପୁଲର ରତହାସ ଶୁଣି
ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଯୀଥାର୍ଥତା ଅନ୍ତର ବହୁତରେ ଅନୁଭବ କରି
ପାରବ; ଆଉ ଶିଶୁଗ୍ରାମକ, ତୁମ୍ମାନଙ୍କର ନିରାଶ ହେବାର
କାରଣ ନାହିଁ; ସେ ଦିନ ଆସି, ସେ ସନ୍ଧିପୁଲ ଅପିବ
ତୁମ୍ମାନେ ବିଧିନେ ସେ ଅସମ ସମ୍ବଦର ଅଧିକାର ହେବ—
ଏ ଆକାଶ କାହିଁଥା ଚିଲିକା ମାଛ ନୁହେଁ—ତଥାପି
ପାଠକଭ୍ରତ, କଥାରେ କହନ୍ତି “ଦଶୀକା ଲୁହୁ, ଯୋ ଖାତା
ଓ ପଦ୍ମାତା ଅର୍ତ୍ତର ଯୋ ନାହିଁ ଖାତା ଓ ଦିପଦ୍ମାତା” —
କଥାଟା ବାପୁବିକି ଠିକ, ପାଠକ ତୁଳିମାନ, ସୁତରାଂ ଅଳମତ
ବିଷ୍ଟରେଣ । କିନ୍ତୁ ବୃଦ୍ଧ ପାଠକ ମୋହ ଉଠିରେ ଟିକିଏ
ଝାରୀ ମେଳିପାଇଁ ଜଣାଯାଏ, କାରଣ ବହୁ ଦିନଏରେ ଗୋଟିଏ
ବଢ଼ି ପୁଜର କଥା ଆଜି ମୁଁ ମନେ ପଦାଇ ଦେଲି, ଯାହା
ଫେର ପାଇବାର ନୁହେଁ—ଯାହାର ଅନୁତନ୍ତନର ଫଳ
କେବଳ ପଥାରୁପ, ଯାହାର ଭାବକା କେବଳ ବର୍ତ୍ତମାନ
ଅବଦ୍ୱାକୁ ଶତ ଶତ ଦକ୍ଷାର ପ୍ରଦାନ କରେ ଯାହାହେଉ
ପାଠକ, ଶତସ ଶେତନା ନାହିଁ ।

ଏଥର ଆୟନ୍ତି ଦେଖିବା ରାଜକନ୍ୟା ବିଜୟ, ବିଜୟ
ସରେବର ଜୀବରେ ଏଥର ନିର୍ଜନ ସମୟରେ ଏକାକୀ ଜି
.ଉଦେଶ୍ୟରେ ଆସିଛି ? ସଙ୍ଗେ କେବଳ ନାହିଁ; —ବିଜୟ
ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି ଘାଟର ଏକ ପାର୍ଶ୍ଵର ଗୋଟିଏ ମର୍ମର
ବେଶ ଉପରେ ବସିଲା— ମୁଁହରେ କଥା ନାହିଁ; ସେ ନିର୍ବାକ
ନିଷମ ଗ୍ରହ, —ନେଶ ପ୍ରକୃତ ଥଗରେ ଆଜି ଏ କି ମୃତି,
କେଇଁ ତଥକର କି ଅମର ତୁଳିକା ସାହ୍ୟାମାରେ ଏ ମୁଣ୍ଡି
ଆସି ପାଇଲା ? —ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ନୀଳିଙ୍କା
ପରାତ୍ମତ, ବାକ୍ୟ ଲାଜିତ; —ସେ ମୁଣ୍ଡି ଅତି ପୁନର ଅତି
ମନୋହର, ହୃଦୟ ମନ ନୟନ ଲୋଞ୍ଜ; ସେ ମୁଣ୍ଡିଟ ଆପେ

ଆଶାର ଭାବମା; —ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପାନ କେବଳ ତୃଷ୍ଣା
ବର୍ଷକ ମାଦ । ସେ ଶୋଭା, ସରେବର ଜଳଜ କୁମୁଦଳୀ
ଦେଖିଲେ, କୁଣ୍ଡାରତ ମହ୍ୟ ସମ୍ଭବ ଜଳ କୀତା ତ୍ୟାଗ କରି
ନିର୍ମିମେଷ ନୟନରେ ବିଜୟ ସରେବର ପାରେ ବିଜୟର ସାର
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନିରାଶା କଲେ । ଉପରେ ଗୁରୁ ଦେଖିଲୁ, ଅମୃତ
ପାନ ତେଜି ଗକୋର ଦେଖିଲେ, ଶତ ଶତ ଗ୍ରହ ନଷ୍ଟି
ଦେଖିଲୁ, ନିମ୍ନ ମାଧ୍ୟାକୁଞ୍ଜରେ ସଙ୍ଗୀତ ଛୁଟି କୋକଳ
ଦେଖିଲୁ, ପ୍ରକୃତ ମର୍ମିକା ମାଲତୀ ଦେଖିଲେ, ତରେ ମରଳ
ଦେଖିଲୁ, ତରୁ ଶ୍ରେଣୀ ଦେଖିଲେ, ସମସ୍ତେ ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ଦର୍ଶନରେ ରତ, ସେ ଅତୁଳ ଶୋଭା ସାଧଦରେ ମନ ପ୍ରାଣ
ତାଳ ଦେଇଛନ୍ତି; ଅଉ ଜଣେ ସେ ଜନସାମନ୍ୟରେ
ରଜନୀର ବିଜନିବିଳାସ ଭୁମି ବିଜୟ ତଠରେ ଅମ୍ରକୁଞ୍ଜର
ଅନ୍ତରଗରେ ଥାର ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅବଲୋକନ କରି ମନେ
ମନେ କଷ୍ଟଥିଲା ସେ ତାହାର ଭାବ୍ୟବାନ ବୋଧନ୍ତୁ ଏ
ପାରରେ କେହି ନାହିଁ । ସେ ଜଣେ ସ୍ଵବକ—

ଏ କିଏ ବିଜୟ ?

ତେମେ ଭରି ହୁଅ !

• ବିଜୟ,—ରାଜକନ୍ୟା ବିଜୟ,—ସରେବର ପାରେ ମର୍ମର
ବେଶ ଉପରେ ରାଜକନ୍ୟା ବିଜୟ ଭରିବିଷ୍ଟ । ଧାନ ନିମ୍ନ
ଯୋଗୀର ଭୁଲ୍ୟ ନାରବ ଓ ନିଶ୍ଚଳ । ସେ ଉପବେଶନର ଭଙ୍ଗୀ
ବନ୍ଦ ମନଲୋଭ ! ବଢ଼ି ତିରିଗ୍ରେଷ ! ଅଶବ୍ଦ ହୃଦୟ ଫଣ୍ଟି ।
ସେ ଭଙ୍ଗୀ ଦେଖିଲେ ଯୋଗୀର ଯୋଗ ଭାଙ୍ଗେ, ଭ୍ରେଗୀର
ଭ୍ରେଗ ଅଭ୍ୟବ ହୁଏ, କବିର କରୁନା ଅପ୍ସତ ହୋଇଦିଲେ !
ସେ ଭଙ୍ଗୀ ବଢ଼ି ତମହାର, ଏ ତମହାର ଭଙ୍ଗୀ ବିଜୟ ତୁ
କାହିଁ ପାଇଲୁ ? —ଏ ମର୍ମର ଦୁର୍ଲଭ ସରଗ ମୁଲଭ ଠାଣୀ ଭୁ-
କାହିଁ ଶିଖିଲୁ ? ବିଜୟ, ତୁ ସେ ରାଜକନ୍ୟା, ବିଶେଷତେ
ସନାମଧନ୍ୟ ମହାଶର ରଣଧାର ତୋହର ପିତା ? ରାଜପ୍ରାପାଦ
ତୋହର ବାସତ୍ତୁମି, କୋଟି ସମ୍ବଦର ଅଧିକାରୀ ତୁ, ପିତାର
ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ଜନମାର ଅଞ୍ଚଳର ନିଧି, ଶତ ଆଦିର
ଅମୂଳ୍ୟ ମାର୍ଗିକ ; ତୁ ଆଜି ଏ ସମ୍ଭବ ପୁଜର ଜଳାଞ୍ଜଳି
ଦେଇ ବିଜନ ବିଜୟର ତଟଭୂମିରେ କି ଲୁଗି ବିଜନା
କରୁଛେ ? ସଙ୍ଗ ସଙ୍ଗ ଯାହାର ଲଷ ପରିବାର ଜଟଣା ସେ
ଆଜି କି ଲୁଗି ଏ ବେଶେ ଏ ବିଜନ ଭୁମିରେ ?
ବିଜୟ ଜୀବନ, ବିଜୟ ମନରେ ଆକାଶାମାତାଳ ତିନ୍ତା !
ବିଜୟ ମନେ ମନେ ଭାବୁଛି—କଳଜାତି କିଅଶ ଭାବ
ଭାବୁରେ ଥରେ ଥରେ ତମକ ଭାବୁଛି । ସେ ତମକର ପ୍ରତିପାଦ
ହୃଦୟେ ହୃଦୟେ ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଖେଳ ଭାବୁଛି—ତମ
କଳ ଭାବୁଷାତ ଧ୍ୟାଯ ପ୍ରଭାସ ତହୁ ବିଜୟର କମଳା

ବିଶ୍ଵାଦେଶରେ ନାଳଚେଳ ଖଣ୍ଡିକ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିଲା—ବିଜୟା ତଥାପି ନାରବ; ହଠାତ୍ ବିଜୟାର ଅନୁଭବ ହେଲା ଯେପରି କି କେହି ଜଣେ ଅସି ପଣ୍ଡାଭାଗୁ ସହସା ତାହାର ଉଚ୍ଛଳ ନୟନ ଦୟା ନିଜର ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଆବରଣ କରି ଠିଆ ହେଲା!— ବିଜୟା ପ୍ରଥମତଥ କିଛି ରୁହି ନ ପାର ମନେ ମନେ ନାନା କଥା ଭାବିଲା, ଶେଷରେ ସେ ନିଜର ପୁକୁମାର ପାପୁଲି ଦୁଇଟି ବିଷ୍ଟାର କର ଥାଗନ୍ତୁକର ହସ୍ତରେ ନୟନ କଲ—ସେ ଶର୍ଣ୍ଣ ଯେତର କି ବିଜୟାର ନୂତନ ନୂତ୍ତେ, ସେ ଚନ୍ଦ୍ର କିଛେ ବୋଲି ଚନ୍ଦ୍ର ପାରିଲା ନାହିଁ । ସହସା ବିଜୟାର ମନେ ପଡ଼ିଲା, କହୁଲ ହଉ ତେବେ ଛାଡ଼ି, ଚନ୍ଦ୍ର ପାରିଲେଣି; ତଥାପି ତାହାର ଭକ୍ତିବର୍ତ୍ତନ୍ୟ ନୟନୟୁଗଳ ମୁକ୍ତି ଲାଭ ପାରିଲା ନାହିଁ; ଏଥର ବିଜୟା ଆଉଥରେ ଭଲକର ସେ ଅସରିତତ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ପର୍ଯ୍ୟାପ କଲ—କହିଲା; ତି, ବିଜୟ ତେମେ ଭାର ଦୁଷ୍ଟ! ଏହଥର ତାହାର ନୟନୟୁଗଳ ମୁକ୍ତି—ସେ ମେଳି ଗୁହ୍ନିଲୁ ସତେ ବିଜୟ ତ ! ବିଜୟ ଆଉ ଶୀର ହୋଇ ରହ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ସହସା ବିଜୟାର ନୟନୟୁଗଳକୁ ମୁକ୍ତି ଦାନକରି ସେହି ବେଦା ଉପରେ ବିଜୟାର ଏକପାର୍ଶ୍ଵରେ ଉପବେଶନ କଲେ—ତାହାର ନୟନୟୁଗଳ ଅଗ୍ନି ହୁଲିଙ୍ଗ ତୁଳ୍ୟ ପାପପ୍ରାୟ । ତାହାଙ୍କ ବଳିଷ୍ଠ ଶର ତେଜୋବ୍ୟାଦ ବ୍ୟଞ୍ଜନ; ସେ ଜଣେ ଯୁବକ—ବୟସ ଅନୁମାନତଃ ବଂଶତ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ନୂତ୍ତେ । ଯୁବକ ସଙ୍କାଳ ମୁଦର; ଉପବେଶନ କଲ ପର ବିଜୟ ଗଢ଼ ଗର କଣ୍ଠରେ କହିଲେ ବିଜୟା, ବାସ୍ତବକିଏ ବିଜୟ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ, ସେ ତାହାର ସମସ୍ତ ମୁଖରେ ଜଳାଙ୍ଗଳ ଦେଇ, ପ୍ରେମମୟ ପିତା ମାତା ଓ ଭୀର କନ୍ତୁ ସଜନ କାହାର କଥାରେ ଭ୍ରମେଷ ନ କର, ଅଜି ବିଜୟା, ଅଜି ତାହାର ଅନ୍ତର ଦେଖ, ହୃଦୟର ତନ୍ଦ୍ୱୟବର୍ତ୍ତରେ ଅନ୍ତବସର୍ଜନ ଦେବାକୁ ଅସିଛି—ବାସ୍ତବକ ବିଜୟ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ—

ବିଜୟା ନାରବ; ବିଜୟାକୁ ଏତାବତ୍ କାଳ ନାରବ ଦେଖି ବିଜୟ ପୁନର୍ଷ କହିଲା, ବିଜୟା, ଅଜି ବଡ଼ ଅନନ୍ତର ଦିନ; ବଡ଼ ଦିନ ପରେ ଅଜି ମୋହର ଏ ଅମୃତ ଯୋଗ, ମାହନ୍ତ୍ର କଣ; ମୁଁ ଜାଣେ ତେମେ ବରବର ଏ ସର୍ବେବର ଫରକୁ ଆସ, ତଥାପି ତୁମ୍ଭ ସାଙ୍ଗରେ ସାଙ୍ଗାତ କରିବାକୁ ବଡ଼ ଭିନ୍ନ ହେଉଥିଲା, ମୁଁ କେବଳ ତୁମ୍ଭର ମୁଣ୍ଡି ଦେଖିବାକୁ, ପଙ୍କତ ଶିଖର ଆଶେହର କରେ, ତୁମ୍ଭର ଗାନ ଶୁଣିବାକୁ ସମ୍ମରଣକୁ ଆଶାନ କରେ; ମୋହର ଅନ୍ତର କେବଳ ତୁମ୍ଭର ମୁଣ୍ଡିରେ ପୁଣି; ମୋହର ତୁମ୍ଭରେ କେବଳ ତୁମ୍ଭକୁ ପାଇବାର ଆଶା ମୋହର ମନ କେବଳ ତୁମ୍ଭର ଚିନ୍ତାରେ ବିଶ୍ଵେର । ସେଥିପାଇଁ

କାଳ ସମସ୍ତ ଭୟ ବିପଦକୁ ତୁଳି କର ତୁମ୍ଭ ନିକଟକୁ ପଥ ଲେଖିଥିଲା; ବିଜୟା, ଆଜି ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତିଦିନ ଅନୁସାରେ ଯେତେବେଳେ ଏ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ଅବାଧରେ ଭେଦ କର ଆସିଲି, ସେତେବେଳୁ ମନେ କରିଛି ଜପେଶର ନିର୍ମୟ ମୋହର ମନସ୍କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବେ ।—ବିଜୟା ତଥାପି ନାରବ । ଏଥର ବିଜୟ ଅନ୍ୟ ବାକ୍ୟ ବ୍ୟୟ ନ କରି ବଡ଼ ଆଦରରେ ତାକିଲେ ବିଜୟା ! ବିଜୟା ତଥାପି ନାରବ, କେବଳ ପ୍ରତ୍ୟେତରେ ଗୋଟିଏ ଦାର୍ଢ ଶର ନିଘାସଟିଏ; ବିଜୟ ପୁନର୍ଷ ତାକିଲେ ବିଜୟା ! ବିଜୟା ! —ଏହଥର ବିଜୟାର ମୌନଭାବ ଦୁଷ୍ଟଲା, ସେ ଅତି ଧୀର ଭବରେ କହିଲେ, କଥା ?

୧ ବିଜୟ — ତମ ମୁଁହରେ କଥା ନାହିଁ ଯେ, ତମେ କଥା ଭାବୁଛ ?

୨ ବିଜୟା—ନାହିଁ କିଛି ନାହିଁ ; ମୁଁ ଶୁଣୁଥିଲା

୧ ବି—କଥା ଶୁଣୁଥିଲା ?

୨ ବି—କଥା କହୁଥିଲା

୧ ବି—ମୁଁ କଥା କହୁଥିଲା ?

୨ ବି—କିଛି ନାହିଁ ।

୧ ବି—ସେ କି କଥା ବିଜୟା? ତମେ ଆଜି ଏହେ ଅନ୍ୟ ମନସ୍କା କାହିଁକି? ମୁଁ କଥା ତମ ନିକଟରେ କିଛି ଦୋଷ କରିଛି ?

୨ ବି—ଅନେକ;

୧ ମ ବ—ଅନେକ, କି ଦୋଷ ବିଜୟା? ମୁଁ ଶୁଣି ପାରେ କି ? କିମା ମୋହର ଶୁଣିବାରେ କୌଣସି ଅଚିତ୍ତ ଅଛି କି ?

୨ ବି—ନା ବିଜୟ, ଆହିରି କିଛି ନାହିଁ ! କିନ୍ତୁ,—ବିଜୟ ବାଧା ଦେଇ କହିଲେ କିନ୍ତୁ କଥା ବିଜୟା ! କିନ୍ତୁ, କିଛି ଗୋପନ କର ନା, ମୋହର କି ଦୋଷ ତାହା ମୁଁ ଶୁଣିବାକୁ ଗୁହେଇଁ । ମୁଁ ତମର ଅଦେଶ ଶିରେଧାର୍ୟ କର ପ୍ରବଳ ପରମ ଦୁର୍ଗ ଦୁର୍ଗର ଯବନ ସେନାର ଦର୍ଶ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଚାର୍ଚ୍ଚିର୍ବୁନ୍ଧ କରିଥାଏ, ତୁମ୍ଭର ଦିତ୍ୱରଜ୍ୟ ନିର୍ମାଳକ କରିଥାଏ; ତମର ଇଣ୍ଡିଚରେ ବିଜୟ ସିଂହ ଦୟାପତ ଗୋବର୍ଧନର ଅଦମ୍ୟବାହିନୀ ଶୁଣିବାର କର ମହାରାଜ ରଣଧୀର ରାଜକର ସୁଖନିଦ୍ରାର ଏକାନ୍ତ କାରଣ ହୋଇ ପାଇଛି, ତମର ଅଙ୍ଗୁଳ କର୍ଦ୍ଦେଶମତେ ବିଜୟ ତାହାର ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁଳି ଜୀବନକର ଦୟାପତ ମୋଗଲ ବାଦସାହର ଗଞ୍ଜ ଖଣ୍ଡ କରିଥାଏ । ଅଥୁନା ଛନ୍ଦପୁର ନିର୍ମାଳକ, ଛନ୍ଦପୁରର ଘରେ ଘରେ, ଆଜି ଆନନ୍ଦର ତେଜ, ଉତ୍ସାହର ଘଟା, ସ୍ଥାନିନତାର ଦିକ୍ଷାରଣ୍ଣ ଖେଳ ଭାବୁଛି;

କହ ବିଜୟା, ଅଜ ତମର ମୁଖରେ ବିଜୟ ଶୁଣିବାକୁ
ଗୁଡ଼େ—ତାହାର ହିଁଠା କେଉଁଠାରେ—ସେ ତମରିଲା
ହମାଦୂଶିଖର ମୁହଁରେ ଲାଘନ କରିପାରେ, ବିଜୟ କାପୁରୁଷ
ନୁହଁ ବିଜୟା ! ସେ ତାହାର ଦୋଷ ଜାଣିବାକୁ ବଡ଼
କାହାକୀ—

ବିଜୟା ଏତେକଣ ହେଲା କେବଳ ସେହି ଯୁବକ
ମୁଖରେ ତାହାର ବାରଦ୍ଵାର କାହାଣୀ, ଅସମ ସାହସିକତାର
ଅନୁଭ୍ଵ ଘଟଣା ନାରବ ହୋଇ ଆପଦତ୍ତରେ ବସି ଶୁଣୁଥିଲେ;
ବିଜୟ ନାରବ ହୃଦୟରେ ସେ କହିଲେ “ବିଜୟ ! ହନ୍ତୁନାଶ
ବାର ପ୍ରସବିନା, ହନ୍ତୁନାଶ ବାରପୂଜା ଜାଣେ, ବାରଦ୍ଵାର ମରି
ଚାହିଁପାରେ, ସେଥିଲା ହନ୍ତୁନାଶ ଚିର ପ୍ରସିଦ୍ଧା; ମାତ୍ର
ବିଜୟ, ମୁଁ ସେହି ପଦବି ହନ୍ତୁ କୁଳର ଅତ ଅଧିମା ନାହିଁ ?

ଯାହାହେଉ ତୁମ୍ଭର ବାରଦ୍ଵାର, ତୁମ୍ଭର ଦେଶ-
ଭାରତାମାନଙ୍କର ସୁଖ ସନ୍ତୋଷ ବିଧାନଲୁଗି, ତୁମ୍ଭର ଜ୍ଞାନଭୂମିର
ସ୍ଥାର୍ଥାନିତା ଦୃଚିରୁପେ ରକ୍ଷାକରିବା ନିମିତ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଆଜି
ସମଗ୍ର ଭରତଶେଷରେ ସେ କାହିଁ ଅର୍ଜନ କରିଛ, ତାହା
ବିରଦ୍ଧନ ଅମର ରହିବ; ସମଗ୍ର ହନ୍ତୁନ୍ତାନ ତୁମ୍ଭର ବିଜୟ-
ଗାଆରେ ଉନ୍ନତି ହେବେ; ଏବଂ ମୁଖ୍ସୁ ହନ୍ତୁଜାତ
ତୁମ୍ଭର ଅଦର୍ଶ ଦେଇ ନିଷାନରୁଷାହରେ ରଣେନ୍ଦ୍ର ହୋଇ
ଉଠିବେ । ତଥାପି ଏ ବିଜନବିଜୟାର ତଟଭୂମିରେ,
ଉପରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ସାକ୍ଷୀ, ତାର ସାକ୍ଷୀ, ଅଗଣିତ ପ୍ରହ ଉପଗ୍ରହ ସାକ୍ଷୀ,
ଆଜି ବିଜୟା, ତାହାର ଏ ହୃଦୟ ରଜ୍ୟଟ ତୁମ୍ଭର ରଣତଳେ
ଉପହାର ଦେଲୁ, ପ୍ରତ୍ୟର୍ଥଣେ ଶାଲି ତୁମ୍ଭର ଟକିଏ ଅନୁ-ବା-ଗା ।”

କହୁଁ କହୁଁ ବିଜୟାର କଣ୍ଠ ରୋଧ ହେଲା ସେ ଆଉ କିଛି
କହ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କ ଅନୁଭବ ଉଚ୍ଛାପ ଅନୁଭବେହି
ନାନ ହୋଇଗଲୁ ସେ ଉନ୍ନାଦନା ପର ବିଜୟର ପ୍ରଶନ୍ତ-
ନିଷଫ୍ରରେ ତଳିପଡ଼ିଲେ । ବିଜୟ ବିଜୟାକୁ କୋଡ଼ିରେ ଧର
ମୁହଁର୍ତ୍ତକାହାର୍ଯ୍ୟ ନିଷନ୍ତରବରେ ବସି ରହିଲେ । ଉପରେ
ନାଳଚନ୍ଦ୍ରାତ୍ୟ, ତଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥିରଜ୍ଞେଯାଙ୍କି ବିଶ୍ଵ ପଡ଼ୁଛି,
କେୟାଣ୍ଡାୟାତ ପ୍ରକତ, ମଧ୍ୟମୟ ସର୍ବସର, ପୁଷ୍ପିତଳତା,
ଫଳଭୂଷବନତ ଚର୍ଚିଶ୍ରୀ—ତହୁଁ ମଧ୍ୟରେ—ସେହି ବିଜନ-
ବିଜୟାର ଦଟ୍ଟଦେଶରେ ଏକାଙ୍କା ଗୋଟିଏ ଯୁବକ କୋଡ଼ିରେ
ଜଣେ ଅନନ୍ଦ୍ୟ ପୁନର ଯୁବତୀ ଆଜି ଏ କି ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖୁଛି ।—
ବଡ଼ ମନୋହର, ବଡ଼ ମନ୍ତ୍ରକାର ସେ ଦୁଃଖ ! ଏ କି ସେ
ମେନାକଣ୍ଠିଶାରବରେ ହର ପାଞ୍ଚଶକ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଭାବ ଥର୍କାଙ୍ଗ-
ଦାନାଭାନ୍ୟ ! ଧନ୍ୟ ବିଜୟ ସିଂହ; ଆଜି ତୁମ୍ଭର ଶତବରଦ୍ଵାର
ପ୍ରତିବାନରେ ସେ ହୃଦୟରଜ୍ୟଟ ଥର୍କାଙ୍ଗ କରି ବସିଥିଲୁ
ତାହାର ତୁଳନା ବସି ପିଲା ।

ବିନାମେଘେ ବନ୍ଧୁଗତ ।

(ଗାନ୍ଧୀଷ ଶବ୍ଦରେ) Love is blind.

ହାୟ ପ୍ରେମ, ତୋହର ମହିମା ଅନନ୍ତ ! ପୁରୁଷରେ ଶୁଣିଛି
ଦେବାଧିଦେବ ଆଜନ୍ତ୍ୟୋଗୀ ଶକ୍ତି ପରିତ୍ୟାଗ
କର ଶ୍ୟାପଦସକୁଳ-ଦୋର-ବିଜନ-ବନ୍ତୁମିରେ ତପସିନୀ-
ବେଶରେ ଉପବିଷ୍ଟା । ତୋହର ଲୁଗି ଦକ୍ଷ ମହାଯଜନରେ
ମହାସତ୍ତଵ ଦେବତାୟାଗ, ତୋହର ଲୁଗି ଅମ୍ବରୁଦ୍ଧାର-
ବାରବାଳା କୃଷ୍ଣ ସହୋଦର ସୁଭଦ୍ରା, ଲୁଜ ସରମ ହୁଣି, କୁଳ
ମାନରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଅର୍ଜୁନ ନିକଟରେ ଉତ୍ସାହିକା ରୁପେ
ଉପସ୍ଥିତା, ଅଗର ପନ୍ଥରେ ଦୋର୍ଧର୍ଷ ପ୍ରତାପଶାଳୀ, ଦିଭୁବନବିଜୟା
ପାଣ୍ଡବପ୍ରଥାନ ଅର୍ଜୁନ ସୁଭଦ୍ରାପ୍ରାପ୍ତି ଆଶାରେ ଉତ୍ସବେଶଧାରା ।
ତୋହର ଲୁଗି ପୁରୁଷପ୍ରସିଦ୍ଧମନୁମୁକ୍ତିନେ କେଳିକବମ୍ଭ-
ତଳିପେ ନିଧୁବନ ମୁଖରେ କର ବିଜନକର ବିରହ-ବାଣଶ୍ଵ-
ତାନ, ତୋହର ଲୁଗି. ସରମୁଦ୍ରା ଗୋଗଜନା ରଥାର
କେଳି-କୁଞ୍ଜ-ମଣ୍ଡିପେ-ମୋହନ-ମାନାଭିନ୍ୟ । ଅହୋ, ତି
ଦୁର୍ଦମ୍ଭମାୟ ତେଜୋପରାତ୍ମକ ତୋହର ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ପରମାତ୍ମ !
ତୁ ଏକାଧାରେ ବିଜ୍ଞାନି କଠୋର ଓ କୋମଳ,
ବାରେ ମାତ୍ର ସେ ତୋହର କରାଳକବଳରେ ପଢ଼ିଛି, ସେ
ନିଶ୍ଚୟ ତୋହର ଅଭ୍ୟୁତ୍ତ ପ୍ରକୃତର ମର୍ମ ରୁହି ପାରିଛି । ଏ
ବିଶାଳ ତୁମ୍ଭୁଲରେ କେତେ ରଜ୍ୟ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହୋଇଗଲା,
କେତେ ଜଳରାଣି ଝଳିଲାଗରେ ପରିଣତ ଓ ପୁନରୁଗ
ଜଳକବଳିତ ହେଲାଣି; କେତେ ରଜ୍ୟଶର ସୃଷ୍ଟି ସରେ
ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧତ ହେଲାଣି, ମାତ୍ର ହେ ସବ୍ରଦ୍ଧିଦୟବିଜେତା,
ସବ୍ରଦ୍ଧିହର ଦିଭୁବନ ଶାସକ, ତୋହର ଅଭ୍ୟୁତ୍ତ ଶକ୍ତିର
ଅଦମ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ସୃଷ୍ଟିର ଅବହମାନ କାଳରୁ ଚରଅର୍ତ୍ତବର୍ତ୍ତମାୟ-
ଭାବେ ଅଶୁଭ ରହିଥାନ୍ତି । ତୋହର ଆକର୍ଷଣରେ ପଢ଼ କେତେ
ରାଜପୁତ୍ର ଭାଙ୍ଗା ଓ ରାଜକନ୍ୟା ଭାଙ୍ଗିରିଣୀ, ତୋହର ମନ
ବଳରେ କେତେ ମହାପ୍ରାଣୀ ଚିରହୁଣେରେ ଜୀବନ ଯାତନ
କରନ୍ତି, କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ କରିବେ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ବିଜନ ବିଜୟାର
ଦଟ୍ଟଦେଶରେ ଏକାଙ୍କା ଗୋଟିଏ ଯୁବକ କରିବେ ।

ଶର୍ମୀଲା ବିଜୟାର ପ୍ରଶନ୍ତକୋଳରେ ଆଶ୍ରୟ ପାଇ
ଶୋଭଣିବିଜୟା ଅମ୍ବହର — ଭରତୀ ଭରତୀ ଅନ୍ତର୍ଭାବ
ପାଇ, ଉଭୟେ ଉଭୟେ ପରମ ପରମ ଅନୁଭବ କରି ଉନ୍ନତବତ
ଜୀବ ଶୁନ୍ନ୍ୟ । ଉଭୟୁର କଷ୍ଟ ଉଭୟୁର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପିତାମହ

ମେଞ୍ଚାଇବାରେ ରତ । ସହସା କାହାର ପଦଶବ୍ଦରେ ଉଭୟେ ଚେମକିପଡ଼ିଲେ । ଉଭୟଙ୍କର ଭାବାବେଶତପ୍ତର ନୟନଦ୍ୱୟ-
ୟୁଗଳରୁ ମୋହାଞ୍ଜନ ଅନ୍ୟାରିତ ହୃଥରେ, ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କର
ବିଷଦ ଅସନ ଜାଣି ସମୀରଗୁଳିତ ଅନ୍ଧତ୍ୱରେ ସହଶ ଥରବାକୁ
ଲୁଗିଲେ । ଗୁଡ଼ ଗୁଡ଼ ପରିଚର ଆଜିଙ୍ଗନ ପାଶ ପରିଷର-
ଶଶରବୁ ଶିଥିଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା—ଉଭୟେ ନେତ୍ର ଉନ୍ନିଲନ
କର ଦେଖିଲେ, ଯାହା ଦେଖିଲେ, ତହଁରେ ଉଭୟଙ୍କର
ଅନୁଭାବ ଉତ୍ତରଗଲ ପର ବୋଧ ହେଲା । ମଙ୍ଗରୁ ବାକ୍ୟ
ଛୁଲା ନାହିଁ, ଦେଖିଲେ— ସମ୍ମଶରେ ଉନ୍ନିଅସୀହିଷ୍ଟେ
ରାଜା ରଣପାର ରାତ୍ରି ଓ ପାଗଳମାବେଶେ ପଶାତ୍ରାବାମାନା
ମହିଷୀ ଅରୁଣା ଦେଖା—ଶଶକ ମଧ୍ୟରେ ରାଜଶାରୀ ଅରୁଣା,
ରଣପାର ରାତ୍ରଙ୍କର ସନ୍ଧିକଟବନ୍ଧିମାହୋଇ ହସ୍ତରୁ ଉନ୍ନିକୁ ଅପି
ଛାଇର ନେଲେ ଏବଂ ରାଜକୁ ନାନା ପ୍ରବୋଧ ବାକ୍ୟରେ
ସାନ୍ତୁନାଦେଇ କନ୍ୟା ବିଜୟର ହସ୍ତ ଧାରଣ କର ସ୍ଵାମୀ ସହ
ଅନ୍ତର୍ମୁରକୁ ପ୍ରସ୍ତାନ କଲେ ଏବଂ ଗଲବେଳେ କହଗଲେ
—ଦେଖ ବିଜୟ, ତୁମ୍ଭ ଗାରତ୍ତି ଓ ସ୍ଵଦେଶହରିତିତା
ପ୍ରଭୃତି ସଦଗୁଣରେ ବିମୋହତ ହୋଇ ଆମ୍ବେମାନେ ତୁମ୍ଭକୁ
ପୁନଃତାରୁ ବଳ ପ୍ରେହ କରୁଥିଲୁଁ, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଆଜି ତୁମ୍ଭର
ସୌଭାଗ୍ୟମଦଙ୍ଗରେ ବିଚଳିତ, ହତାହତ-କାଶ୍ତକାନ-ଶୁନ୍ୟ,
ଏହା ଯଦି ଆମ୍ବେମାନେ ତଳେମାନ ଆଗରୁ ଜାଇଥାନ୍ତି
ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ମନୀମଣ୍ଠିତ ବିଷଧର ଫଣୀ କଷରେ ରାଜାନ୍ତରୁର
ଅବାରତାର ହୋଇ ନ ଆନ୍ତା ।

ଯାହା ହେଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯା ହେବାର ହେଲଣି, ତୁମ୍ଭେ
ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯେଉଁ ଗୁପ୍ତ ଦ୍ୱାର ଦେଇ ଅସଥିଲ, ସେହି
ଗୁପ୍ତ ଦ୍ୱାର ବାଟେ ଅନ୍ୟର ଅଳକ୍ଷରେ ପଳାୟନ କର ଏବଂ
କାଲି ପ୍ରତ୍ୟେରୁ ଯେତର କି ଛିପୁର କୋଇଲିଟିଏ ସୁନ୍ଦର
ତୁମ୍ଭର ମୁଖଦର୍ଶନ କରିବାରିବେ ନାହିଁ, ନୋହିଲେ ପ୍ରାଣଦର୍ଶ
ଅବଶ୍ୟମାସା ।

“ଯେ ଅନ୍ତା” କହି, ବାରହୁଦୟ ବିଜୟ ବିନା ବାକ୍ୟ-
ବିଦ୍ୟରେ ଗୁପ୍ତ ଦ୍ୱାର ଉଦେଶ୍ୟରେ ବିହର୍ଗତ ହେଲେ—
ଏବଂ ଗଲବେଳେ ଗୋଟିଏ ଦାର୍ଶନିକ ନିଧାସଟିଏ ବାହାର-
ପଡ଼ିଲ, ସୁବକର ବନ୍ଧ ଦିନ୍ତିର ଥର ଥର ହୋଇ ଥର
ଭିତିଲ ।

ଏହିପରି ପରିଷର ମିଳନୋନ୍ତରୁ ଦୁଇଟି ଅକୁଦିମ ହୃଦୟ
ନିହାତ ଅନିଜ୍ଞ ସବୁ ପରିଚାରିତାରୁ ବିଜିନ୍ ହୋଇଗଲେ ।
ହାୟ ଦିଖ ! ତୋହର ବିଧାନ ବଡ଼ ଅଭ୍ୟୁତ, ବଡ଼ କଠୋର,
ବଡ଼ ନିର୍ମିମ, ତୋହର ନିଷ୍ଠାରତା-ପ୍ରାଚୀରଦେହ ଭେଦ
କରିବାକୁ ବନ୍ଦୁ ହେଲେହେଁ ଅଶ୍ଵମ ହେବ, ମନୁଷ୍ୟ ବା କି ଛାର !

“ ବିଧାତୁ ବିହିତା ପତ୍ର କୋ ଶକ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତିଭୁଂ ”
ଶଶକ ପୁଂଜରେ ଯେଉଁ ଗୋଟିନ ମିଳନ ଉଭୟଙ୍କର
ମାନବ ଜୀବନଧାରଣର ସାର୍ଥକତା ପ୍ରତିବାଦନ କରିଥିଲ,
ଶଶକପରେ ତାହାହିଁ ପୁଣି ଉଭୟଙ୍କର ଗନ୍ଧିବ୍ୟ ପର୍ଥରେ
ମହାକଣ୍ଠକରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଶଶକ ପୂର୍ବେ ଯାହା
ବେନିକ୍ରିବ ପରମ ମିତ ବୋଲି ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲ,
ଶଶକପରେ ପୁଣି ତାହାହିଁ ବିଷମ ଶତ୍ରୁ । ଶଶକ ଆଗେ ଯେଉଁ
ମିଳନ ବେନିକ୍ରି ହୃଦୟରେ ସ୍ଵର୍ଗ୍ୟମଦ ଆଣି ଦେଇଥିଲ,
ସେହି ପୁଣି ଶଶକପରେ ବେନିକ୍ରି ମହାବିଜ୍ଞେଦର ସୁନ୍ଦର
କଲୁ ଏବଂ ବେନିକ୍ରି ପ୍ରଣୟାଥାଳିକା ଅକୁଷ୍ଣାତ ବନ୍ଦୁ ପରିଚାରରେ
ନୈତିବିର୍ଭବ୍ରି ହୋଇଗଲା ।

ଏତାଦୁଃଖ ମିଳନ ପରେ ବିଜ୍ଞେଦସନ୍ଧା ଯେ କି ମଧୁର,
କି ଶୁଣକର ତାହା ଅନୁଭାବ ମାଦେଖୁଁ ବୁଝି ପାରୁଥିବେ ।

ଶୋକେ, ଦୁଃଖେ, ଶୋଭେ, ଅଛିରହୁଦୟ ବିଜୟ ନାରବେ
ନିଶାବେ, ବିଜୟାସରେବର ପରିଚ୍ୟାଗ କର ଦୁର୍ଗର ଗୁପ୍ତ ଦ୍ୱାର
ଦେଇ ରାଜମାର୍ଗରେ ପଦାର୍ଥଣ କର ଦେଖିଲେ—କେହି
କୁଆଡ଼େ ନାହାନ୍ତି; ଯଥର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ଵ ଆଲୋକମାଳା
ନିଶାଖୋରର ରକ୍ତାକ୍ତ ରକ୍ଷୁ ସବୁ ମିଟମିଟ କରୁଅଛନ୍ତି,
ପ୍ରଶ୍ନ ଜାଗର ରାମାୟଣବର୍ତ୍ତି କୁମୁକର୍ଣ୍ଣର ଦାର୍ଢରବନା ସଦୃଶ
ସମ୍ମଶରେ ବିଧାରିତ । ବିଜୟ ଉନ୍ନିମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନ କରି
ବରବର ଗମନ କରିବାକୁ ଲୁଗିଲେ । ଏ ଗମନରେ
ଯେପରି କି ଆଉ ବାଧା ନାହିଁ । ଏ ଗୁରୁ ଏକ ଅଭ୍ୟୁତ ମାୟା-
ମମତାଗୁଣ୍ୟ ଗୁରୁ; ଏ ଗୁରୁରୁ କେବା ହେଲ ଯେପରି କି
ଶଶରକ୍ଷି ଖାଲି ଗୁଲୁଛି, ମନ ନୁହେଁ । ବିଜୟ ଦେଖିଲେ
ତାହାର ଦେହ କହିଦୂର ଅଗ୍ରପର ହେଲେହେଁ ମନଙ୍କିରୁ
ବିନ୍ଦୁପରିରେ ଛୁଡି ଅଧିଳେଣି, ଶଶର, ନିନା, ଅହମାନ ଓ
ଅଖ୍ୟାତ ଭଦ୍ରରେ ଯେତକ ଅଗରୁ ଧାଇଁଛି, ମନ ସେ ସମୟ
ପ୍ରାହ୍ୟ ନ କର କି ଅଭ୍ୟୁତ ପ୍ରେମମଦରରେ ହତକ୍ଷନ ହୋଇ
ପାଗଳ ପର ତେତକ ପଶ୍ଚାତଗାମୀ—ଏହିପରି ଯାଇଁ ଯାଇଁ
ବିନ୍ଦୁକଷ୍ଟରେ ପଥର କେତେକ ଅଂଶ ମାତ୍ର କଟିଗଲା, ହଠାତ
କଥା ସମ୍ମଶରେ ଦେଖିଲ ପର ବିଜୟ ସେହିତାରେ ଛୁଇ
ହୋଇ ରହିଲେ—ଦେଖିଲେ ପଥର ସେହିତାରେ
ଦୁଇଭାଗରେ ବିନ୍ଦୁ ହୋଇଥିଲେ, ତନ୍ମର ଯେଉଁଟି ଅରୁଧର,
ଯେଉଁଟି ଶିର୍ଷି ଓ ସୁନ୍ଦର ଅଳୋକ ମାଳାରେ ବିନ୍ଦୁଷିତ,
ସେଇଟି ତାହାର ଆଶ୍ରମବ ପରିଚିତ; ପଥର ଦଵିଶଗାମୀ
ହୋଇ ବିଜୟ ପତ୍ରଗାଦ ଅଢ଼କୁ ଅଗ୍ରପର ହୋଇଥିଲୁ—
ଏହିତାରେ ବିଜୟ କିମ୍ବାକାଳ ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହିଲେ ।
ସେ ଭବିଲେ—କେଉଁଥିତେ ଯିବେ । ଯଦି ଏହି ପଥର

ଅଗ୍ରପର ହୃଥକୁ ତେବେ ସେହମୟ ପିତାମାତା ଓ ସ୍ଵଜନଗଣଙ୍କୁ ପାଇ ସେମାନଙ୍କର ସର୍ଗୀୟ ସେହମୟତରେ ଦିନ୍ଧ ହୃଦୟର ଜ୍ଞାଲା କଥାହୁତ ଉଠିଥାମ କରିଯାଉଥିବେ । କିନ୍ତୁ ପାରିବେ କି ? ଏହି ହୃଦୟର ମଧ୍ୟରେ ବିଜୟ ଘିରଇ ବର୍ତ୍ତିମାନେ କୁମାର ବିଜୟ ଅନ୍ୟର ହୃଦୟ-ପ୍ରଶମ୍ପନ୍ତ ହେବେ, ଅଥର ଗୁହାକାଶରେ ଜଳମାତୁଳ୍ୟ ବିଜନ୍ତି ହେବେ ଏକଥା ବିଜୟଙ୍କର କୋବେହେଁ ପ୍ରାଣ ଥାର୍ଥି ଥାର୍ଥି ସହ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ—ଏହା ଦେଖିବାଠାରୁ ବରଂ ତାହାଙ୍କର ମୂର୍ଖଶୈଥୁର, ଏହୁପର ଭାବୁ ଭାବୁ ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ତର ସୁତ୍ରଗୁଡ଼ିକ, ସବୁ ଏକେ ଏକେ ମନେ ପଡ଼ିଲେ— ଶୈଶବରେ ଏହି ପଥରେ ସେ କେତେଥର ବିଜୟ ସହିତ ବାଲ୍ୟକୀତା ସାଙ୍ଗ କର ତାହାଠାରୁ ସମ୍ମେହ ବିଦାୟ ଘେନି ଯାଇରନ୍ତି, ଶିଶୁବର କେତେ ଖେଳ, କେତେ ଥାଳ, କେତେ ମାନାଯମାନ, କେତେ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ, ତାହାଙ୍କର ସମୟ ମନେ ପଡ଼ିଲା—ସେ ଆଉ ଛିର ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ତରର ନିର୍ଭୂତବେଦନା ଓଲଟାଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ-କଳସି ତୁଳ୍ୟ ଗର୍ଜନ କର ଉଠିଲା; ଶରଦ୍ଧଦୟ ଏକାବେଳକେ ଭାଗ ହୋଇଗଲା—ପିତାମାତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ କର ମନେ ମନେ ବିଦାୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ଏବଂ ପ୍ରତିକ୍ଷା କଲେ ଆଜିଠାରୁ ସେ ସନ୍ଦ୍ରାସୀ ହୋଇ ଆମରଣ ନିର୍ମଳ ବନରେ ବାଷ କରିବେ ଏବଂ ବିଜୟର କର୍ମି କରୁଣମୂର୍ତ୍ତି ହୃଦୟରେ ଧରି ପ୍ରାଣର ଗୁରୁରଥାକାଣ୍ଡ ପୂର୍ଣ୍ଣ

କରିବେ । ଏହି କଥା ଭାବ, ବିଜୟ ଦ୍ଵିତୀୟ-ପଥ ପ୍ରତି ଦୁଷ୍ଟିନିଷେପକଲେ—ଦେଖିଲେ—ଏ ସେହି ପଥ— ଯେଉଁ ପଥରେ ଗଲେ ଜନ୍ମଭୂମି ସୁକୋମଳ କୋଡ଼ି ଛୁଟିବାକୁ ହୁଏ; ଯେଉଁ ଜନ୍ମଭୂମି ଲୁଗି ବିଜୟ, ନିଜର ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଣ କରିଥିଲେ, ଯାହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୃତ୍ତିକା କଣା ତାହାଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକଣା ତୁଳ୍ୟ ପ୍ରତିଭାବ ହେଉଥିଲା, ସେହି ଅଜଳ ପରିଚିତା, ତର ସେହି ସେହି ଅନୁମାଯା-ବିଜନ୍ତା, ଅଛେଦ୍ୟମମତାମୟୀ ପ୍ରିୟ ଜନ୍ମଭୂମି ଛବିପୁର ତ୍ୟାଗ କର ତାହାଙ୍କ ଗୁଲିଯିବାକୁ ହେବ, ସେ ଭାବଲେ ଯେତେବେଳେ “ଯିବାକୁ ହେବ” ଏହି କଥା ନିଶ୍ଚୟ, ତେତେବେଳେ ଆଉ ବୁଝା ଭାବନାର ପ୍ରୟୋଜନ କଥା ?

ବିଜୟ ଗୁଲିଲେ ।—ଏ ଗୁଲି ବାଧାଶୂନ୍ୟ ଗୁଲି, ଏ ଗୁଲିର ପ୍ରତିକ୍ଷେପଣ ଭତରେ ଗୋଟାଏ ଶାତ୍ର ନିରାଶାର ଚିହ୍ନ ଫୁଲ୍ୟ ବାହାରୁଛି—ଅଳ୍ପେ, ଅଛିର ଚିତ୍ରେ, ଉଦ୍ବେଳିତହୃଦୟେ ହୃତସଂବନ୍ଧବିଜୟ ରଜମାର୍ଗରେ ବହୁଦୂର ଅଗ୍ରପର ହେଲେ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ପଥର ବନ୍ଧତା ଓ ପାର୍ଶ୍ଵବାସ୍ତ୍ଵ ଘନବହୁଳ-ଅରଣ୍ୟମାଯୋଗୁଁ ଛଦ୍ମପୁରର ଅଶାର ପ୍ରଦୀପ ଦୃଷ୍ଟିପଥରୁ ବହିଭୂତ ହେଲା । ଏହରୁପେ ବିଜୟର ପ୍ରଥମ ସ୍ଵଦେଶ-ତ୍ୟାଗ ।—ଏହରୁପେ ଛଦ୍ମପୁରର ଭାଷାଭାଷ୍ୟବିଧାତାର ବିଦେଶ-ଭୂମିରେ ବିରତଣ । (୫ମଶାହ)

ଶ୍ରୀ ଜନନୀ ମହାତ୍ମ ବାବୁରଙ୍ଗନ ।

ମୋ ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମି ।

ଜନନୀ ଜନମ ଭୂମି ବନ୍ଦେ ତବ ପଦେ,
ରହିଛି ମା ତବ କୋଳେ ସମ୍ମଦେ ବିଅଦେ ।
ତକୁ ମାସ ସମବେତ ଶର୍ଵରଥାକୁତି
ଜନନୀ ଗୋ ତବ ପରମାଶୁର ବିକୁତି ।
ଜନନୀ ଜୀବନେ ରହିଥାଛି ତବ କୋଳେ,
କରିଛି ଧାରଣ ପ୍ରାଣ ତବ ଅନ୍ତ ଜଳେ ।
ମୋ ଗର୍ଭଧାରୀ ମାୟା ମମତ୍ତ କଟାଇ,
ଗଲେ ତେଜି ଶୈଶବରେ ତୋ କୋଳେ ପକାଇ
ଧରିଛ ମା କୋଳେ ଧରିଥିବ ତରଦିନ ।
ମୋ ପ୍ରତି ତ କେବେ ହୋଇନାହିଁ ସେହମୟନା ।
ସେବେ ଜଢ଼ ଦେହ ଗୋଟି ହେବ ପ୍ରାଣ ସ୍ଥାନ
ଅଶୁ ପରମାଶୁ ହେବ ତୋହ ଦେହେ ଲାନ ।

ତୁମ୍ଭର ଗୌରବେ ହେବ ଲୋକରେ ପୁଜୁତ
ହେବ ତବ ଦୁର୍ଦଶାରେ ଲାଖୁତ ନିନ୍ଦିତ ।
ତବ ସହ ରହିଥାଇ ଅଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନ
ନିରନ୍ତରେ କରେ ମନ ପ୍ରାଣ ଅକର୍ଷଣ ।
କାର୍ଯ୍ୟବଣେ ମନୋଜ୍ଞାପେ ଦେଶ ଦେଶନ୍ତରେ
ଭୂମଣ କରିଛି ବନ୍ଧୁଥର ଜୀବନରେ ।
ଆଏ ଯହଁ ତହଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦଶାରେ
ମନ ପ୍ରାଣ ପଡ଼ି ରହିଥାଏ ତୁମ୍ଭଠାରେ ।
ଦିଗ୍ବିନ୍ଦୁନାଶକୁ ଯଥା ଗୁହେଁ ଉଭୟକୁ
ଗୁହୁଁ ରହିଥାଏ ପ୍ରବାପରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ମାତ ଅଥମ ସନ୍ତୁନେ
ମିଶୁ ଭସୁ ତବ ଦେହେ ପ୍ରାଣ ଥବିଥାନେ ।

ଶ୍ରୀ ପକାରମୋହନ ସେବାଚତ ।

ଶ୍ରୀ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ।

(ପୃଷ୍ଠାବିନ୍ଦୁ ରଖିବାରେ)

ନବମ ପରିଚେତ ।

ବଦ୍ୟବିଧା ।

ଶ୍ରୀମନ୍ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳନ ହେବାର ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିବସ
ସନ୍ଧାନକାଳରେ ଶମରୟ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳିତ ହୋଇ ଦୂଷ ଦିବସକହି
ଏକାଳୀ ଅସି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶାରଣକମଳରେ ପ୍ରସତ ହେଲେ ।
ମହାପ୍ରଭୁ ମଧ୍ୟ ରୟାଙ୍କ ପାଇଁ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳିତ ଥିଲେ । ଉତ୍ତରଯେ
ନିର୍ଭୁତରେ ବସି କୃଷ୍ଣକଥା ଅଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ;
ଜୀବଣଙ୍କର ମଞ୍ଜଳିତ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଅତେବକ
ଶମରୟଙ୍କ ମୁଖରେ ଜୀବର କର୍ତ୍ତବ୍ୟମାନ ଅତି ଅଳ୍ପାକ୍ଷରରେ
ଓ ସରଳଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରାଇଲେ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ, ଶମାନନ୍ଦ, ବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ କେଉଁ
ବିଦ୍ୟା ସାର ?

ଶମାନନ୍ଦ—ଏକମାତ୍ର କୃଷ୍ଣଭକ୍ତିହଁ ବିଦ୍ୟା ; ତଣିଲ ଅନ୍ୟ
ସକଳ ଅବଦ୍ୟା । କୃଷ୍ଣଭକ୍ତି ବ୍ୟପତ ସମ୍ବାଦରେ ଆଉ ବିଦ୍ୟା
କିଛି ନାହିଁ ।

ଏହାର ମର୍ମାର୍ଥ ଏହି କି ଦର୍ଶନ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଗଣିତ,
ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଚୃତି ଯେତେ ବିଦ୍ୟା ଅଛି ତାହା ସାଧାରିକ
କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେହେଁ ଓ ସମ୍ବାଦକମାନଙ୍କ
ପଞ୍ଚରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅବଶ୍ୟକ୍ୟ ହେଲେହେଁ ତାହାତ୍ମାର
ଜୀବର ଚରମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କୃଷ୍ଣପଦପ୍ରାପ୍ତି ପଟେ ନାହିଁ ;
ଅତେବକ ଯାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଭରଗବ ଚରଣ ପ୍ରାପ୍ତି କରାଇବାରେ
ସାହାଯ୍ୟ ନ କରେ, ଶମରୟ ତାହାକୁ ଅବଦ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ
ଫରାଗଣିତ କଲେ ।

ପ୍ରଭୁ—କାର୍ତ୍ତିଗା ମଧ୍ୟରେ ଜୀବର ସଂବୋଧନ୍ତ୍ୱ କାହିଁ
ନିଥା ?

ଶମାନନ୍ଦ—“କୃଷ୍ଣପ୍ରେମଭକ୍ତ” ବୋଲି ଯେଉଁ ଖ୍ୟାତ,
କରତରେ ପ୍ରମୁଖ ହୁଏ ସେହି ଶ୍ରୀତହଁ ସମ୍ବାଦକ୍ଷେତ୍ର,
ଏ ଖ୍ୟାତିରୁ ଅପର ସମସ୍ତ ସାଧାରିକ ଖ୍ୟାତ ଅତି ତୁଳି ।

ମହାପ୍ରଭୁ—ସହି ମଧ୍ୟରେ ଜୀବର କେଉଁ ସମ୍ବତ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ?

ବନ୍ଦୁ—ଶ୍ରୀ ସାଧାକୃଷ୍ଣକଠାରେ ଯାହାର ପ୍ରେମ ଅଛି ସେହି
ବ୍ୟକ୍ତିହଁ ମହାଧାନ ।

ପ୍ରକୃତରେ ଘର୍ଯ୍ୟନ ପ୍ରଚୃତି ଅନର୍ଥର କାରଣ,
ଯେତେ ଧନର ଅଧିକ୍ୟ, ତେତିକି ଅଶାନ୍ତି । ଧନାଲୋକର
ଏକ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଓ ଧନର ବୃଦ୍ଧିକରଣ ଏହି ସମସ୍ତ କିନ୍ତୁରେ
ଅଛିବ । ପ୍ରକୃତ ଅମଲ୍ୟ ଧନ କୃଷ୍ଣପ୍ରେମ ତାହାକଠାରେ

ବହୁଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଆଏ । ସାଧାରିକଧନରେ କୃଷ୍ଣ
ଥିଲେ ଦେବ ଦେବ ମହାଦେବ ଏହା ସବୁ ପରିଚ୍ୟାଗ୍ରହଣକ
ବିଭୂତି ଅଙ୍ଗରେ ବିଲେମନ କରି ମହାଯୋଗୀଶାନ୍ତି ଥାନ୍ତେ ।

ମହାପ୍ରଭୁ—ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ କେଉଁ ଦୁଃଖ ଗୁରୁତର ?

ଶମାନନ୍ଦ—କୃଷ୍ଣଭକ୍ତିବରହତାରୁ ଅଧିକତର ଦୁଃଖ ଆଉ
ପାରାଇରେ ନାହିଁ ।

କୃଷ୍ଣଭକ୍ତମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରୁ କି ମହତ ଲଭ ହୁଏ ତାହା ସେ
ଅନୁଭବ କରିଥାଏ ସେଜାଣେ । ସବ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତମଙ୍ଗ ସୁଖରୁ କେବୁ
ବିଷ୍ଟ ହୁଏ ତେବେ ସେ ସେହି ବିରହରୁ ଯେ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ
କରେ, ଅନ୍ୟ ଦୁଃଖ ତାହାଠାରେ ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ଶ୍ରୀମନ୍
ମହାପ୍ରଭୁ ସେଥିପାଇଁ ଠାକୁର ହରିଦାସଙ୍କ ବିରହରେ ଏତେ
କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ଏହାଠାରୁ ବଡ଼ ଉଦ୍ଦାହରଣ ଆଜ
କି ହୋଇପାରେ ?

ମହାପ୍ରଭୁ—କେଉଁମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ ବୋଲିଯାଏ ?

ରୟା—ଯେଉଁ ଗୀତରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସାଧାକୃଷ୍ଣଭକ୍ତର କେକି ବର୍ଣ୍ଣନ
ଅଛି ସେହି ଗୀତରୁ ଜୀବର ନିଜ ଧନ୍ୟ ।

ମହାପ୍ରଭୁ—ଜୀବର ସାରଶ୍ୟ କଣ ?

ରୟା—କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ ସଙ୍ଗରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ
ସଙ୍ଗରୁ ଅଶ୍ରେଷ କଲ୍ୟାଣ ଲଭ ହୁଏ । ସାଧୁସଙ୍ଗର
ମହିମା ଅତି ଉଚ୍ଚ । ଶମଦଭଗବତରେ ମହାମୁନି
ନାରଦ ଏହା ନିଜ ପୂର୍ବଚରତ ବର୍ଣ୍ଣନରେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ
କର ଅଛନ୍ତି ।

ମହାପ୍ରଭୁ—ଜୀବର ସତତ ସ୍ମୃତିବ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁ କଣ ?

ରୟା—ଶ୍ରୀ ଭଗବାନଙ୍କର ନାମ, ଶୁଣ ଓ ଲାଲା ସତତ ସ୍ମୃତି
କରିବା ବିଧେୟ । ଏହା ସ୍ମୃତି କଲେ ସାଧାରି
ଗ୍ରାମର କଥା ମନରେ ଆଉ ସ୍ଥାନ ପାଏ ନାହିଁ ।

ମହାପ୍ରଭୁ—ଜୀବର ସତତ ଧ୍ୟେ ବିଷ୍ଣୁ କିଏ ?

ରୟା—ଶ୍ରୀ ସାଧାଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣାରବିନ୍ଦହଁ ସତତ ଧ୍ୟେ,
ଧ୍ୟାନ କରୁଁ କରୁଁ ଶ୍ରୀ ଚରଣାରବିନ୍ଦର କରୁଣାରେ
କୃଷ୍ଣପ୍ରେମ ଅବିରେ ଲଭ ହୁଏ ଏହି ଜୀବ କୃଷ୍ଣ ଦାସ
ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ମହାପ୍ରଭୁ—ଜୀବର ସତତ କେଉଁ ଯୁଗରେ ବାସ କରିବା ବିଧେୟ ?

ରାମରୂ—ଶ୍ରୀ ବୃଦ୍ଧାବନ, ଯେଉଁଠାରେ କି ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ସତତ ରାଷ୍ଟ୍ରକୀଡ଼ା କରୁ ଅଛନ୍ତି ?

ଗୋପୀଗଣ ପିକାନ୍ତ କର ଅଛନ୍ତି ଯେ ବ୍ରଜବାସ କରିବାର ପୁର୍ବଧା ନ ହେଲେ ଭକ୍ତ ମନେ ମନେ ବ୍ରଜବାସ ଚିନ୍ତା କରିବେ । ତାହା ବ୍ରଜବାସ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ ।

ମହାପ୍ରଭୁ—ଜୀବର ସବ୍ଦା କି କଥା ଶ୍ରବଣୀୟ ।

ରାୟ—ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣରସାୟନ ପ୍ରେମଲୋକାହଁ ସତତ ଶୋତବ୍ୟ । ତଥାର କାମାଦ ହୃଦୟରେ ଉପଶମ ହୁଏ ଏବଂ ହୃଦୟରେ କୃଷ୍ଣପ୍ରେମର ଲହରୀ ଖେଳେ ।

ମହାପ୍ରଭୁ—ଉପାସ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଉପାସ୍ୟ କିଏ ?

ରାୟ—ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଯୁଗଳ ନାମ ଶେଷ୍ଟତମ ଉପାସ୍ୟ ।

ନାମ ନାମୀ ଅଭିନ, ତେଣୁ ଯୁଗଳ ନାମ ଉପାସନା କରୁଁ କରୁଁ ଜୀବ ଯୁଗଳ ସେବାର ଅଧିକାରୀ ହୁଏ ।

ମହାପ୍ରଭୁ—ଯେଉଁମାନେ ମୁକ୍ତି ରହା କରନ୍ତି ଓ ଯେଉଁମାନେ ଉଚ୍ଛିତ କରନ୍ତି; ଏ ଦୁଇଙ୍କର ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ କଣ ?

ରାୟ—ଶ୍ରୀବରଦେହ ଓ ଦେବଦେହ ଏ ଦୁଇଙ୍କର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଯେତୁୟ, ମୁକ୍ତିକାମୀ ଓ ଉଚ୍ଛିତକାମୀର ଯାର୍ଥକ୍ୟ ସେହିତୁୟ ଅଟେ । ଅର୍ଥାତ୍ ମୁକ୍ତିକାମୀର ସମସ୍ତକାର ଯୁଝା ଦୁଃଖ ଅନୁଭୂତ ବିଲୁପ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା ଶ୍ରାବର । କିନ୍ତୁ ଉଚ୍ଛିତକାମୀ ସ୍ଵର୍ଗର ଦେବତା ତୁଳିଦ ସବ୍ଦାନନ୍ଦ ଭେଦ କରେ ।

ରାମାନନ୍ଦ ଏହାପରେ ଏହି କଥା ବୁଝାଇ କହିଲେ ।

ଅରମଞ୍ଜ କାକ ଚୁଷେ ଜ୍ଞାନନିସ୍ତଫଳ

ରମଞ୍ଜ କୋକିଲ ଥାୟ ପ୍ରେମାତ୍ର ବକୁଳ ।

ଅଭାଗୀୟା ଜ୍ଞାନୀ ଆସ୍ଵାଦୟ ଶୁକ୍ରଜ୍ଞାନ

କୁର୍ମପ୍ରେମାମୁତ ପାନ କରେ ଭାଗ୍ୟବାନ ।

ଏହି ପ୍ରକାର ସୁନ୍ଦରରେ ସାର କଥାମନ ରାମରୂଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ କରାଇ ମହାପ୍ରଭୁ ଆପେ ଶୋତାତୁୟେ ପରମାନନ୍ଦ ଲାଭ କଲେ । ଏହିତୁୟ କଥୋପକଥନ କାଳରେ ପ୍ରେମତରଙ୍ଗ ଖେଳା କରୁଥିଲୁ । କେତେବେଳେ ଶେଦନ, କେତେବେଳେ ଲୁଚ୍ଛ୍ୟ, କେତେବେଳେ କାର୍ତ୍ତିନ । କିନ୍ତୁ ଯେ ନିଶ୍ଚି ଅତିବାହତ ହେଲା ତାହା ମହାପ୍ରଭୁ କିମ୍ବା ରାମାନନ୍ଦ କେହି ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଯଦି ଅମୃମାନଙ୍କର ଏହି କଥୋପକଥନ ପ୍ରତ ସତତ ଦୁଷ୍ଟ ନିହନ୍ତା ଓ ତୁଳନ୍ମୟାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅମ୍ବୋମାନେ ସତତ

ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି; ତେବେ ଦିବାନିଶି ଅମୃମାନଙ୍କୁ ହିତାପ-କ୍ଷାଳାରେ ମନ୍ତ୍ରହତ ହେବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା ନାହିଁ । ଅମୃମାନଙ୍କ ହିତପାଇଁ ମହାପ୍ରଭୁ ଏ ସାରଗର୍ଭ ଉଚ୍ଛିତମାନ ଶ୍ରୀ ରାମାନନ୍ଦ ରାମଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ କରାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ଅମ୍ବୋମାନେ ସେଥିରେ ଥରେମାନ କଣ୍ଠପାତ କରୁନାହିଁ ।

୧୦ ମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ-ଦର୍ଶନ ।

ଘରଦିବସ ସନ୍ଧିଯାସଦ୍ୱରେ ପୁଣ୍ୟବର୍ତ୍ତ ଉଭୟଙ୍କର ମିଳନ ହେଲା । ଉଭୟ କୃଷ୍ଣକଥା ଅଳାପ କରୁଅଛନ୍ତି; ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ରାମାନନ୍ଦ କୌତୁକାନ୍ତ ହୋଇ ପରିବଲେ ପ୍ରଭୋ ! ଅଥବା କୃପା କର ଦୁଇକ୍ଷେଯ ଉତ୍ସମାନ ମୋ ହୃଦୟରେ ପ୍ରକାଶ କରାଇଲେ । କୃଷ୍ଣତତ୍ତ୍ଵ, ରାଧାତତ୍ତ୍ଵ, ପ୍ରେମତତ୍ତ୍ଵ, ଉପଶମ ଉଚ୍ଛିତ ଉବ୍ଦାୟ କୃପାରୁ ମୋ ଚିତ୍ତ-ମନ୍ଦରରେ ଉଦ୍ଧିତ ହେଲା । ଶ୍ରୀମନ୍ନାରାଯଣ ଯେତୁୟ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବେଦୋପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ, ଆପଣ କୃପାପୁଣ୍ୟକ ଏହିପରୁ ପୂର୍ବତତ୍ତ୍ଵ ମୋ ହୃଦୟରେ ଜାତ କରାଇଲେ । ଅପଣ ଅନ୍ତ୍ୟାମୀ, ବାହାରରେ ନିଜେ କିଛି ନ କହିଲେହଁ, ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଉଦୟ କରାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଢ଼ ଫଣ୍ଟ ମୋ ମନରେ ରହିଗଲ, ସେ ଫଣ୍ଟପୁଣ୍ୟ କୃପାକରି ଛେଦନ କରନ୍ତି । ଯଥା ;—

ଏକ ମଂଶୟ ମୋର ଆଛ୍ୟେ ହନ୍ଦୟ

କୃପା କରି କହ ମୋର ତାହାର ବିର୍ଣ୍ୟ ।

ପହିଲେ ଦେଖିନ୍ତୁ ତୋମା ସନ୍ତ୍ୟାମୀ ସ୍ଵରପ

ଏବେ ତୋମା ଦେଖି ଶୁଣି ଶ୍ରୀମ ଗୋପରମପ ।

ତୋମାର ସମ୍ମୁଖେ ଦେଖି କାଞ୍ଚନ ପଞ୍ଚାଲିକ ।

ତାର ଗୋରକ୍ଷାଲ୍ୟେ ତୋମାର ସର୍ବ ଅଞ୍ଚ ଢାକା ।

ତାହାତେ ପ୍ରକଟ ଦେଖି ଶ୍ରୀବନ୍ଦନ

ନାନା ଭାବେ ଚକ୍ରଲ ତାହେ କମଳନୟନ ।

ଏହି ମତ ଦେଖି ତୋମା ହସ୍ତ ଚର୍ଣ୍ଣକାର

ଅକପଟେ କହ ପ୍ରଭୁ ବାରଗ ଇହାର ।

ଶ୍ରୀ ରାମାନନ୍ଦ ରାୟ ତେତେବେଳକୁ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ରାଧାମଧ୍ୟକର ଏକାଭୁତତନ୍ତ୍ର; ତେବେ କୌଣସିତମେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଉଚ୍ଛିତ ପ୍ରକାଶ କରାଇଲେ । ସେ କହିଲେ “ପ୍ରଭୋ ! ମୁଁ ଅନ୍ତାଙ୍କୁ ସନ୍ଧ୍ୟାମୀରୀ ସନ୍ଧ୍ୟାପୁଣ୍ୟରେ ତେଜିଥିଲା କିନ୍ତୁ ବୁଝାଇଲେ । ସେ ତେଜିଥିଲା

ଗୋଗାଳସ୍ତୁପରେ ଥୀଣଙ୍କୁ ଦେଖୁଅଛି ଓ ଥୀଣଙ୍କ ସନ୍ତୁଷ୍ଟରେ ଗୋଟିଏ କାଷନ ପିତୁଳା ବର୍ତ୍ତିମାନ, ଯାହାକର ଗୌରକାନ୍ତିରେ ଭବପାୟ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୌରରେ ଫରଣତ ହୋଇଥାଇଛି । ଥୀଣଙ୍କ ଶ୍ରୀ କରରେ ବଣୀ ସୁଶୋଭିତ, ନୟନ ପୁଣିଲରେ ଭବତରଙ୍ଗ ଖେଳା କରୁଥାଇ; ପ୍ରଭେ, ଅକଟିଟିରେ ମୋତେ ଏହା ଦୂଷାର ଦେଉନ୍ତୁ ।”

ଉଗବାନ୍ ଆସଗୋପନରେ ତପ୍ତର କିନ୍ତୁ ଭକ୍ତଗଣ ତାଙ୍କୁ କୌଣସିଲରେ ପ୍ରକାଶ କରାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଶ୍ରୀମନ୍ ସନାତନ ଗୋପାମୀ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀ କାଶୀଧାମରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଏହି ଜାଗମୁ ଏକ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲେ ।

ରାମାନନ୍ଦଙ୍କଠାରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର କିଛିମାତି ଶୁଣୁ ନାହିଁ । ତଥାପି ମହାପ୍ରଭୁ ବାକଜାଲ ବିସ୍ତାରପୂର୍ବକ ଛଳନା ଦ୍ୱାରା ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଭୁଲୁଇବାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ସେ କହିଲେ “ରାମାନନ୍ଦ, ତୁମୁର ରଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରେ ଗାଢି ପ୍ରେମ, ତେଣୁ ତୁମ୍ହଙ୍କୁ ଜଗତର ଧ୍ୟାବର ଜଙ୍ଗମ ସମସ୍ତେ ରଧାକୃଷ୍ଣମୟ ଦର୍ଶନ ଦିଅଛି ।” ଯଥା ;—

ଅଭୁ କହେ କୁଷେ ତୋମାର ଗାଡ଼ ପ୍ରେମ ହୟ ପ୍ରେମେର ସ୍ଵଭାବ ଏହି ଜାନିହ ନିଶ୍ଚୟ ।

ମହାଭାଗବତ ଦେଖେ ସ୍ଥାବର ଜନ୍ମଗ
ତାଇଁ ତାଇଁ ହସ ତାଁର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସ୍ଫୁରଣ ।
ସ୍ଥାବର ଜନ୍ମ ଦେଖେ ନା ଦେଖେ ତାର ମୂର୍ତ୍ତି
ମର୍ବତ୍ର ହର ନିଜ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବ ମୂର୍ତ୍ତି ।
ରାଧାକୁଷେ ତୋମାର ମହା ପ୍ରେମ ହୟ
ସାଇଁ ତାଇଁ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ତୋମାରେ ସ୍ଫୁରସ ।

ରାମାନନ୍ଦ କି ଏଥରେ ଭୁଲିବାର ପାଦ, ସେ ଯେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ପ୍ରଥାନାସଙ୍କୀ ଚତୁରବିଶାଖା, ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଗୁଡ଼ ନେହଳା ତାଙ୍କଠାରେ ଉତ୍ତମଭୂପେ ଦିଶ୍ମେଷିତ ହୋଇଥାଇ । ସେ ତେତେବେଳେ ନିଃସନ୍ଦେଶ ଭାବରେ କହିଲେ “ପ୍ରଭେ ! ମୋତାରେ ଅଛି ଏ ଛଳନା କାହିଁକି ? ମୋତାରେ ନିଜ-ସ୍ଵରୂପ ଗୋପନ କର ରଖି ପାରବ କି ? ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଶ୍ରୀରଥାଙ୍କର ଭାବକାନ୍ତି ଅଙ୍ଗୀକାରପୂର୍ବକ ନିଜରସ ଆସାଦନ କରିବାକୁ ଏ ଧ୍ୟାନ ଅପିଅଛି । ରଧାପ୍ରେମାସାଦନ ଯେ ତୁମ୍ଭୁ ପ୍ରଥାନ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ । ତୁମ୍ଭେ ନିଜେ ପ୍ରେମାସାଦନ କରୁଥାଇ ଏବଂ ସତଙ୍ଗ ସତଙ୍ଗ ପୁତ୍ରମାତ୍ର ପ୍ରେମରେ ପ୍ରାବିତ କରୁଥାଇ । କୃପା କର ତ ମୋତେ ଦର୍ଶନ ଦେଲ, ତେବେ ଥାଇ କପଟ କରୁଛ କିମ୍ବା ।” ଯଥା ;—

ରାୟ କହେ ଅଭୁ ତୁମି ଛାଡ଼ ଭାବିଭୁରି
ମୋର ଆଗେ ନିଜ ରୂପ ନା କରିହ ଚୁରି ।

ରାଧିକାର ଭାବ କାନ୍ତି କରି ଅଞ୍ଜିକାର
ନିଜ ରମ ଆ ବାଦିତେ ମରିଆଇ ଅବତାର ।
ନିଜ ଗୃଦ୍ଧିକାର୍ଯ୍ୟ ତୋମାର ପ୍ରେମ ଆସାଦନ
ଆମୁସଙ୍ଗେ ପ୍ରେମଗ୍ୟ କୈଲେ ତ୍ରିତୁବନ ।
ଆପାନି ଆଇଲେ ମୋରେ କରିତେ ଉତ୍କାର
ଏବେ କପଟ କର ତୋମାର କୋନ ବାବହାର ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଦେଖିଲେ ରାମାନନ୍ଦଠାରେ ମୋର କୌଣସି
ରହସ୍ୟ ଅବଦିତ ନାହିଁ । ତେବେ ଅସ୍ତ୍ରଗୋପନ କରିବା
ଦ୍ୱାରା ଏହା ଭାବ ମହାପ୍ରଭୁ ଉଷ୍ଣତହାସ୍ୟପୂର୍ବକ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ
ନିଜ ସ୍ଵରୂପ ଦେଖାଇଲେ । ଯଥା ;—

ତବେ ହାର୍ମି ତାରେ ଅଭୁ ଦେଖାଇଲେ ସ୍ଵରକ୍ଷପ
ରମରାଜ, ମହାଭାବ ଦୁଇ ଏକରୂପ ।

ଏହି ଅଦୃଷ୍ଟୁଙ୍ଗ ମନୋହର ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ କର ରାମାନନ୍ଦ
ବିତ୍ତଳ ହୋଇ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଲେ । ଯଥା ;—

ଦେଖି ରାମାନନ୍ଦ ହୈଲ ଆମନ୍ତେ ମୂର୍ତ୍ତିତେ
ଧରିତେ ନା ପାରେ ଦେହ ପଡ଼ିଲା ଭୁଗିତେ ।

ଏହଠାରେ ସମୟକ ମନରେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ସାଧାରଣତଃ
ଉଦ୍ଦିତ ହୃଦୟ ଯେ ମହାପ୍ରଭୁ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ କି ମଧୁର ସ୍ଵରୂପ
ଦେଖାଇଥିଲେ ।

ସେହି ମଧୁରତମ ରୂପ ସ୍ଵରୂପ ଏକା ଶ୍ରୀ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ କହ
ପାରିବେ; ଅଥର କାହାର ସେ ଅଧିକାର ନାହିଁ । ମହାପ୍ରଭୁ
ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମଥାନ୍ତିରୁ ।

“ତୋମା ବିନା ଏହି ରୂପ ଦେଖେ କୋନ ଜନ”

ତେବେ ଶ୍ରୀ ଚେତନବ୍ୟବିତତାମୃତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ
ଆଲୋଚନା କଲେ ଏହି ପ୍ରତିମ ହୃଦୟ ଯେ ମହାପ୍ରଭୁ
ରାମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦିଭିଜ୍ୟନ୍ଦର, ମୋହନମୁକ୍ତିଧାରୀ, ବିଶୁଦ୍ଧକାଷନ-
ବର୍ଣ୍ଣିତିଶ୍ଵର ଉତ୍ସଳ ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖାଇଥିଲେ ।

“ରମରାଜ ମହାଭାବ ଦୁଇ ଏକ ରୂପ”

ରାମାନନ୍ଦ ବିଶାଖାତୁପରେ କ୍ରନ୍ଧରେ ସତତ ଦିଭିଜ୍ୟନ୍ଦର
ଶ୍ରୀମନ୍ଦର ରୂପ ଦେଖାଇଥିଲେ ଓ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି
ଦିଭିଜ୍ୟନ୍ଦର, ଶ୍ରୀମନ୍ଦର ରୂପ ତାଙ୍କର ନିତ୍ୟ ଧେୟ ।
ଅତେବକ ସେହି ଶ୍ରୀମନ୍ଦର ରୂପ ଦର୍ଶନରେ ସେ ମୂର୍ତ୍ତିତ
ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତେ । ଦୂର ଅନ୍ତରୁତ ଦିଭିଜ୍ୟନ୍ଦରଗୌର-
ରୂପହୁଁ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ମୂର୍ତ୍ତିର କାରଣ । ତେବେ ଅଛି ଏକ
କିଥା ଏହି ଯେ, ମଧୁର ଗୌର ରୂପ ତ ଶ୍ରୀମନ୍ଦବତୀପରେ
ସନ୍ଦାସ ପୂର୍ବରୁ ନବଦୀପବାସୀ ସମସ୍ତେ ଦେଖାଇଥିଲେ । ଏ
ରୂପରେ କି ନୂତନର ଥଳ ଯେ, ପ୍ରଭୁ ନିଜେ କହିଲେ—

“ତୋମା ବିନା ଏହି ରୂପ ଦେଖେ କୋନ ଜନ”

ନା, ଏଥରେ ଅବଶ୍ୟ କିଛି ବିଶେଷରୁ ଥିଲ, ଭଗବାନ କୃପା ନ କଲେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିଜ ସ୍ଵରୂପରେ ଦେଖି ଆରନ୍ତି ନାହିଁ । ଉଚ୍ଚର ଭାବନା ଅନୁଯାୟେ ଭଗବାନ ତାଙ୍କୁ ଦେଖା ଦିଅନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ କଂସବମର୍ଦନଶକ୍ତି ମଧୁରର ରଙ୍ଗରୂପରେ ଉପର୍ତ୍ତି ହେଲେ, ସତାଗ୍ନୀ ସତ୍ୟଗଣ୍ଠ ସମସ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଏକଚରୁପରେ ଦେଖିଥିଲେ କି ? ନା, ତାହା ନୁହେଁ । ମନ୍ଦିରର ଦେଖିଲେ ଶାକୁଷ୍ଠ ବଜ୍ରବାରକଠିନମୁଣ୍ଡି, ଜନସାଧାରଣ ଦେଖିଲେ ଶାକୁଷ୍ଠ ପୁରୁଷଶ୍ରେଷ୍ଠ, ନାୟିଗଣ ଦେଖିଲେ ମୁଣ୍ଡିମାନମଦନ, ଗୋପଗଣ ଦେଖିଲେ ନିଜ ଜନ, ଅସ୍ତ୍ର ଶଳାଗଣ ଦେଖିଲେ ଶାକୁଷ୍ଠ ଅସ୍ତ୍ରଗଣକର ଶାୟ୍ତା, ଶ୍ରମନ୍ ବିମୁଦେବ ଓ ଦେବଜ୍ଞା ଦେଖିଲେ ଅନ୍ତର୍ବୟୁଦ୍ଧ ଶିରୁ, କଂସ ଦେଖିଲେ ସାକ୍ଷାତ୍ ଯମ ଥାଏ ଉପର୍ତ୍ତି, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଗଣ ବିରାଟମୁଣ୍ଡି ଦର୍ଶନ କଲେ, ଯୋଗିଗଣ ଦେଖିଲେ ଶାକୁଷ୍ଠ ସାକ୍ଷାତ୍ ପରଂବର୍ତ୍ତ, ବୃଷ୍ଟିଗଣ ଶାକୁଷ୍ଠଙ୍କୁ ପରମାରଧ ପ୍ରୀତିମୟ ବିଗ୍ରହରୂପେ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅତେବ ଏକା ସେହି ଶାକୁଷ୍ଠ ମଧୁର ରଙ୍ଗ ସତାଗ୍ନୀ ସତ୍ୟମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତ୍ତିକ ନିଜ ନିଜ ଭାବନାଯୀମ୍ବା ମୁଣ୍ଡିରେ ଦୃଷ୍ଟି ହେଲେ । ଏପରି ଆହୁର ଅନେକ ଉଦ୍‌ବାହରଣ ଥାଇ । ଶ୍ରମନ୍ ନବଦ୍ଵୀପଧାମରେ ମହା-ପ୍ରକାଶ ସମୟରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଉତ୍କଳମାନଙ୍କ ଭାବନାଯୀମ୍ବା ବିଭିନ୍ନରୂପରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲେ ; ଅତେବ ସମସ୍ତଙ୍କର ଉଗବର୍ତ୍ତ ଦର୍ଶନ ସମାନ ନୁହେଁ ଏବ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟ ତାହାର ଭାବନରୂପ ଉଗବର୍ତ୍ତ କୃପାବଳରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନରୂପରେ ଦେଖି ଥାରନ୍ତି । ଅତେବ ଏହି ସେ ଅପ୍ରେସ ମଧୁରରୂପ ଶ୍ରମନନ୍ ରାଯୁକ୍ତି ଉଗବାନ ଦେଖାଇଲେ ତାହା ସାଧାରଣ ଅନୁଭୂତି ଗୌର ବିଗ୍ରହଠାରୁ ଭନ୍ତି ଅଧିକତମ ମଧୁର ।

ମହାପ୍ରଭୁ ସେ କେବଳ ଏହି ଲକ୍ଷିତ ସିଭିଙ୍ଗ ମଧୁର କନକବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରମନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ନିରସ ହେଲେ ତାହା ନୁହେଁ, ସେ ନିଜ ମୁଖରେ ତାଙ୍କୁ ଆୟ ପରଚିପୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଯଥା ;—

“ତୋମା ବିନା ଏହି ରୂପ ଦେଖେ କୋନ ଜନ ।

ମୋର ତତ୍ତ୍ଵଲୀଲାରମ ତୋମାରେ,

ଅତେବ ଏହି ରୂପ ଦେଖାଇଲ ତୋମାରେ,

ଗୌର ଦେହ ନହେ ମୋର ରାଧାନ୍ତି ସ୍ପର୍ଶନି

ଗୋପେନ୍ଦ୍ର ରୁତ ବିନା ତିହଁ ନା ସ୍ପର୍ଶେ ଅତ୍ୟ ଜନ,

ତାର ଭାବେ ଭାବିତ ଆମି କରି ଆତ୍ମମନ

ତବେ କୃଷ୍ଣ ମାଧ୍ୟମ ରମ କରି ଆଶ୍ରାଦନ

ତୋମାର ଠାଇଁ ଆମାର କିଛୁ ଗୁପ୍ତ ନାହିଁ କର୍ମ ।
ଲୁକାଇଲେ ପ୍ରେମବଲେ ଜାନ ସବ ମର୍ମ ।”

ଲୁଗୁରବେ ବା କିପରି । ଶମାନନ୍ ତ ବ୍ରଜର ମର୍ମୀଷର୍ଣ୍ଣା ବିଶାଖା, ସେ ତ ନିଜ ପ୍ରେମ ବଳରେ ସବୁତରୁ ଜାଣିବାରି ଅଛନ୍ତି, ଅତେବ ତାଙ୍କୁ ଅନୁବ୍ରମ ମଧୁର ରୂପମାୟୁର ଦର୍ଶନ କରଇ ଏବ ନିଜ ପରଚିପୁ ପ୍ରବାନ କରି ପୁଣି କହୁଛନ୍ତି,
“ଶମାନନ୍ ! ଏସବୁ କଥା ଗୋପନରେ ରଖ, ଏଶେତେଣେ ପ୍ରକାଶ କର ନାହିଁ, ତାହାରେଇ ଲୋକେ ଉପହାସ କରିବେ । ମୁଁ ତ ଜଣ ବାତୁଳ ଓ ଭୁମ୍ବେ ମଧ୍ୟ ଦ୍ଵିଷୟ; ଅତେବ ବାତୁଳଙ୍କ ପ୍ରୟଙ୍ଗ ବାତୁଳ ଛଡ଼ି ଅନ୍ୟର ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ନୁହେ । ଯଥା ;—

ଶୁଣେ ରାଖିବ କଥା ନା କରିବ ଅକାଶ
ଆମାର ବାତୁଳ ଚେଟୀ ଶୋକେ ଉପହାସ,
ଆମି ଏକ ବାତୁଳ ତୁମି ବିତୌୟ ବାତୁଳ
ଅତେବ ତୋମାର ଆମାର ମମତୁଳ ।

ଏହିପୁ ରାଧାକୁଷ୍ଠ ବିଷୟକ ନାନା କଥା ଆହାଦନରେ ଦୁର୍ଦ୍ଵିକର ଦଶଦିନ ଅତିକାହିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ସେ କୁଷ୍ଠପ୍ରେମର ବନ୍ୟା ଜାତ ହୋଇଥିଲ ତାହା ଅଦ୍ୟାବିଧ ଧାରାରୁ ଯାଦିତ କରୁଥିଲି ଓ ଚିରକାଳ ପାଇଁ କରିବ । କେତେ କୋଟି କୋଟି ଜାବ ସେ, ସେ ବନ୍ୟାରେ ବୁଢ଼ି ଚିରାର୍ଥ ହେଉଥିଲି ତାହାର ସୀମା ନାହିଁ ।

ଦଶଦିନ ପରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରମନଙ୍କଠାରୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ଦେଶକୁ ଯାଏକାଇଲେ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ କାଳରେ ପ୍ରଭୁ ଛଳ ଛଳ ନ ଯୁନରେ କହିଲେ “ଶମାନନ୍, ତୁମେ ଏ ରାଜବିଷୟ ପରତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ନାଲାଗଲକୁ ଫେର ରଖିଲ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଭ୍ରମଣାନ୍ତର ଅନୁଭବ ମଧ୍ୟରେ ପେତାକୁ ଫେରିବ ; ଦୁହେଁ ଶୀ ନାଲାଗଲରେ ଏକଟ ବାସକର କୃଷ୍ଣ କଥାମୃତ ସତତ ପାନକରି ପୁଣରେ କାଳ କଟାଇବା । ଯଥା ;—

ବିଷୟ ଛାଡ଼ିଯା ତୁମି ସାହ ନୀଳାଚଳେ
ଆମି ତୀର୍ଥ କରି ତାହଁ । ଆସିବ ଅଙ୍ଗ କାଳେ ।
ଦୁଇ ଜନେ ନୀଳାଚଳେ ରହିବ ଏକ ସଙ୍ଗେ
ସ୍ଵରେ ଗୋଅଁ ହିବ କାଳ କୃଷ୍ଣ କଥା ରଙ୍ଗେ ।

ମହାପ୍ରଭୁ କୃଷ୍ଣ ବିରହଣୀ ଶ୍ରାବିଥା, ମର୍ମୀ ସଙ୍ଗ ବିଶାଖା ସଙ୍ଗ ପାଇଲେ । ଦୁଦୟ ଖୋଲି କଥା କହିବାର ପାଇ ଆଇଲେ । ତାଙ୍କୁ ଥାର କି ଛାଡ଼ି ରହ ପାରନ୍ତି । ଅତେବ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ଯିବାର ଥାଙ୍ଗୀ କରି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରେମାଳଙ୍କନ ପୂଜକ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଦେଲେ ।

ଶ୍ରମାନନ୍ଦ ଏବେଦନେ ଦୂତ-ରହୁ ପାଇଥିଲେ । ପୁନଙ୍ଗାର ତାହା ଦସ୍ତରୁ ଅନ୍ତର ହେବାରୁ ତାକର ଦୁଃଖର ପରୟୀମା ରହିଲ ନାହିଁ । ସେ ବଣ୍ୟ କର୍ମରେ ଆଉ ମନ ଦେବାକୁ ସମ୍ମ ହେଲେ ନାହିଁ । ଦିବାନଷି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିରହଜନିତ-ଦୁଃଖରେ ବାତୁଳ ପ୍ରାୟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗୌର ଧାନ, ଗୌର ଛାତ, ଗୌରହିଁ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ସମ୍ପ୍ର ହୋଇ ଏବଲୁ । ଯଥା ;—

ରାମାନନ୍ଦ ହେଲା ଅଭୂର ବିରାହେ ବିଶ୍ଵଳ

ଅଭୂର ଧ୍ୟାନେ ରହେ ବିଷୟ ଛାଡ଼ିଯା ମକଳ ।

ଏହ ସେ ଶ୍ରମାନନ୍ଦ ଶ୍ରୀ ଓ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ମିଳନ ଏହା ପୃଷ୍ଠାଭର ଉଚିତାସରେ ଗୋଟିଏ ଅଞ୍ଚଳ ପରମ ରମଣୀୟ ଓ

ଜୀବହତକର ଅୟୁବ ଘଟନା । ସେଥିଯାଇଁ ଶ୍ରାଳ କବିରାଜ ଗୋପ୍ତାମୀ କହିଅଛନ୍ତି—

ମହଜେ ତୈତ୍ୟ ଚରିତ୍ର ସନ ହୁଞ୍ଚ ପୁର
ରାମାନନ୍ଦ ଚରିତ୍ର ତାହେ ଥଣ୍ଡ ଆଚୁର ।
ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଲା ତାତେ କର୍ପୂର ମିଳନ
ଭାଗ୍ୟବାନ ଯେଇ ମେହି ବରେ ଆସ୍ଵାଦନ ।
ଯେଇ ଇହା ଏକବାର ପିଯେ କର୍ଣ୍ଣାରେ
ତାର କର୍ଣ୍ଣ ଲୋତେ ଇହା ଛାଡ଼ିତେ ନା ପାରେ ।
ମର୍ବ୍ୟ ତ୍ରଯଜ୍ଞାନ ହୟ ଇହାର ଅବଣେ ।
ଶ୍ରେମ ଭକ୍ତି ହୟ ରାଧାକୃଷ୍ଣର ଚରଣେ ।

ଶ୍ରୀ ପାଞ୍ଚଶିଳ୍ପ ଦାମ ।

ମୁକୁର ।

(୪୩ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତର ।)

ଦୁର୍ଖଲୀକ ପ୍ରତାପିଂଦ୍ରଙ୍କ ପଦିଷାଜୀବନ ଆଲୋଚନା କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତୋଜନ ବୋଧରେ ଅମ୍ବୋଜନେ ବିଷୟାନ୍ତର ଅନୁଶୀଳନରେ ପ୍ରତିରୁ ହୋଇଥିଲୁ; ବର୍ଷିମାନ ତଦ୍ବିଷୟର ପୁନଃସମାଲୋଚନା ଅର୍ପି କଲୁଁ । ପୃଥ୍ବୀରଜର ତେଜବିନୀ କବିତା ପାଠକର ଶରକେଶର ପ୍ରତାପିଂଦ୍ର ନବ୍ୟ ଜୀବନରେ ଉତ୍ସାହ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ, ଏବଂ ଦୂର୍କଳ ଯନ୍ତ୍ରନମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାକ୍ରମ ଉପରୁ ପ୍ରତିଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ, ଉତ୍ସଦ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦିଲାତ ମନେକର ମୋରକୁ ସେନାପତିମାନେ ସ୍ବ ସ୍ବ ଶିଦ୍ଧିରରେ ନାନାପ୍ରକାର ଅମ୍ବୋଜପ୍ରମୋଦ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଓ ଅନନ୍ଦାସବରେ ସମସ୍ତେ ମଗ୍ନ ହେଲେ । ପ୍ରତାପ ତେଜବେଳେ ଅଭଗାର ସେନାଦଳ ଯେନି ମୁଷଳମାନମାନଙ୍କ ହୁତାହ ଅଫିମର କରିଥିଲେ । ଅନେକେ ନିଯାତତ ହେଲେ; ଅନେକେ ପୁଣି ପ୍ରାଣ ନେଇ ପଳାଯିନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତହିଁରେ ପ୍ରତିପକ୍ଷର କୌଣସି ଫଳୋଦୟ ହେଲୁ ନାହିଁ । ସହସ୍ର ମୋରଳ ଶ୍ରେଣ୍ୟ ନିହତ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ହିଲ ଲୁହ ସେନ୍ୟ ଅସି ଅଧିକାର କଲେ ! ଫିମେ ଫଳୋଦୟ ବିତ୍ତିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପ୍ରତାପକୁ ପୁନଙ୍କାର ଉତ୍ସେଜିତ ଦେଖି ସେମାନେ ପୁଣି ତାଙ୍କୁ ଧୂତ କରିବାଗ୍ରେ ବନେ ବନେ, ପରିତ ପକ୍ଷତେ, କନ୍ଦରେ କନ୍ଦରେ, ଅନ୍ଦେଶ କରିବାକୁ ଲିମ୍ପିଲେ । କିନ୍ତୁ କେହି ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କେଶ ସୁନ୍ଦର

ଶ୍ରୀକର ପାରଲେ ନାହିଁ । ସେ ଅଶ୍ରା ନିକୃତ ଅବାସରେ ଲୁକୁଯିତି ରହୁ ସୁଯୋଗ ଓ ସୁବିଧାପତମେ ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ମୋରକୁ ସେନାଦଳ ଉପରେ ନିପତ୍ତି ହୋଇ ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମଳେ ସହାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହପରି ଅନେକଦିନ ଅଣତ ହୋଇଗଲା, ଅର୍ଜାଶନରେ ବା ଅନଶନରେ ଏବଂ ଅନିଦ୍ରାରେ କଠୋରତମ କ୍ଲେଶ ସହ୍ୟକର ଶରୀରକବ ପ୍ରତାପ ଅନେକ ଦିନଯାଏ ଯବନ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସହ୍ୟ-ସମଳ ଫିମେ ସ୍ଵାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲୁ । ବନ୍ୟକନମୂଳ, ଫଳ, ବୃକ୍ଷଯତ୍ନ, ତୃଣବାଜ ପ୍ରତିରୁ ସେ ସମସ୍ତ ସ୍ଵାନ ଅଭ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବ୍ୟବେ ଏତେଦିନ ଅନେକ କଷ୍ଟରେ ଜନ୍ମନ୍ତରୀ ଜନ୍ମନ୍ତର ନିଯନ୍ତ୍ରଣ ନିବାହି କରି ଅସିଥିଲେ, ଫିମେ ସେ ସମ୍ବଦ୍ଧାୟ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ଥିଲା । ଆଉ ବୃକ୍ଷରେ ଫଳ ନାହିଁ, କନ୍ଦମୂଳ ନାହିଁ, ତୃଣ ଘନରେ ବାଜ ନାହିଁ ! କଣ କରିବେ ? ଅବଶେଷରେ ଅନାହାରରେ ପଶୁପତି ମରିବାକୁ ହେବ ? ମରିବାକୁ ହେଉ, ତହିଁରେ କଷି ନାହିଁ, ତହିଁରେ ଦୁଃଖ ନାହିଁ; କାହିଁକିମା ମୃତ୍ୟୁହିଁ ଜୀବର ଏକମାତ୍ର ନିୟମିତ । କିନ୍ତୁ ସେ ସେ ସ୍ଵଦେଶୀୟ—“ସର୍ବାଦପି ଗଣ୍ୟସି” ମାତ୍ରଭୂମି ପାଇଁ ଏତେଦିନ ଏତେ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟକର ଯୋରତର ଯୁଦ୍ଧ କଲେ, ଜନମୁକ୍ତିକୁ ନରଶୋଭିତରେ ପ୍ଲାବିତ କଲେ, ଦାହାର କଣ ହେଲା ? ସେଇଁ ଉତ୍ସେଷ୍ୟରେ ସେ ସ୍ଵରଜ୍ୟକୁ ଶ୍ରୀନାନରେ ପରିଣତ କରି ଦାର୍ଢକାଳ କଠୋର ବନବାସ

କ୍ଲେଣ ସହ୍ୟ କଲେ, ସେ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ହେଲା କେଉଁଠି ? ତାଙ୍କର ହୃଦୟର ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗୀ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟରେ ବିଷମମୟିତିନ୍ତାର ବିଷଦିଶନରେ ଜର୍ଜିଶ୍ଚାତ୍ମତା; ଛିନ୍ନବସନା ରୁଷ୍ଣକେଶା, ସେପରି ଅନାଥାଅଶ୍ଵମ୍ଭାନା, ଭଖାରଣୀ । ତାଙ୍କର ହୃଦୟର ହୃଦୟପ୍ରକଟନାମାନେ ଆହାର ବ୍ୟପତ ପାନ, ସ୍ଥାନ, ଶୀର୍ଷିଜ୍ଞାତିର୍ଥୁତ । ଏପରି ନିଦାରୂଣ ଶୋଚନାମୟ ଅବଧାରେ ସେ ଆଉ କି ପ୍ରକାରେ ଭାମିରକାନ୍ତି ବିପୁଳ ମୋଗଳ-ଅକାକିନୀ ବରୁଦ୍ଧରେ ମୁକ୍ତ କରିପାରିବେ ? ତାହାଙ୍କର ସହାୟ ଗଲ—ସମ୍ବଲ ଗଲ,—ଅବଶେଷରେ ତାଙ୍କର ସ୍ବାଧୀନତା ଘର୍ଯ୍ୟନ୍ତି ବିପଳ ହେବାର ଉପଦିଶ ହେଲା । ସେ ସ୍ଵାର୍ଥନତା-ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସେ ଏତେଦିନ ଅସହ୍ୟ କ୍ଲେଣ ସହ୍ୟ କର ଅସିଲେ, ତହିଁରୁ ବିଦ୍ୟୁତ ହେଲେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ସମସ୍ତ ଯହୁ ସମସ୍ତକଷ୍ଟ ଦୃଥା ହେବ; ବାୟାରାଞ୍ଜଳକର ପଦିଷକୁଳରେ କଳକ ଆଶେର୍ବିତ ଚର୍ଚା । ଅତିଏବ ଉପାୟାନ୍ତର ନ ଦେଖି ଶାରକେଶର ପ୍ରତାପ ଅବଶେଷରେ ସ୍ଵଦେଶ ପରିତ୍ୟାଗଯୁଦ୍ଧକ ସିନ୍ଧୁ ନଦର ସୈକିତର୍ହୁତି ସଗଦରଜ୍ୟରେ ଅଧିଶାର ଲେହତ-ବୈଜୟନ୍ତ୍ରୀ ରେଖା କରିବାକୁ ମନୟ କରିଥିଲେ । ଯାଦାର ଉପଯୋଗୀ ଅୟୋଜନ ସମସ୍ତରୁ ଛିର ହେଲା । ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅନୁରକ୍ତ ସର୍ଦ୍ଧାରଗଣ ତାଙ୍କ ସହତ ସମାନ କଷ୍ଟ, ସମାନ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହ୍ୟ କର ଅସିଥିଲେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅନୁଶମନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ । ପ୍ରତାପ ସେହି କେତେକ ପ୍ରିୟତମ ସର୍ଦ୍ଧାରସମଭ୍ୟାଦାରୀ ଅଧିଶାର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଷ୍ଟି-କଳ୍ପନାମାନକୁ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ଶୋଦିବର ହୃଦୟରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗୀର ଶିଖରଦେଶରେ ଉଥିତ ହେଲେ; ଥରେ ପ୍ରାଣଭର ଜନ୍ମପାଇଁ ପ୍ରାଣଦେଶା ପ୍ରିୟତମ ଚିତୋରଥାତ୍କୁ ଗୁହଁ ଦେଖିଲେ; ସେହି ଶୋକାଜନ୍ମ ହୃଦୟରେ କେତେ ଚିନ୍ତା କେତେ ଭାବନା ଉଥିତ ହୋଇ ବିଷାଦର ଶାରି-କାଳିମା-ରେଣ୍ଟ ଅଞ୍ଚିତ କର ପର୍ଯ୍ୟରେ ଧୀରେ ଅବସନ୍ନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ! ସେ ଭାବିଥିଲେ, ହୃଦୟ ତ ସେ ଜୀବନରେ ଆଉ ମିବାର ଭୂମି ଉଦ୍ଧାର କର ପାରବେ ନାହିଁ; ହୃଦୟ ତ ଶେହୁ ଦେବନିଳୟ ମିବାର-ଶେଷରୁ ଦାନବ-ସଦୃଶ ମେଲ୍ଲମାନକୁ ଦୁଶ୍ଚାତ୍ମତ କର ପାରବେ ନାହିଁ । ବାଲ୍ୟ ଲାଲାଶ୍ଵଳ—ଜୀବନ-ତୋଷିଣୀ ଆଶାର ବିଳାସମେତ ପରିଷ ମିବାରଭୂମିତାରୁ ପରି ଏହି ଶେଷ ବିଦ୍ୟା ! ଏହିପରି ନାନାପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା ପ୍ରବଳ ବାତ୍ୟା ପରି ପ୍ରତାପକ ହୃଦୟକୁ ପ୍ରତଣ୍ଡବେଗରେ ଅଧାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା; ସେ ଆପାତରେ ସେ ନିତାନ୍ତ, କାତର ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବିଧାତାଙ୍କର ଅୟୁଜ୍ଞ ବିଧାନା-ନ୍ୟାରେ ଅତିରିକ୍ତ ତାଙ୍କର ସେ ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତା ନିଷଳ

ହୋଇଗଲା, ଅତିରି ତାଙ୍କର ସୌଭାଗ୍ୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅନନ୍ଦମୟୀ-ମୃତ୍ତି ଧାରଣ କରି ହାସ୍ତୋତ୍ସବଦନରେ ଭାରତର ଅଦ୍ଵିତୀୟ ସଜ୍ଜପୁର ମହାବରକୁ କୋଡ଼ରେ ଧାରଣ କରିଥିଲେ ।

ଶରକେଶର ପ୍ରତାପକୁ ମାତ୍ରଭୂମି ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ଆସବଳକୁ ଅବତରଣପୁନ୍ଦକ ସେ ମାତ୍ରଭୂମିର ର୍ୟାମାରେ ଉପର୍ଯ୍ୟତ ହୋଇ ଥାନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ପରମବିଶ୍ୱାସ ମନୀ ଭ୍ରମଣା ଅସୀମ ଧନସନି ନେଇ ତାହାଙ୍କର ଚରଣରେ ତତ୍ତ୍ଵମସ୍ତ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ସେ ବିପୁଳ ଧନ ସମ୍ପଦ ଏକାକୀ ଭ୍ରମଣା କର୍ତ୍ତ୍ଵକ ଉପାର୍କିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ତାହାଙ୍କର ପର୍ବତପୁରୁଷମାନେ ଅନେକ ଦିନରୁ ମିବାରର ମନ୍ତ୍ରରେ ଥାପନ ପାଇ ଅସୁଥିଲେ; ଏ ଧନ ସେମାନକରହିଁ ଉପାର୍କିତ । ସତିବର ଭ୍ରମଣା ସେହି ଗଛିତ ଧନ ଏବଂ ଶୋଯାର୍କିତ ଧନ ଏକନ୍ତି କର ପ୍ରତି ପଦତର ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ସେହି ଧନରକ୍ଷିତ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏକାଧିକମେ ଦ୍ଵାଦଶ ବର୍ଷଯାଏ ପଞ୍ଚକଂଶତ୍ସଦସ୍ତ ସୈକିଦ ଭରଣପୋଷଣ କରି ଯାଇପାରେ । ଏହି ଅସୀମ ଉପକାର ପାଇଁ ମହାମା ଭ୍ରମଣା ମିବାରର “ଉଦ୍ଧାର-କର୍ତ୍ତା” ବୋଲି କାର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । ଏହି ବିପୁଳ ଆନୁଭୂତିଗ୍ରାହୀ ହୋଇ ପ୍ରତାପ ଅପରାଧ ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ୍ରମାନକୁ ଏକନ୍ତି କରିଥିଲେ ଏବଂ ଅନୁକାଳ ମଧ୍ୟରେ ମୋଗଲ ସେନାପତି ସାବାଜ ଖାଁ ଉପରେ ଫୁନ୍ଦିକେଶରବିଷମରେ ନିପତ୍ତି ହୋଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କୁ କିଛିକାଳ ପାଇଁ ନିର୍ମୟ ଦେଖି ମୋଗଲମାନେ ମନେ କରିଥିଲେ ଯେ, ସେ ମରୁଭୂମିଅଭିକୁ ଲଳାୟନ କରୁଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅତିରି ସେମାନକର ସେ ପୁଣ୍ୟ-ସ୍ଵର୍ଗ ଭଗ୍ନ ହେଲା । ଶାବାଜ ଖାଁ ତେତେବେଳେ ଦେଖାର ନାମକ ଷେଷରେ ସେନାନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କର ନିଷିଦ୍ଧତ୍ଵବରେ କାଳ୍ୟାନ କରିଥିଲେ; ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତାପକ ଶବଦ-କୁହରରେ ପ୍ରକେଶ କଲା । ସୁପ୍ରଦ୍ଵିତୀୟ ଶର-ତାତି ହେଲେ ସେପରି ପ୍ରତଣ୍ଟବେଶମ ସହତ ଅନ୍ତମକ ଉପରେ ନିପତ୍ତି ହୋଇଥାଏ, ବାରେନ୍ଦ୍ରପ୍ରଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରତାପ ସେହିପରି ଅମିତବିକମସହ ମୋଗଲ-ସେନା ଉପରେ ଆପତତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ଭାଷଣ ଦେଖାର-ଷେଷରେ ଉତ୍ସର୍ପି ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧୁକଣ ଘୋରତର ପାତ୍ରାମ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବଳ-ଗର୍ଭିତ ଶାବାଜ ଖାଁ ପ୍ରତାପକର ସେହି ଅମିତବିକମ ପ୍ରତରେ କର ନ ଥାଇ ସମକଳର ବାହାଙ୍କ କରିରେ ନିପତ୍ତି ହୋଇଥିଲେ । ଅନେକ କଣରେ ଭଙ୍ଗ ଦେଇ ଅମେତି ନାମକ ଶାନ୍ତି ପଳାୟନ

କରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମୋଗଲବାହନୀ ଫରଷିତ ଥିଲା । ପ୍ରତାପ ସେହି ପଳାୟିମାନ ମୋଗଲ ସୈନିକମାନଙ୍କର ଅନୁସରଣ କରୁଁ କରୁଁ ସେହି ଶ୍ଵାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ସମସ୍ତକୁ ସମ୍ମଳରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରି ପକାଇଥିଲେ । ଏହି ସବୁ ସମାଗ୍ରର ମୋଗଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ପଢିଥିଲା । ତଡ଼କଣାହିଁ ସେମାନେ ଘୋରତର ବ୍ୟସ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ସଦଳରେ ଶୁଣୁଛିତ କରିବା ଆଶାରେ ସେମାନେ ଅଯୋଜନ କରିବାକୁ ଲୁଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଅଯୋଜନ ଶେଷ ନ ହେଉଣୁ ପ୍ରତାପ କମଳମିର୍ଷ୍ବ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆସତି ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ତଥିତ୍ୟ ସେନାଦଳର ଅଧିନାୟକ ଅବଦୂଷାକୁ ସଦଳରେ ସହାର କରିଥିଲେ । ଏହିପରି ଅନ୍ତରେ ସମ୍ମଳ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍କୟାକାର ବିଶିଷ୍ଟ ଶୁଦ୍ଧ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦୁର୍ଗ ପ୍ରତାପଙ୍କର ଦ୍ୱୟାଗତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ବିଶିଷ୍ଟ ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ମୁଖ୍ୟମାନ ଥିଲେ ପ୍ରତାପ ତଡ଼ପମସ୍ତକୁ ସହାର କରିଥିଲେ । ଏହିପରି ସବୁ ସମ୍ମଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତାପ ସମ୍ଭବ ୧୯୮୭ (ଖୃ ୧୯୩୦) ଅବରେ ଚିତୋର, ଅଜମୀର ଓ ମଣ୍ଡଳଗଡ଼ ଭିନ୍ନ ଆଉ ସମଗ୍ର ମିକାର ଭୁମି ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ । ଯେଉଁ ମାନଦ୍ୱିତ୍ୱ ପ୍ରତାପଙ୍କର ଶାଖା ଶାଖା, ଯାହାକୁ ବିଦେଶୀନଙ୍କରେ ପଢିତ ହୋଇ ତାହାକୁ ଏତେ କଷ୍ଟ ଏତେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା, ସବୁପ୍ରତିରେ ଯାହାର ପ୍ରାଣଫିହାର କରିବା ପାଇଁ ସେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ନିଜଜୀବନର ମାୟାମନତା ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ, ସେହି ରାଜ୍ୟପୁତ୍ର-କଳକାରୀ, ସ୍ବଦେଶ-ଦ୍ୱାସା ମାନଦ୍ୱିତ୍ୱ ଯେ ବିଜ୍ୟ-ଶୋଭବରେ ମଞ୍ଚ ହୋଇ ନିର୍ମିତ ରହିବ, ତାହା ପ୍ରତାପଙ୍କର ଦ୍ୱାଦୟରେ ସହ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ତାହାର ସ୍ବଦେଶ-ଦ୍ୱାସାର ଉପସ୍ଥକ୍ତ ପ୍ରତିପଳ ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ଅମ୍ବର-ଶାଖା ଆମମଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତଥିତ୍ୟ ପ୍ରଥାନ ବାଣିଜ୍ୟ ନଗର ମାଳପୁର ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରି ସବୁପୁତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତାପାଗତ ହୋଇଥିଲେ ।

ବାରର ଏବଂ ଅନ୍ତମ୍ୟ ଅଧିକଷ୍ଟାୟ ଦେଖି ମୋଗଲ ସମ୍ମାଟଙ୍କର କଠୋର ଦ୍ୱାଦୟ ଆତ୍ମ ହୋଇଥିଲା; ସେ ଅନୁଷ୍ଠା ଉକ୍ତିରିଷ୍ଟରେ ଆତ୍ମ ହୋଇ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ଆଉ କଷ୍ଟପ୍ରଦାନ କରି ଦେଇ ନ ଥିଲେ ।

ମୋଗଲ ସମ୍ମାଟ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ଶାଖା ଯୁଦ୍ଧ-ବିଗ୍ରହରୁ ଶାନ୍ତି ଦାନ କରିଥିଲେ । ଏଥରେ କି ପ୍ରତାପ ମନେ ମନେ ସୁଖୀ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ? ପ୍ରତାପଙ୍କ ସୁଖ କେଉଁଠାରେ ? ଯେଉଁ ଅକବର ତାଙ୍କର କନକମୟୀ ମିକାର ଭୁମିକୁ ଶୁଶାନ କରି, ତାଙ୍କର ଆସ୍ତିୟ ସଜନମାନଙ୍କର ଦ୍ୱାଦୟରକ୍ତରେ ତାହାକୁ ଅରସିଷ୍ଟ କରି ରୂପିଗଲେ, ସେହି ଅକବର ନିରାପଦରେ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଶାସନଦଣ୍ଡ ପରିମୁଳନ କରିବେ, ଏଥରେ ପ୍ରତାପଙ୍କର ସୁଖ କେଉଁଠାରେ ? —ଶାନ୍ତି କେଉଁଠାରେ ? ତାଙ୍କର ନିଦାରୁଣ ପ୍ରତିଶୋଧସିପାବା ପ୍ରଶମିତ ହେଲା ନାହିଁ ; ସେ ଦେଶକ୍ଷେତ୍ରପ୍ରଦଶ୍ୟାଦ୍ୱାରା ଅତ୍ୟାଗୁରର ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରବିଧାନ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ରାଜ୍ୟ ଧନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଏତେ କଷ୍ଟ, ଏତେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହ୍ୟ କରିଥିଲେ, ତାହା ସିଦ୍ଧ ହେଲା କାହିଁ ? ଯଦି ସିଦ୍ଧ ହେଲା ନାହିଁ, ତେବେ ତାଙ୍କର ସୁଖ କେଉଁଠାରେ ? —ଶାନ୍ତି କେଉଁଠାରେ ? ସେ କଠୋର ଯୁଦ୍ଧ-ବିଗ୍ରହରୁ ନିଷ୍ଠତଳାଭ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ ; କିନ୍ତୁ ତହିଁରେ ଦ୍ୱାଦୟ ଶାନ୍ତିଲାଭ କରି ପାରି ନ ଥିଲେ । ସଫ ଶଦେଶୋଭାର ପାଇଁ, ଦେଶକ୍ଷେତ୍ର ଯବନର ଶାନ୍ତିବିଧାନ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ଶରଜନବିନ ଭୟବହୀ ସମର-ସାଗରରେ ସନ୍ତୁରଣ କରିବାକୁ ଦ୍ୱାରାନ୍ତା, ସେଥରେ ମଧ୍ୟ ସେ ମୁହଁତ୍ତିକ ପାଇଁ ସୁଦ୍ଧା କାତର ଦ୍ୱାରାନ୍ତା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଭାଷାଶାଖା ଶାଖା କରିଦିନ କରିଥିଲୁଣ୍ଟା, ବିଂଶତ ସହସ୍ର ରାଜ୍ୟପୁତ୍ରର ଶୋଣିତ-ପାତରେ ମିକାର ଭୁମିକୁ ଅରସିଷ୍ଟକ କରିଥିଲା ; ଅକଶେଷରେ ସେ ଯେ, ଯୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗ ବ୍ୟାପିତା, ତାହା ପ୍ରତାପ କେତେବେଳେ ସୁନ୍ଦର ଭାବ ନ ଥିଲେ । ସେ ଯାହା ଭାବିଥିଲେ ତାହା ହେଲା ନାହିଁ ; ସୁତରଂ ତାହାଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଆଉ ସାମା ପରିସିମା ରହିଲା ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କର ମନର ଆଶା ମନରେ ରହିଲା ; ଚିତୋରପୁରୀ-ଉଦ୍ଧାର ତାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାର ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ଦୁର୍ବିର୍କଷ ଶାସନ୍ତର ପ୍ରାୟସ୍ଥିତି ବିଧାନ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଚିତୋର ତାହାଙ୍କର ପିତୃପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଅବାସ ଭୂମି, ପ୍ରାୟ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଧରି ଯେଉଁଠାରେ ସେମାନେ ଅପ୍ରତିହତ ପ୍ରଭାବରେ ଗିର୍ଭୋଟକୁଳର ଶାସନଦଣ୍ଡ ପରିମୁଳନ କରି ଅସିଥିଲେ, ଅଛି ପ୍ରତାପ ସେହି ଚିତୋରାର ଭିତ୍ତିନ ? —ଆଜି ତାହା

ପକ୍ଷରେ ସେ ସମ୍ମର୍ତ୍ତ ଅପରିଚିତ ! ଏହି ଚିନ୍ତା ଶତ ସହସ୍ର-
ବିଷଧର ପରି ପ୍ରତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ନିରଜ୍ଞର ଦଂଶନ
କିରୁଥିଲ ; ସେ ନିଦାରୁଣ ଦଂଶନକ୍ଳାଳାରେ ସେ ସମ୍ମର୍ତ୍ତରୁଷେ
ଦୋରତର ଅଷ୍ଟିର ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଫିରାର ବିଷମୟ ଏବଂ
ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଅନକୁୟ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉଥିଲ । ମୋଗଲ
ସମ୍ରାଟ ଆକବର ପ୍ରତାପଙ୍କର ଶାରତ ଓ ମହାଭାରତରେ ବିମୋହିତ
ହୋଇ ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶଯୁକ୍ତ ତାହାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି
ଗଲେ, ତାଙ୍କୁ ଆଉ ନିରୀତି କଲେ ନାହିଁ । ସେ ମନେ
କରିଥିଲେ ଯେ ତାହାଙ୍କର ସେହି ଧାନ୍ୟାହ ବିଦ୍ୟବହାରରେ
ପ୍ରତାପ ପୁଣୀ ହେବେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଜାଣି ନ ଥିଲେ ଯେ,
ପ୍ରତାଙ୍କ ପରି ବାର୍ତ୍ତାରୁଷ ଶତ୍ରୁ ପ୍ରଦଶିତ ଅନୁଗ୍ରହରେ ଘଣ୍ଟା
ହେବା ଦୁରେଆଉ, ବରଂ ଶତସହସ୍ର ଶୁଣରେ ଅଭିପ୍ରେ
ଦେବେ । ସେ ଅନୁଗ୍ରହ ଯେତେ କୋମଳ ହୁଏ, ତେତେ
ଶକ୍ତିର ହୋଇ ଧାର ହୃଦୟରେ ପ୍ରବିକ୍ଷ ହେଉଥାଏ ।
ଆକବର ଯଦ୍ୟପି ଚିରଜିନନ ପାଇଁ ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କ
ଧର୍ମଶତର ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ନିରୀତି କରିଥାନ୍ତେ, ଯଦି ତାହାଙ୍କୁ
ପାଇଁ କ୍ଲାକାମୟ ଅନ୍ତମନରକଳୁପରେ ନିର୍ଵ୍ୟା
କରିଥାନ୍ତେ, ତହିଁରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତାପ ମୁହଁର୍ତ୍ତିକ ପାଇଁ ବ୍ୟଥତ ବା ମନ୍ତ୍ରାହିତ
ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ଏହି ଶଦ୍ଵ୍ସଦତ୍ତ ଅନୁଗ୍ରହରେ
ଏହି ଅସବ୍ୟ କଠୋରତମ କୁଳିଶା-ପ୍ରହାରରେ ସେ
ସମ୍ମର୍ତ୍ତରୁ ଯେ ଉନ୍ନତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ, ଆକବରଙ୍କୁ ଏବଂ
ଅନର୍ଥକର ଶକ୍ତିମନକୁ ଶତସହସ୍ର ଧର୍ମର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ପ୍ରତାପ ପ୍ରବାଣ ବିଦ୍ୟବରେ ଦଦାର୍ଶ କରିଥିଲ୍ଲ; ତାହାଙ୍କର
ଯୌବନର ଅଶା ଭରଷା କମଳାମ୍ଭି ଧାରଣ କରି
ସେହି ପ୍ରବାଣ କମ୍ପୁରେ ଭବିଷ୍ୟ ବାର୍ତ୍ତକ୍ୟର ସୂଚନା କରିଥିଲା ।
ଜୀବନର ଏହି ମଧ୍ୟୀମା ଅନ୍ୟନ୍ତରକ ପକ୍ଷରେ କିମର ସୁଖ
ଦୁଃଖକର କହି ନାପାରୁଁ; କିନ୍ତୁ ଧାରବୁଡ଼ାମଣି ପ୍ରତାପ ଏଥିରେ
କୌଣସି ସୁଖ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ଚିନ୍ତା, କ୍ଷେତ୍ର, ଫିରାର
ଅସୀମ ଯନ୍ତ୍ରଣାରଣିର କଠୋରତମ ପ୍ରହାରରେ ସେହି ପ୍ରବାଣ
ବିଦ୍ୟବର ପ୍ରାରମ୍ଭକାଳରେହିଁ ସେ ଅକାଳବାର୍ତ୍ତକ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ
ହୋଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ସଙ୍କାଳେ ଅଧିକତତ୍ତ୍ଵରେ ସଜ୍ଜିତ,
ହୃଦୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ବିଷମ ଚିନ୍ତାନଳରେଁ ଦ୍ଵାରା ଭୁତ;
— ଶରୀର ବିଶୁଷ ଓ ଜ୍ୟୋତିର୍ତ୍ତ ! ସେ ତେଜିଷ୍ଵିନୀ ଆଶାର
ମୋହନମନ୍ତରେ ପ୍ରଶୋଦତ ହୋଇ ଏକଦା ସାଧାରଣ୍ୟରେ
ଉନ୍ନତ ମାତଙ୍ଗବତ୍ ବିଚରଣ କରିଥିଲେ; ତାହା କମେ
ଶାନ୍ତିମୁଣ୍ଡି ଧାରଣ କଲା । ସେ ଅଶା ଫଳବତ୍ତା ହେଲା ନାହିଁ,
ତଥାପି ପ୍ରତାପ ତାହାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଆର ନ ଥିଲେ ।
ଚିତୋରେକାର ତାହାଙ୍କୁବାର ହେଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ

ଚିତୋରେକାର ଆଶା ତ୍ୟାଗ କର ପାର ନ ଥିଲେ । ସେ
ଚିତୋର ତାହାଙ୍କର ଜୀବନର ଜୀବନ । ଉଦୟପୁରର
ପୁରୋତ୍ତମଣ୍ଡିତ ସେହି ଉଚ୍ଚ ଶୈଳଶିଖରରେ ଉଚ୍ଚବିଷ୍ଣୁ ହିଂସାର
ସେ ପ୍ରାୟ ଚିତୋରର ଜୀବନରେ ସୁମୁଖମୁହ ଅଭିକୁ
ଏକଦୁଷ୍ଟିରେ ଗୁହଁ ରହିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଜୟପୀଳ
ଶୁଣୁପୁରୁଷମାନେ ସେହି ସୁମୁଖକୁ ସେମାନଙ୍କର ଜୟ-
ନିରଣନସ୍ତୁର୍ବୁଦ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରି ଯାଇଥିଲୁନ୍ତି; ତତ୍ତ୍ଵମୁଦ୍ବାସ୍ତୁ
ଶଶିର ଅନ୍ତମଣ୍ଠା ଅବ୍ୟାହତ ରଣିକା ନିମିତ୍ତ କେତେ
ଚିତୋଟଙ୍କର ସହସ୍ରରେ ହୃଦୟଶିଖର ନିଃସାରତ କର
ଅଛିନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତାପ କଣ କରିଥିଲୁନ୍ତି ? କଠୋରତମ ଉଦ୍ୟମ
ଓ ଅଧିକପାୟ ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ଅସବ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହ୍ୟ କରି
ମଧ୍ୟ ସେ ଶାନ୍ତିର ଗ୍ରାସରୁ ସେହି ଚିତୋରପୁରୁଷକୁ ଉଭାର କରି
ପାରିଲେ ନାହିଁ; ଏହି ଭାଷଣ ମନସ୍ତାପରେ ପ୍ରବାଣ ପ୍ରତାପ
ଅନୁଦିନ ବିଦ୍ୟଧ ହେଉଥିଲେ । ସେ ଏକାଗ୍ରବିଭବେ
ଚିତୋରର ସେହି ଉନ୍ନତ ଦୁର୍ଗପ୍ରାକାର ଏବଂ ଜୟପୁରୁଷନ୍ତି-
ପ୍ରତ ଅନାଇ ରହିଥିଲେ; କେତେ ଚିନ୍ତା ଉଥିତ ହୋଇ
ପ୍ରବଳ ଝକିଳା ପରି ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ପ୍ରତଣ୍ଟବେଗରେ
ପ୍ରହତ ହେଉଥିଲେ । ସେହି ସମୟ ଚିନ୍ତାର ଭାସ ପ୍ରହାରରେ
ସେ କେତେବେଳେ ଉନ୍ନାଦିତ, କେତେବେଳେ ଉତ୍ତେଜିତ,
ପୁଣି କେତେବେଳେ ବା ସ୍ଵର୍ଗକାଳ ପାଇଁ ଅବସାଦରେ ମନୁ
ହେଉଥିଲେ । ମସାରକାମୟୀ ବୁଦ୍ଧବିଜ୍ଞାନାର ଏହାର
କୁଟିଳ ଛଳନାରେ କୀଡ଼ାପୁରୁଷକିଷ୍ଟଚୁପ ହୋଇ ପ୍ରତାଙ୍କର
ପ୍ରଶାନ୍ତମନ ଅନ୍ତର୍କାଳପ୍ରେତରେ ବିଲାନ ହେବା ଲୁଗି
ଦୂରଗତିପଦକାରେ ପରଲୋକାଭମଣରେ ଅଗ୍ରପର ହେବାକୁ
ଲୁଗିଲା ।

ଭକ୍ତଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି, ଏକଦା ନୈଦାନିକାନ୍ତେ
ପ୍ରତାପିଂହ ସେହି ଉନ୍ନତପାନମ୍ଭିରରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ
ଏକାଗ୍ରବିଭବେ ଚିତୋରର ଅଭ୍ୟରେ ସୁମୁଖମୁହ ଅଭିକୁ
ଅନାଇ ରହିଥିଲେ । ଦିବାକର ଶୁର୍ବାର ଦିବାଭାଗ ଅଭିକୁ
କର କାନ୍ତି ଦେହରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରସିମାଳରେ
ଅବରେହଣ କରୁଥିଲ୍ଲ, ତାହାଙ୍କର ଆରକ୍ଷିମ କରଣ-ସ୍ତୋତ
ପୁଷ୍ଟ ଜଳଦକଳାବୃତ ଅନନ୍ତ ଜଗନ୍ନର ତରଙ୍ଗୀତି ହୋଇ
ଅନିବରତମାୟ ଶୋଭ ଦିକାଶ କରୁଥିଲା; ଅନନ୍ତ ଜଗନ୍ନର
ସେହି ମନୋଜ୍ଞ ତଥା ଚିତୋର ଉଚ୍ଚ ଦୁର୍ଗପ୍ରାକାରରେ,
ପ୍ରମୁଖରରେ ଏବଂ ଭୁତଳରେ ପ୍ରତବ୍ୟୁତି ହୋଇ ଆହୁର
ମନୋଜ୍ଞ ବୋଲି ପ୍ରତାପ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରତାପ ଚିତୋରର
ବସନ୍ତ ରକ୍ତ ରଣ୍ମି ମଣିତ ଦୁର୍ଗପ୍ରାକାର ଓ ସୁମୁଖନ୍ତି ଅଭିକୁ
ରହିଥିଲ୍ଲ କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରବତର ସେହି ଅନୁପମ ରୌଣ୍ଡିଯ୍ୟରେ

ଦେଖୁନାହାନ୍ତି । ତାହାକର ନଯୁନ ଦୟା ଉଚ୍ଚାଳିତ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ସା କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନରେ ନିରଚ ନୁହନ୍ତି ;—ସେମାନେ ଶୂନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିମୟ । ସେମାନେ ବାହ୍ୟ ଜଗତ ପ୍ରାତି ଅନୁର୍ଜନାତର ବୋଟେ ବିଶାଳ ଚିନ୍ତା ଦେଖୁଥିଲେ । ସେ ଚିନ୍ତା ଅତି ବିସ୍ତୃତ ; ବିବିଧ ବୈବିଧ୍ୟରେ ଜଡ଼ିତ । ବାହ୍ୟ ଜଗତର ସୀମା ଅଛି, ବହୁଶ୍ଵର ଭୌତିକ ବାଧା, ବ୍ୟବଧାନ ବା ପ୍ରତିରେଥ ଭୋକୁ କରି ଅଗ୍ରପର ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ ; କିନ୍ତୁ ଅନୁଶ୍ଵରକୁ କିଏ ପ୍ରତିରେଥ କରି ପାରେ ୧ ପ୍ରତାପର ବହୁଶ୍ଵର ଚିତ୍ରରଥାତେ ଥିଲେ ; କିନ୍ତୁ ଅନୁଶ୍ଵର ଦ୍ୱାରା ସେ ଅସୀମ ଅନୁର୍ଜନାତର ନାନା ଚିନ୍ତା ଓ ନାନା କାଣ୍ଡ ଦେଖୁଥିଲ୍ଲ । ସେ ଦେଖୁଥିଲ୍ଲ, ସେଇର ଯୁକ୍ତ କାହା ମୌର୍ୟମାନ ରାଜାଙ୍କ ଶିଶୁଦେଶରୁ ରହମଣ୍ଡିତ ରାଜମୁକୁଟ କାଢ଼ି ନେଇ କିନ୍ତୁ ମୁସ୍ତକରେ ଧାରଣ କଲେ ;—ଦେଇପନ୍ଥ-ମଣ୍ଡିତ ଆରକ୍ଷ “ଛେଞ୍ଜି” ତାହାଙ୍କ ମସ୍ତକେପର ଉଦୟତ ହେଲା । ତାହାଙ୍କ ପରେ ବାରକେଶୀରୁ ସମର୍ପିତ ଯବନନକବଳରୁ ଭାରତର ସ୍ବାର୍ଥକତା ଭକ୍ତାର ନିରବ ନିମନ୍ତେ ଅସ୍ତରକୁ ସଜ୍ଜିତ ହେଲେ ଏବଂ ସବେଶ ପାଇଁ ଅଷ୍ଟାହର୍ଜ କରି ଝରବର ପୃଥ୍ବୀର ସହିତ ପଦିତ ଦୂଷଦବଣାତରେ ଅନନ୍ତ ନିଦ୍ରାରେ ଶୟୁନ କଲେ । କେଉଁଠାରୁ ନିବିଡ଼ କୃଷ୍ଣ ଜଳଦଜାଳ ଅସି ଚିତୋରକୁ ଅଛନ୍ତି କର ପକାଇଲା । ସେହି ନବିଡ଼ ମେଘମାଳ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରି ଚିତୋରର ଅଧ୍ୟାତ୍ମୀ ଦେଶର ପ୍ରତିମୟୀ ମୁଣ୍ଡି ଚିତୋରର ଜୁଦୁତ ଦୂରପ୍ରାକାରେଇ ବିରଜିତ ହେଲା ;—ଅକୟାହୁ ପ୍ରକାଶଭେଦକ ଦ୍ୱାରା ନିନାଦରେ ସମସ୍ତ ମିବାର ତୁମି କମ୍ପିତ ହେଲା ; ସେହି ଦିବକଟ ଦ୍ୱାରା ଧ୍ୟାନ ପ୍ରତିଧ୍ୟନିତ କରି ଶଶୀ ଲକ୍ଷଣ ସିଂହକର ଦ୍ୱାଦଶ ପୁରୁ ଦୁଦୟ-ଶୋଣିତ ଦାନ ଦ୍ୱାରା ଗୁମ୍ଫା ଦେଶକର ବିକଟ ଶର୍ପର ରଙ୍ଗିତ କଲେ । ସେହି ଶାଶ୍ଵତ ଦୃଶ୍ୟ ଧରମାଃଶଶତର ହୋଇ ଉଠିଲା ! ତତ୍କଷଣାହୁ ଦେବଳ ସର୍ଦାର ବାଦିଜ, ଗାଇବର ଜୟମନ୍ତ ଓ ପୁରୁ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଗାଇଜନୀ ଓ ଗାଇ ପଢ଼ୀ ପ୍ରତଶ୍ରୁ ରଣଭୁରଙ୍ଗରେ ଅରେହଶୂନ୍ୟକ ଦୃଶ୍ୟ ରଣସାରରେ ହେଲେ ପ୍ରଦାନ କଲେ ! ହଠାତ୍ ଚିତୋରର ଜୀବନ୍ତରୁକ ଅନୁହିତ ହୋଇଗଲା ! ହଠାତ୍ ନିବିଡ଼ ମେଘକାଳରେ ଚିତୋରର ସଙ୍ଗାଜ ଯୋରତର ସମାଦୃତ ହେଲା ! ସେହି ମେଘମାଳକୁ ଶତଷହ୍ୟ ପାତ୍ର-ବିଦ୍ୟୁତ ପୁଜଣ ପରି ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରି ଚିତୋରର ଅଧ୍ୟାତ୍ମୀ ଗୁମ୍ଫା ଦେଶ କରୁଣ ନିନାଦପହଳାରେ ଚିତୋର ପରତାଙ୍ଗ କରି ଶ୍ରୀଗାନ୍ଧାର ଦୂରେ

ପଳାୟନ କଲେ ; ତତ୍କଷଣାହୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକୃତ ରଜ୍ୟକୁ କନ୍ଦାର ବିକଟ ହାହାକାର ରବ ତତୁଦୀଗରେ ଉଠିବାକୁ ଲାଗିଲା ; ସେପର ଜଗତର ପ୍ରଳୟକାଳ ଉପର୍ଦ୍ଧିତ ! ଦାରୁଣ ବିସ୍ତୃତ, ବିଷାଦ ଓ ମନୋବେଦନାରେ ନିପାତିତ ହୋଇ ପ୍ରତାସିଂହ ସହସା ପ୍ରତଶ୍ରୁବେଗରେ କର୍ମିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ସେହି ବିକଟ ହୋଇ ସେ ବିହର୍ଜଗତ ଆହେ ମନୋନିବେଶ କଲେ,—ଦେଖିଲେ ଦିବାକର ଅସ୍ତ୍ରଗତ ; ସମସ୍ତ ଜଗତ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଜଳଦଜାଳରେ ଆବୃତ ; ଶାରୀ ପ୍ରଭଜନ ଶାଶ୍ଵତ ବେଶରେ ପ୍ରବହମାନ ! ସେହି ଭାଣ୍ଡ ପବନଦେବର ପ୍ରତଶ୍ରୁ ପ୍ରହାରରେ ମେଘବଳ ଦିଲ୍ଲେଖିତ ହୋଇ ବିକଟ ଗର୍ଜନ ସହିତ ମୁହଁରୁଷ୍ଟ କୁଳନ୍ତ ବିଦ୍ୟଦଗ୍ନ ଜ୍ଞଦ୍ୟାର କରୁଁ କରୁଁ ଜଗତର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅନ୍ୟପାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବଳଦେଶରେ ଗତ କରୁଥିଲ୍ଲ ! ଜାଗତ ସ୍ଵର ଏହି ଭୟାବହ ଅଭିନ୍ୟା ପରେ ପ୍ରତାପକର ଅମ୍ବବସ୍ତିନ ଚିନ୍ତା ସମୁଦ୍ରତ ହେଲା । ସେ ଥରେ ନିଜର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ଭାବ ଦେଖିଥିଲେ ; ପୁଣି ସେହି ଚିନ୍ତା ନିଶ୍ଚାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟମଣ କରିଥିଲା । ପୁନଙ୍କାର ସେହି ସେଶ, ସେହି ଜିଦ୍ବାସା, ସେହି ବିଷମ ଅମ୍ବଦୋହତା ଯୁଗପର ଉଦ୍ଦତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ଘୋରତର ଅଲୋଚିତ କରିଥିଲା । ଦନ୍ତରେ ଦନ୍ତ ଦର୍ଶଣ ଏବଂ ଦୁଇହ୍ୟରେ ନିଜର କେଶରଣୀ ସକଳେ ଅକର୍ଷଣ କରି ସେ ଉନ୍ନତତୁଳ୍ୟ ବିକଟ ରବରେ ଚିକାର କରି ଉଠିଥିଲେ । ଦୁର୍ଲିପ୍ତ ଶନ୍ତିଗଣ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତ ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କର ଯୁଦ୍ଧରେ ନିବୁର ହେଲେ ; ଏ ଅନୁଗ୍ରହ କି ପ୍ରତାପକର ମର ହୃଦୟରେ ସହ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ? ସେ ଅନୁଗ୍ରହ ସ୍ଵରୂପ କରି ପ୍ରତାପକର ହୃଦୟରେ ସେ ପେଶାଚିକ ଯଳଣାର ଉଦୟ ହେଇଥିଲା, ତାହାସହିତ ତୁଳନା କରିବାକୁ ଗଲେ ଶନ୍ତି କଦ୍ମୁପ ଓ ବିଷମ ଦୃଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରତାପ ହେବ, —କଠୋରତମ ଅତ୍ୟାଗୁର କୁମୁଦମାତାରେ ଶ୍ଵରତେଜ ହୋଇଯିବ । ଶାରକେଶର ପ୍ରତାସିଂହ ଅନନ୍ତ ଯନ୍ମାମୟୀ ଶରଣମ୍ପାରେ ଅନୁକାଳ ପାଇଁ ଶନ୍ତି ଅନୁଗ୍ରହ ସହ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତ ନାହିଁ ।

ସେହିଦିନ ଶାରଶେଶର ପ୍ରତାପିହକ ହୃଦୟ ଯେ ନିଦାରୁଣ ଅନ୍ତାତ ପ୍ରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲା, ସେ ଥାରତର ମହାଶ ବ୍ୟଥା ଆଜି କେହି ଅରେଗ୍ୟ କରି ପାର ନ ଥିଲେ । ତହିଁରେ ପ୍ରତାପକର ହୃଦୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତାପକର କର୍ମିତ ଓ ନିଷିଦ୍ଧ

ହୋଇଥିଲା । ଏମନ୍ତ କି ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟ ଭଗ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଯେଉଁ ହୃଦୟ ଏକ ସମୟରେ ଅତି ଘେରାଚିକି-
ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହ୍ୟ କରି ମଧ୍ୟ ଅବ୍ୟାହତ ଥିଲା, ଆଜି ତାହା
ସାର୍ଵତ୍ରଭାବେ ଶୋରମାୟୁଚ୍ଛୁପେ ଉଚ୍ଛିଗଲା । ସେ ଭଗ୍ନ ହୃଦୟ
ନେଇ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ଆଉ ଅଧିକ ଦିନ ଏ ଜଗତରେ ରହିବାକୁ
ହେଲା ନାହିଁ । ଅନୁଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସେ ସ୍ଵପ୍ନ ଜୀବନର
ଗୌରବମୟ ମଧ୍ୟକାଳରେ ଅକାଳେ ରହିଲେକରୁ ବିଦାୟ
ପ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ତ୍ରମକାଳର ବିବରଣ ଗଠିତ
କଲେ କୌଣସିପ୍ରକାରେ ଅଶ୍ଵମୁରଣ କରି ହୃଦୟ ନାହିଁ । ସେ
ଯେଉଁ ଅଲୋକିକ ଶରତ୍ତ ଓ ମହାତ୍ମ ସହତ ଜୀବିତ ଥିଲେ,
ସେହିବର ଅଲୋକିକ ଶରତ୍ତ ଓ ମହାତ୍ମ ସହତ ଏ ପୃଥିବୀରୁ
ବିଦାୟଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ କ୍ଷମିତ୍ୟଗେରିବ ଓ ମାହ୍ୟଧର
ଆଦଶ ସ୍ଵରୂପ । ରଜକୁଳରେ ଜନପରଶହ କରି କୌଣସି
ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତାପଙ୍କ ପରି ଦୁର୍ଧରାପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି;—
କେହି ତାହାଙ୍କ ପରି ଭାଷଣତମ ଅଧିଶ୍ୟ ବିଦ୍ୟ ଓ ବିଯଦ
ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦୀର୍ଘକାଳ ଯୁଦ୍ଧ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି, କେହି
ସ୍ଵଦେଶନୁରୂପ ଓ ସ୍ଵଜ୍ଞାତ ପ୍ରେମର ପଦିଷ ମନ୍ୟରେ ପ୍ରଣୋଦିତ
ହୋଇ ଏପରି ଅମାନୁସିକ ଆୟୁତ୍ୟାଗ ସଂକାର କରି ପାରି
ନାହାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ, କହିଥିଲୁ ପ୍ରତାପ ଦେବତା,—
ନରକୁଳରେ ଦେବତା । ଏ ହତଭ୍ରଗିନୀ ଭାରତଭୂମିକୁ ମେଳିଛି
ଗ୍ରାସରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ଜଗନ୍ନାଥ ଅର୍ପି ଜାତର
ଅଧ୍ୟୟତତ ଅବ୍ୟାରେ ଅପ୍ରୋଷ୍ଟର ଜ୍ଞାନନ୍ଦ ଅଦର ଜଗତକୁ
ଦେଖାଇବା ଲାଗି, ହତଭ୍ରଗ୍ୟ ଭାରତସ୍ତନ୍ତ୍ରନମାନଙ୍କର
ଭାବିଷ୍ୟତ ଉଦ୍ଧାରର ରେଖାପାତା କରିବା ନିମନ୍ତ୍ରେ ସେ ଏହି
ଦୟା ପୃଥିବୀରେ ଅବଶ୍ୟକ ହୋଇଥିଲେ । ନତୁବା ଉଚ୍ଚତମ
ରଜକୁଳରେ ଜନଶ୍ରହଣ କରି ବିଷୟବିଭବ ଓ ଶୌଭଗ୍ୟ
ସଂପତ୍ତିର ଅଧିକାର ହୋଇ କିଏ ସ୍ଵର୍ଗାବଶତଃ ସେ ସମୟ
ଭାବୀ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପାରିଥିଲା ? କିଏ ବିଶାଳ ରଜ୍ୟର
ଅର୍ଥାତ୍ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସ୍ଵଦେଶୋକାର ମହାମନ୍ୟ ସାଧନ
ପାଇଁ ନିଃସମ୍ମଳ ବାଟ ଭିଜାରୀ ପରି ବନେ ଭାବେ, କନ୍ଦରେ
କନ୍ଦରେ ଦୁର୍ଗମ ଗିରିଗହନରେ ଓ ଅଗ୍ନି ମୟ ମୁଗ୍ଧାନ୍ତରରେ
କିମାରତ ପଞ୍ଚବିଂଶତ ବର୍ଷ ଭୂମଣ କରି ପାରିଥିଲା ?

ସୁଧା-ଅବଳିତ ଯୁଦ୍ଧସେବ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳିକାଦ ପରିତ୍ୟାଗ କରି
ଧାରପୁଣ୍ୟକ ପ୍ରତାପ ପେଣିଲା ସର୍ବେବରର ତଟୋପର
କେତେଗୋଟି କୁଟୀର ନିର୍ଣ୍ଣାଶ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟ
କୁଟୀର ମଧ୍ୟରେ ଆଶ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ସେ ଓ ତାହାଙ୍କର
ସନ୍ଧାରମାନେ ଦାରୁଣ ଶାତ, ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଓ ବର୍ଷା ପ୍ରତ୍ୟକୁ ପ୍ରାକୁତିକ
ଉତ୍ସୁକନାହିଁ ଅତିରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ଅଧି ଜୀବନର ଅନ୍ତ୍ରମ

କାଳରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତାପ ତଳଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ
କୁଟୀର୍ଯ୍ୟନ୍ତରରେ ସାମାନ୍ୟ ଶିଥାରେ ଶାୟିତ ହୋଇ
କାଳର କଠୋର ଆଦେଶର ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର
ସୁଖ ଦୁଃଖର ଚିରସହାୟ ପରମ ବିଶ୍ୱ ସର୍କାର ତଥାପି
ଶିଥାର ଗୁରୁତ୍ୱରେ ସେହିଭାବେ ସମୟକର
ସାଗର ଓ ଘୋଷଣ ଦୁଷ୍ଟି ତାହାଙ୍କର ନିଷ୍ଠା ଓ ଶୀର୍ଷି
ବଦନମଣ୍ଡଳ ଆଢ଼େ ଦୁଃଖଯତ । କେତେବେଳେ ଜଣ ହେବ,
ଏହା ଭବ ସମସ୍ତେ ଅତି ପରକର ସହକାର ସମୟ
ଅଙ୍ଗଭାଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟବେଶଣ କରୁଥିଲୁ, ଏପରି ସମୟରେ
ତାହାଙ୍କର ଶୀର୍ଷ କଳାଳ ତାତ୍ପରବେଗରେ କଷ୍ଟିତ କରି
ଗୋଟିଏ ପ୍ରତଣ୍ଟ ଦାର୍ଢନିଧୀଏ ନିର୍ଗତ ହେଲା ! ତଦର୍ଶନରେ
ଉପର୍ତ୍ତି ସମସ୍ତେ ବିଷମ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ନିର୍ବିତ ହୋଇଥିଲେ ।
ସେ ସମୟକର ନୟନ ବାଞ୍ଚଳରେ ପରିଗ୍ରାହିତ ହୋଇଥିଲା ।
ତେତେବେଳେ ଶାନ୍ତିପ୍ରତି କାତରବଚନରେ ଜିଜ୍ଞାସା
କରିଥିଲେ “କାହିଁକି, ମହାରଜ ! ଏପରି କି ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ
ଆଶକର ପବିତ୍ର ଆୟାକୁ ବ୍ୟଥିତ କଲା, ଏହି ଅନ୍ତ୍ରମ
ଶୟନରେ କାହାଦ୍ୱାରା ଅଶକର ଶାନ୍ତିର ବ୍ୟାପାତ ଘଟିଲା ?”
ଶିଥାକାଳ ପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରତାପିତ୍ତ କହିଥିଲେ
“ସର୍ବର-ଶିରେମଣି ! ପ୍ରାଣ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ବାହାର ହେଉଥିଲୁ
ନାହିଁ; କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅଶ୍ଵାସବାକ୍ୟ ପାଇଲେ
ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଣ୍ୟରେ ବାହାର ହୋଇଯିବ । ସେ
ଆଶ୍ଵାସ-ବାକ୍ୟ ଅପରମାନଙ୍କ ନିକଟରେ । ଅପରମାନେ
ମୋର ସ୍ମୂରଣରେ ଶଥ କର କହନ୍ତୁ ଯେ, ଜୀବିତ ଥିବା
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭ କରରେ ମାତ୍ରଭୂମିକ କଦାପି ଅର୍ପଣ କରିବେ
ନାହିଁ । କହନ୍ତୁ,—ତାହାହେଲେ ମୁଁ ପୁଣ୍ୟରେ ନୟନ
ମୁଦ୍ରିତ କର ପାରିବ । ମୋର ପୁଣ୍ୟ ଅମରପିତ୍ତ ମୋର ପିତ୍ର
ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଗୋବିଗରିମା ରକ୍ଷା କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।
ମୋର ମାତ୍ରଭୂମିକୁ ଯବନ-ଗ୍ରାସରୁ ରକ୍ଷା କରିବିକୁ ସମୟ
ହେବ ନାହିଁ । ସେ ପୁଣ୍ୟର୍ଯ୍ୟ,—କଷ୍ଟ ସଂକାର କରି ପାରିବ
ନାହିଁ ।” କହୁଁ କହୁଁ ପ୍ରତାପଙ୍କର ବିଶାଳ ପାଞ୍ଚ ବଦନ
ଗୋଟିଏ ଗୁମ୍ଭରଭାବ ଧାରଣ କରିଥିଲେ; ସେ ଏହି ସମୟରେ
ଅମରପିତ୍ରଙ୍କ-ଶୈଶବ-ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେ ଗୋଟି କଥା
କହିଥିଲେ । ଏକଦା କୁମାର ଅମରପିତ୍ର ଘେହ ନିମ୍ନ
କୁଟୀରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ସମୟରେ ମୟକର ଭାବିତ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରିବାକୁ ଭୁଲ ଯାଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ ପ୍ରଥମ
ତାହାଙ୍କର ଉତ୍ସୁକ ଦ୍ୱାରାବ୍ଲାକର ଲାଗି ପ୍ରକାଶ ହେଲା
ଭୂପତି ହୋଇଥିଲା । ଅମର ତାହା ଗ୍ରାସ କର ନ ଥିଲେ;
ସେ ସଦର୍ପରେ ଶୁଭରୁ ବାହାର ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଏହି

ପର କହଁ କହଁ ପ୍ରତାପକର ବଦନ ଗୟାଇର ହୋଇ
ଉଠିଥିଲୁ । ସେ ଆଉଗୋଟିଏ ଧାର୍ଯ୍ୟନିଃଶ୍ଵାସ ତ୍ୟାଗ କରି
କହିଥିଲେ “ଏହି ସମସ୍ତ କୁଟୀର ପରିବର୍ତ୍ତରେ ସୁରମ୍ୟ
ଅଞ୍ଚଳିକା ନିମ୍ନିତ ହେବ, ଆଉ ଅମର ମିବାର ଭୂମିର
ଦୂରବସ୍ତା ଭୁଲି ଯାଇ ନାମାପ୍ରକାର ବିଳାସିତାର ବଣବର୍ତ୍ତୀ
ହୋଇ ପଡ଼ିବ; ଏହି କଠୋର ବ୍ରତ ଆଉ ପାଳନ କରିବ
ନାହିଁ । ହାୟ ! ତାହାହେଲେ ମାନ୍ତ୍ରଭୂମିର ଯେ ଗୌରବ
ଓ ସ୍ବାଧୀନତା ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ ଫିମାଗତ ପଞ୍ଚବିଂଶତି
ବର୍ଷ ବନେ ବନେ ପଞ୍ଜତେ ପଞ୍ଜତେ ଭୁମଣ କରୁ କଠୋର
ବନବାସବ୍ରତ ଧାରଣ କରିଥିଲୁ, ଯାହାକୁ ଅସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ରଖିବା ପାଇଁ
ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଘୋରାଘ୍ୟ ଓ ସମ୍ମି ପଛତ୍ୟାଗ କରିଥିଲି,
ଅମର ତାହା ରକ୍ଷା କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ଅଧ୍ୟୁଷଣ ପାଇଁ
ସେହି ସ୍ବାଧୀନତା ଗୌରବ ତ୍ୟାଗ କରିବ, ଆଉ ତୁମେମାନେ—
ତୁମେମାନେ ସମସ୍ତେ ତାହାର ଅନର୍ଥକର ଉଦାହରଣର
ଅନୁସରଣ କରି ମିବାରର ପବିତ୍ର ଶୁଭ ଯତ୍ନାଙ୍କ କଳକିତ କରି
ଅକାଇବ ।” ପ୍ରତାପକର ବାକ୍ୟ ଶେଷ ହେବା ମାତ୍ର ଉପର୍ଦ୍ଧିତ
ସର୍ଦ୍ଧାରଣ ଏକମୂରତରେ କହି ଉଠିଥିଲେ “ମହାବଜ !
ଆମେମାନେ ବାପ୍ଯାଗୁଡ଼ିଲକର “ପବିତ୍ର ହିହ୍ବାସନ ଦିବ୍ୟ” ନେଇ
ଶୟଥ କହୁଅଛୁ ଯେ, ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଣେ ମାତ୍ର ଜୀବିତ
ଥିବୁ, ତେତେଦିନ କୌଣସି ଭୁକ୍ତି ମିବାର ଭୂମି ଅଧିକାର କରି
ପାରିବ ନାହିଁ; ତେତେଦିନ ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ମହାବଜକର
ଆଦେଶ ଅବହେଲା କରିବାକୁ ଦେବୁ ନାହିଁ ଏବଂ ଯେତେଦିନ
ମିବାର ଭୂମିର ଦୁଷ୍ଟ ସାଧାନତା ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରି
ନ ପାରୁ, ତେତେଦିନ ଏହି ସବୁ କୁଟୀରରେ ଆମେମାନେ
ବାସ କରିବୁ ।” ଏହି ଆଶ୍ଵାସ ବନନରେ ପ୍ରତାପ ଶାନ୍ତ
ହୋଇଥିଲେ; ସମସ୍ତ ତିନ୍ତା, ସମସ୍ତ ଯଦ୍ରଣା ଭୁଲି ଯାଇ
ପ୍ରଶାନ୍ତ ଭାବେ ପରମାନନ୍ଦ ସହକାରେ ଅମରଲୋକକୁ ଯାଏ
କରିଥିଲେ ।

ସେହି ଦିନ—ସେହି ଶୋଚନାୟ ଦୁର୍ଦୀନରେ ଭରତର
ଜ୍ଞାଗଗନ୍ଧି ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଛ୍ଵଳତମ ନକ୍ଷତ୍ର ଅନନ୍ତକାଳ ପାଇଁ
କଷତ୍ରୁତ ଦ୍ୱୀର ପଡ଼ିଥିଲା;—ସମ୍ବା ଭରତଭୂମି ଗୋଟିଏ
ପ୍ରତର୍ଣ୍ଣ ଭୁକଣନରେ କଣ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା; କେଉଁଠାରୁ
ଦୃଦ୍ରବ୍ୟବିଦାରକ ହାହାକାର ଧୂନ ଅନର୍ଗଳ ଶ୍ରୁତ ହେବାକୁ
ଲୁଗିଲା; କିଏ କାନ୍ଦିଲ, କିଏ ନ କାନ୍ଦିଲ କେହି ଦେଖିଲେ
ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲୁଗିଲେ । ଆବାଳ-ବୃତ୍ତ-
ବନିତା, ଧନୀ, ନିର୍ଦ୍ଦନ, ଯୁବକ, ଯୁବତୀ ଓ ଆୟାମର
ସିଧାରଣା ସମସ୍ତେ ସ୍ଵଦେଶ-ପ୍ରେମିକ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀପ୍ରକର ପ୍ରତାପ-
ଫିରୁବର ଶୋକରେ ଅବିରତ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲୁଗିଲେ । ସେହି
ଦୁର୍ଦୀନଠାରୁ କେତେବୁଝ ଅଶ୍ରୁ ହୋଇ ଯାଇଥିଛି, ଜମତର
କେତେ ଘରକର୍ତ୍ତନ ଦିନଥିଲା ଭରତର ପରିବହନରେ କେତେ

ବଦେଶୀୟ ବିଜାଟୀୟ ଶାସ୍ତ୍ର ନିଷ୍ଠୁରଭବରେ ପଦାଧାତ କରି
ଅଛନ୍ତି, ହତଘର୍ଯ୍ୟ ଭାରତସଙ୍ଗନିମଣି କେତେ କଷ୍ଟ ସହି
କରିଥାଏନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେହି ଯେ ମହାମା ଉତ୍ତରଲୋକରୁ ପଦାୟ
ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ତାହାକୁ କେହି ଭୁଲି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।
ଲୋକମାନେ ପୁରୁଷ ଶୋକ ଭୁଲିଲେ, କିନ୍ତୁ କାହିଁ, ପ୍ରତାପକର
ଶୋକତ କେହି ଭୁଲି ପାରିଲେ ନାହିଁ? —ଭୁଲି ପାରିବେ କି?
କହି ପାରେ ନା, ଏ ଚିନ୍ତା ଏ ଭଗ୍ନ ହୃଦୟରେ ଝାନ ଦେବାକୁ
ସୁକ୍ଳା ହୃଦୟ ଶତଧୀ ବିମାଣ ହୋଇଯାଏ ।

ଶକ୍ତି-କୁଳ-ତଳକ ଶରଗୋଷ୍ଠେ ପ୍ରତାପିହଙ୍କ ପଦିତ-
ଜୀବନ ଅନୁଶୀଳନ କରିବା ସମସ୍ତଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଜାଣ୍ଯୁବାର ସବକ ଅଛି, ଯେଉଁମାନେ ସ୍ଵଦେଶୀର
ଓ ସଜାତିର ଦୂରବୟୀ ଭବ ଅନ୍ତରେ ଦୂରବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ଵବାର
ତ୍ୟାଗ କରିଥାନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଜନଭୂମିର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅବଗତ
ଅଛିନ୍ତି, ଯେମାନଙ୍କର ଶରକେଶରୀ ପ୍ରତାପିହଙ୍କର ଜୀବନ
ଅନୁଶୀଳନ କରିବା ଅଷ୍ଟବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ପ୍ରତାପଙ୍କ ପର ମହାବାର
ଏ ଜଗତରେ ଆଉ କୌଣସି ଦେଶରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି
କାଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କର ଅଛନ୍ତି କି ନା ସଦେହ । ତାହାଙ୍କର
ଶରବ୍ତ୍ତ ମହିତ୍ତ ଓ ଆସ୍ତତ୍ୟାଗ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଗଲେ
ଆଜି ଦଳିତ, ନିର୍ଦ୍ଦୀବ, ହତଭାଗ୍ୟ ଭାରତ-ସନ୍ତ୍ରାନ-ହୃଦୟ
ଏକ ଅର୍ଦ୍ଧ ବଳରେ ବଳୀଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଉଠେ । ଯେଉଁ
ମୋଗଲିସ୍ମାଟ ଏକାକାଳରେ ଆପାର ଅସୀମ ପରାମର୍ଶମ
ଧାରାଯ୍ୟରେ ତଦାନିନ୍ତିନ ନରପତିମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚତମ
ଅସନରେ ଶ୍ଵାନ ପାଇଥିଲେ, ଯାହାଙ୍କର ପ୍ରତଣ୍ଟ ଅନାକିନୀର
ଦିଶାଳତା ଓ ରଣଦକ୍ଷତା ସହିତ ତୁଳନା କରିବାକୁ ଗଲେ
କାରାକ୍ଷେଷ (Xerxes)ଙ୍କର ଦିଶାଳବାହିନୀ ମଧ୍ୟ ଅତି ସାମାନ୍ୟ
ବୋଲି ପ୍ରାପତ ହେଉଥାଏ; ଶକ୍ତି-କଣ୍ଠର କତପ୍ତ୍ୟମାତ୍ର ଶକ୍ତି
ସିନ୍ୟାପାନନ୍ତି ସଙ୍ଗେ ନେଇ ଏକାଦଶମେ ପଞ୍ଚବିଂଶତି ବର୍ଷ
ସେହି ଭାମବିହାନ୍ତି, ବିପୁଳ-ସହ୍ୟ-ବଳ-ସଂଖ୍ୟା ଦିଲ୍ଲିଶର
ଆକବରକ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ଯଦି ମିବାରକ୍ଷେଷରେ ଜଣେ
ଥୁର୍ବିଦାଇଦିଷ ଅଥବା ଜିନୋଫୋନ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତେ,
ଯଦି କେହି ମିବାର ପ୍ରକୃତ ରତଦାସ ତଳ କରି
ପ୍ରକଟିତ କରି ପାରି ଥାନ୍ତେ, ତାହାରେଲେ ପିଲ୍ଲେପମାସାଷ୍ଟେର
ମହାସମର-ବିବରଣ ଅଥବା “ଦଶ ସହସ୍ର” ଶୋତମାୟ
ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଘଟନା-ବୈଚିତ୍ରୟର ପରିମାଣନୂରେ
କିଦାପି ଏହାର ସମ୍ଭାଲ୍ୟ ବୋଲି ଶରୀ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ।
ସପାଗରାମ୍ୟ ଓ ଶୈଳମେଖଳା ଏହି ପୁରିଶାଳ ଭାରତଭୂମିର
ହୃଦୟରୁଷ ମିବାର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଯେ, ଏହିପରି କେତେ
ସମ୍ଭାବନାୟ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ, ତାହାର ଅତି ଉତ୍ସବ ନାହିଁ ।
ଶରକେଶରୀ ପ୍ରତାପିହ ଅଦମ୍ୟ ଶରବ୍ତ୍ତ, ଅବଶିଳିତ ବିନମ
ଓ ଅଧିବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ଜଳନ୍ତ ସ୍ଵଦେଶୀନରାଗ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରକଟି

ରଜଗୋଡ଼ପିଠା ।

(ସ୍ତ୍ରୀ ଗୁଣ ।)

“ ରମ୍ପଳ ସାଲାଶ କମିସନ ” ବସିଥାଇ — କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ରିଫୋର୍ମ ବାହାରିବ ସେତେବେଳେ ଉପର ବିଗ୍ରହ କଲେ ମୋର ଦରମା କିଛି ବଚିବ ବାର ଘମଚନ୍ଦ୍ର ଏହି କଥା କହ ମାଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଯହ କରୁଥିଲେ । ଖର ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାପ ପରେ ଦଶହରା ଛୁଟିରେ ପରିବୁ ଅସିଥାଇନ୍ତି । କାଲି ସମ୍ପର୍ମିପୂଜା—ଗ୍ରାମର ପହଶଙ୍କ ଘରେ ବାଦ୍ୟ ବାନ୍ଧି ଉଠିଲା—ପଞ୍ଜୀ ବାଳକ ଓ ବାଳିକାମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ନାଚି ଉଠିଲା—ଜଣେ ସେଥିରେ ସଙ୍ଗତ ସମ୍ମନ — ବାର ପୂଜା ତେର ପଞ୍ଜ ତାଙ୍କ ଘରେ ଦୁଇ-କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତିର କି ଅଳ୍ପାମୟ ପ୍ରଭାବ—ସେ-ଜଣେ ଗୁହରେ ଆନନ୍ଦପ୍ରେସ୍‌ଟକୁ ପଢିଶା ଗୁହରୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଲିତ କରିଦିଏ । ବାରଙ୍କ ଘରେ ପୂଜାର ଧୂମ ନାହିଁ—ସବୁଦିନେ ସେଯର ଆଜି ସେଯର । ବିଭିନ୍ନତା କେବଳ ଏତିକି ଯେ ଆଜି ପୁଅ ଅସିଥାଇ । ମା ଦରପାଟୀରୁପେ ରକ୍ଷନକର ପାଶରେ ବସାଇ ପୁଅକୁ ଖୁଆଇଥାଇନ୍ତି । ମା ଆଜି ସାନନ୍ଦମନରେ ନାନାପ୍ରକାର ଭଜା ଭାଜିଥାଇନ୍ତି । ଚିନ୍ତାମାଣ ଓ ଦେଶୀ ଆକ୍ରମୁ ବ୍ୟସନରିତିକର ପରିମାରବୁପେ ଭଜନକାରୀ ଉପାଦେୟ କରିଥାଇନ୍ତି । ପାଣିକଖାରୁ ସାକରର ମିଶ୍ର ରସ-ପ୍ରସ୍ତରକରଣରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ମାତା ଆଜି ଏହା ମଧ୍ୟ ଛାଲି ନ ଥିଲେ । ଶେଷରେ ସୁରସ ପାଦ୍ୟ ଭୋଜନର ପ୍ରଥାନ ଅଙ୍ଗ ଥିଲା, ମା ବସି ଏହା ଖା ତାହା ଖା କହିଛନ୍ତି ପୁଅ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ଖାଉଥାଇ । ଏଥମଧ୍ୟରେ ପୁଅ କହିଲେ—“ଆଉ କେତେଦିନ ! ଦିନ କେତେଟା ସର୍ବର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ୁଁ ଗୁଡ଼ୁଁ ! ! ପୁଣି ସେହି ଭାତରେ ଆକ୍ରମ, ବା କେଉଁଦିନ ମୁଗ୍ଜାଲିରେ ବାରଗଣ । ଏହା ଚିରାନ୍ତିନ ଖାଦ୍ୟ, ମା, ହାତରେ ରାନ୍ଧ ବାନ୍ଧ ଦୁଃଖ ଓ କଷ୍ଟ ଭେଟ କରୁଥାଇ ସମସ୍ତେ, ଘରରକ୍ଷା କି ଏ ଗୋଡ଼ା କାମରେ ଥାଇ ? ”

ମାଙ୍କ ମନରେ ଦାରୁଣ ଆସାତ ଲାଗିଲା ସେ ମନେକଲେ “ ଧାନତକ ବାରମାସ ଗଲୁ ନାହିଁ ସବୁବେଳେ ପେଟଚିନ୍ତା ନ ହେଲେ ପୁଅ କଣ ବିଦେଶ କରିଥାନ୍ତା ହଉ ଯାହାହେଉ ଏଥର ଶୁଦ୍ଧିବି ନାହିଁ ” କିନ୍ତୁ ପରିଶରେ ଲାଟକନ୍ଦୀ ଶଙ୍କଣା ମନେ ପଡ଼ଗଲା, ଅନ୍ୟଜଞ୍ଜାଳ ମନେ ପଡ଼ିଲା । ସବୁ କଥା ମନେ ଧଢ଼ିଲା । ପୁଅ ସେହି ଶୁଦ୍ଧ ସରଗୁଳନା ନିକଟରେ ଉଭେଇ ଗଲା । ଦୁନିତାନ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ତତ୍ତ୍ଵର ଦିବସ ସେହି ଖାଇଲାବେଳେ ପୁଣି ସେହି କଥା ଧଢ଼ିଲା ମା ପୁଣି କହିଲେ ମାର ଏଥର ମାନଙ୍ଗ ବୋଇ ପାଣରେ

ଯାଉ; ମୋର ଯାହା କଷ୍ଟ ହେବାର ହେଉ, ତୁ ବିଦେଶରେ ଦୁଃଖରେଣ କରୁଥାଇ ମତେ ଦିନେ ପାଟି ପିଟେଇ କହୁ ନାହିଁ । ଏଥର ଆଉ ମୋ କଥା ଭାଙ୍ଗିବୁ ନାହିଁ । ନିଷ୍ଠୁୟ ନେଇଯିବୁ । କିଛି ହଉ ନ ହଉ ଭଲ ମୁଠିଏ ଖାଇବୁ ଥରକୁଥର ଦେଖୁଣ୍ଡ ଦେବ କଳା-କାଠ ପଡ଼ିଯାଉଥାଇ । ”

ବାର କହିଲେ “ନା ସେକଥା କେମିତେବେଳ ତୁମେ ଏକୁଟିଆ କଷ୍ଟ ପାଇବ । ସେ କଥା ହେବ ନାହିଁ । ଲେକେ କଣ କହିବେ । ଦାଣ୍ଡକୁ ଅନୁମର ଦିଶିବ । ”

କିନ୍ତୁ ମା ଛାଡ଼ିବାର ପାତ ନୁହନ୍ତି । ସେ କହିଲେ ମୁଁ କୌଣସି କଥା ମାନିବ ନାହିଁ; ଯେ ଯାହା କହୁଛି କହୁ ମୋର ସେଥିରେ କଣ ଥାଇ । ସ୍ବାମୀ ପାଶରେ ସ୍ବାମୀ ରହିବ ଏଥିରେ ଶାଶ୍ଵର କି ଦୋଷ ପଡ଼ିବ । ପଡ଼ିଲେ ପଡ଼ୁ, ହଉ ଆଜି ମିଶ୍ର ଆସିବେ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ଅସନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ପରିବର ଏଥିରେ କି ପ୍ରାୟହିତ ଲାଗିବ । ମୋର ଲଗାଥାଇ, ମୋ ପୁଅ କଷ୍ଟ ପାଇବ ମୁଁ ଏତେ ଲେକଙ୍କର କଥା କାହିଁକି ଶୁଣିବ—ଯାହାହେଉ ଏଥର ତୁ ଆଉ ମୋ କଥାରେ ବାଧ ଦେବୁ ନାହିଁ !! ଏହା କହ ସେ ଅନ୍ୟଥି କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରେ ପ୍ରାଣାନକଲେ ।

ପୁଅ ଭେଜନାନ୍ତେ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟସନ୍ ଓ ବନ୍ଦମାନଙ୍କ ସହ ଆଳାନଜେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଲେ । ଶୁଦ୍ଧ ଶାନ୍ତି ଓ ଶୁଭର ନିତ୍ୟ ଅକ୍ଷସ୍ତାନ ଛାଲ, ଏବଂ ଜନ୍ମଭୂମି ମଧ୍ୟ ଏକ ଅରାମ ଦୀଯୁକ ତଥାବନ—ବନ୍ଦକାଳ ବିଦେଶର ଆଉ ଥରେ ଜନ୍ମଭୂମିରେ ପଦାର୍ଥଗ କରିବା ମାତ୍ରକେ ପ୍ରାଣଶିତଳ କରିଦିଏ, ହୃଦୟ ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ ରହିବର ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ ମାତ୍ରକେ କହିଲେ—“କିହୋ ! ଏଥର ତୁମ୍ଭର ବୁଦ୍ଧି ଦିନକୁ ଧନ ବିତୁଥାଇ, ହୁତିମାଙ୍କ ଛାଡ଼ି ଆପଣାର ସାଜୁ ଦେଇ ଜଟଣା ଯିବାର କଥା ହେଉଛି ? ”-

ବାର ବମ୍ବ—ପୁଅବୋଇ ବିଗ୍ରହିଲେ “ ଖାଇଲାବେଳ କଥା ଏତିକିରେ କିମର ବାନ୍ଧୁ ହେଲା, ମା କଣ ମୋର ମନ ବିଦ୍ରବୀରୀ ଲାଗିଲାତାରର କରିଥିଲେ, ” ତାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଗର୍ଭାରଣୀ—ପୁଜ୍ଞା ମାତାକୁ ପ୍ରତ ଅସଥା ସେଷ ଓ ଅଭିମାନ ରହିଗଲା କିନ୍ତୁ ମାତା କୋମଳପ୍ରାଣା ଓ ସରଳକୁଦୟା ତାଙ୍କର ଅନୁରଜେ କୌଣସିଲେ ସତ୍ର ନ ଥିଲା—ସେ ପୁଅଗତପ୍ରାଣା—ବାର ମମକର ଖାଇ ଦୋର ବରେଖା ଥିଲେ—ଏ

କହିଲେ—“ଏକଥା କିମ୍ବର ହେବା । ମୁଁ କିମ୍ବର ମାକୁ ଶାନ୍ତି ଯବି—ମା କିମ୍ବର ଏକୁଟିଆ ଚଳିବେ” !!

ଏହି ତିର୍ତ୍ତା କୋମଳପ୍ରାଣୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଦୃଦୟକୁ ପ୍ରପାଦିତ କରିଥିଲା । ସେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଆଦୌ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ଵାମୀଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବରେ ପାତ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲେ ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନକାଳ—ପ୍ରତିଷ୍ଠା ତପନକିରଣ ଶାଶ୍ଵର ଓ ମନକୁ ବ୍ୟାକୁଳ କରିଥିଛି, ତିର୍ତ୍ତର ଦ୍ଵିତୀୟ ରହିଗାରୁ ନାହିଁ, ବୃଦ୍ଧି ମାତାକୁ ପୁଅ ଦେଖି ସ୍ତ୍ରୀ ଯାଇ ସୟମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ପଦ ସେବାରେ ନିରତ ହେଲେ । ଏକଥା ସେବା ପକାଇ କହିଲେ ମା ମୁଁ ଏକୁଟିଆ ଯିବିନାହିଁ—ତୁମେ ନିଷ୍ଠ୍ୟ ଯିବ ତୁମେ କିମ୍ବର ଚଳିବ” ଯାହାହେଉ ନାନାବିବାଦ ଓ ତର୍କି-ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ମାତା ଜୟାଁ ହେଲେ । ଫିମେ ପୁଷ୍ପକର ବିଦେଶରେ କାର୍ଯ୍ୟପୂର୍ବକୁ ଗମନର ଦିବପଥ ନିକଟବିତ୍ତୀ ହେଲା । ମାତା ପୁଷ୍ପସ୍ତେହୋଦବେଳେ ଦୃଦ୍ଧିତରେ ଯାଦାର ସମ୍ମାନକୁ ଆୟୋଜନ କରିଦେଲେ ।

ସବୁଭାବରେ କୁଳପୁରୋଧୀ ଶାତଙ୍ଗୀ ମହାଶୟ ଓ ଗଣକ-ଦୃତାମଣି ମିଳିତ ହୋଇ ଗୋଧୂଳି ଲଗ୍ନରେ ଉତ୍ସମ୍ଭବ ଦିଦାୟି କରିଦେଲେ କିନ୍ତୁ ଯାଦା ଲଗ୍ନରେ ସ୍ପ୍ରମ ଫ୍ଲାନରେ କାୟାଧ୍ୟପ ମଙ୍ଗଳ କର୍କଟରେ ଥିଲେ । ମାତା ଦିବସଟି ମାସଦିନ୍ତା ଥିଲା । ଏଥୁପରି ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ନ ଥିଲା । ଯାହାହେଉ ଯାଦାକାଳରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମାନସିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଓ ମାର୍ଜନାର-ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଧୁଦର୍ଶୀୟ ମାତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିପଥରୁ ଅନୁଭିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ତାଙ୍କ ଚିତ୍ରରେ ବ୍ୟାକୁଳତାର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଇ ଥିଲା ।

ଯାହାହେଉ ଏପରି ଫିମେ ଦିନପରେ ଦିନ ଅନ୍ତର ଦୃଦ୍ଧିବାକୁ ଲାଗିଲା ମାତା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ଶୁଦ୍ଧରେ ଏକାଙ୍ଗ କାହୁଆନ୍ତି; କେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମା କନ୍ୟା କେତେବେଳେ ବା ଦ୍ଵିତୀୟ କନ୍ୟା ବା କେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବିଧବୀ ଭାଗୀ ଥାଏ ତାଙ୍କ ପାଶରେ ରହନ୍ତି । ଏତଦ୍ୱାରା ମାତାଙ୍କର ନିର୍ଜନତା ଓ ଚିତ୍ରମୁଖର୍ଥ ଦୂର ହେଉଥାଏ ।

ଦିନ ତ୍ରୀମର ଦୃଢ଼-ବନ୍ଧୁଦର୍ଶୀୟ ଶାନ୍ତି ମହାଶୟ ଗ୍ର୍ଯାନ୍ତି ସମାଧାନାନ୍ତି, ଏହାକର ପୁହରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଦିନଦିନ ପରେ ଦିଦେଶ ଯାଦାରୁ ସବା ଶୁଭରେ ଫେରି ଅଛନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମଶାସନବାହି ପ୍ରଥାନ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ । ତାଙ୍କ ପ୍ରଦେଶ ଜାହାଙ୍ଗତୋୟକୁ ଦୃଦ୍ଧି ସମୟପୂର୍ବକ ରକ୍ଷଣକେ ଦେଖିବାକୁ ଦୃଦ୍ଧିର ହବାନ୍ତର ଜାତ ହେଲା, ସେ ଶୋଇ ପ୍ରତିକାଶ କଲେ । ଦୁଃଖ ଓ ପୁନଃବିଦ୍ଵାଦ ଯାତକା ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣକୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦିତ କଲେ । ସେ ଅଗ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଷ୍ଠନରେ କହିଲେ “ମୋଡ଼ା କୁନ୍ତ ମୋର, ମୁଁ ଝାନପୁଣୀ, ମୋର ପୁହ ବିଦେଶରେ କଷ୍ଟ

ପାଉଥିଲା । ମୋର ପୁହ କଷ୍ଟପାଇବ ମୁଁ ପୁଖରେ ରହିବ ମୋର ସବ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ମାଳିତ ବୋଉକୁ ଏଥର ପଠାର ଦେଇ ଅଛି ସ୍ବାମୀଯେଉଁଠି ସ୍ତ୍ରୀଯେଇଠି କିମ୍ବର ଭଲ ହେଲା ନାହିଁ ?

ଶାନ୍ତି ଶୁଣି ମହା କୁପିତ ହେଲେ—କହିଲେ “ଶାର ରାମ, ଏହା କଲ—ସେତ ଶିଶୁ ଶାନ୍ତି—ଗର୍ଭଧାରଣାର କଷ୍ଟଥାତ୍କରୁ... ଟିକିଏ ଗୁହୀରୁ ନାହିଁ—ଜଟଣୀ କିଛି ଶାସନ ନୁହେଁ—ସେଠାରେ ସାମ୍ବ ପଢ଼ିଶା ନାହାନ୍ତି—ଆମୁର ଗୋପୀ ନାହାନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିରାଚ ଚିତ୍ତର ବାହୁଦରମ୍ଭ ବାହାର କରିନେଇ—ମୁଁ ଜାଣେ ସେ ସେତବେଳେ ଜଟଣୀରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲା ସେତବେଳେ ତାହାର କୌଣ୍ସିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲୋପ ପାଇଲା—ବଢ଼ ଦୁଃଖିତ ହେଲି—ତୁମୁର ପୁହ ଓ ବିଦ୍ୟାକଞ୍ଚିରଙ୍କର ଦଂଶ ; କଣ କହିବ—ମାରବ ରହୁଛି । ସବାର ସମସ୍ତଙ୍କର ଏହି ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଭାବ ଦେଖି ସ୍ତ୍ରୀତ ହେଲି—କିନ୍ତୁ ବାନ ରାମ ଯେ ଏପରି କରିବ ଭାବ ନ ଥିଲା । ସମାଜକୁ ଓ ଆୟୁମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ତର ନାହିଁ ! ! ଭୟ ନାହିଁ” ।

ବୃଦ୍ଧି ମାତା ଏ ସମୟ ଶୁଣି ଶାନ୍ତିଙ୍କର କୋପାନଳରେ ଜଳ ସେବନ କଲେ—“ମୋର ଦୃଦ୍ଧି ଭଲ ଅଛି—ମୋର ମନ ଭଲ ଅଛି—“ସେମାନେ ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି” ଏତକି ପଦ ପାଇଲେ ମୁଁ ସନୁଷ୍ଟ ଥାଏ—ଶାରର ଦୋଷ କଣ—ମୁଁ ତାକୁ ଅନୁମତି ଦେଇଥିଛି—ସେ ମୋର ଅନୁମତରେ ଏହା କରିଥିଲା । ଆଣୀଙ୍କାଦ କର—ମୋର ପାଇଲୁ ବାଳର ବ୍ୟାପ ତାର ହେଉ—ମୋର ମା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ! ସେ କଣ ମଙ୍ଗୁ ଥିଲା କି ! ! ସେ “ମୁଁ ନ ଗଲେ ଯିବ ନାହିଁ” ବୋଲି ନିଧି କରିଥିଲା—କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖ ସୁଧାର ପଠେଇ ଦେଲି ।”

ବୃଦ୍ଧିର କାତରେକି ଶୁଣି ଶାନ୍ତି ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ଓ ପର୍ବତରେ—“ଶାର ରାମ ଏଥର କାହିଁକିକୁ ଗୋଟିଏ ଟସର ମଠ ଦେବ ବୋଲି କହିଥିଲା—ଯାହାହେଉ ଉଦ୍ଘର କରିଲୁ ୧ନ ଜନ ଗୋପ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାତ୍ରିଯାଉ—ଶିଶୁର ଭଲରେ ରଖିଥାନ୍ତି—ଶାଖ କହିଛି—“ସ୍ଵର୍ଗକୋ ଧର୍ମମାତରରେତୁ”—ଦୋଷ କଣ ? ରାମ ସାତାକୁ ନେଇ ବନକୁ ଗଲେ—ସାବଧାନୀଙ୍କୁ ଦେଇ ବନକୁ ଜଗିବାକୁ ଗଲେ ; ସବୁ ଶାଖରେ ଅଛି—କି ଦୋଷ, କିଛି ନାହିଁ ।”

ଶାର ରାମ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ନିରାଚିର ଏକ କୁନ୍ତୁ ପ୍ରକୋଷ୍ଟରେ ଥାଏ—ତାଙ୍କର ଜୈଥଣ୍ଟା କନ୍ୟା ବର୍ତ୍ତମାନ ଧର୍ମଶାଳଯୁକ୍ତରେ ଥାଏ । ଶାର ରାମର ଭାବାନ୍ତର ହୋଇଥିଛି, ଏକ ଦିଗରେ ମାତାଙ୍କର ପୁହ ପ୍ରତି ଶୁଭ କାମନା ନିମ୍ନିତ୍ତ ନିତ୍ୟ ଅର୍ପିରତା—ବ୍ୟାକୁଳ କନ୍ଦନ ଓ ଧର୍ମନୁଷ୍ଠାନ ! ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ପୁଷ୍ପକର ମାତାଠାର—ପୁନଃ-ପ୍ରଣାମମାତାଠାର—ଅଭ୍ୟମାନ, ରେଷ ଓ ଅଭିଧ୍ୟାସ ।

ସ୍ତ୍ରୀ କିନ୍ତୁ ଏବଷୟରେ ସ୍ଥାମାଙ୍କଠାରେ ସତତ ଦୋଷାରେ
କରିଥିଲେ । “ମାତାଙ୍କର କୁଣ୍ଠଳ ସମ୍ବାଦର ପତ୍ର କେବେ
ଅସ୍ଥିଥାକି ?” ପଗୁରିଲେ ସ୍ଥାମୀ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି ।
“କେବେ ମାତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପତ୍ର ଦେଇଥିଲେ” ପଗୁରିଲେ
ସ୍ଥାମୀ ନାରବ ରହନ୍ତି । ଏପ୍ରକାର ଭାବ ଦେଖି ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ବାଦ
ନାରବରେ ଅଶ୍ଵମୋଚନ କରି ବିଦେଶରେ ମାଙ୍କୁ ଭୁବାନ୍ତି ।

ବୃକ୍ଷାମାତା—ଜଗନ୍ନାଥୀ ହିନ୍ଦୁରମଣୀ ବିଧକା ଥରେମାତା
ପୁରୁଷରେ ନାଳାଚଳ ଧାମରେ ଅନନ୍ତ ମହାପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର
ଚରଣ ଦର୍ଶନ କରି ମହୋଦଧିରେ ସ୍ଥାନ କରି ନିଜର
ଜୀବନକୁ ସାର୍ଥକ କରିବେ ବୋଲି କେତେଥର ପୁରୁ ନିକଟରେ
ଅତି ସର୍ପର୍ଣ୍ଣରେ କଥା ପକାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପୁରୁ
ଯେତେବେଳେ ଆର୍ଥିକ କଷ୍ଟ କଥା ଉଥାପନ କରି ଏହା
ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ଦିଅନ୍ତି ମାତା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ନାରବ
ରହନ୍ତି; କହନ୍ତି “ହଉ ତୁ ମୋର ଶର୍ତ୍ତ ତୁ ମୋର ଜଗନ୍ନାଥ
ତୋତେ ଦେଖିଲେ ମୋର ପ୍ରାଣ ଶର୍ତ୍ତର ହୃଦ ହଉ ତୋତେ
ଅର୍ଥ କଷ୍ଟରେ ପକେଇ ଶର୍ତ୍ତ ଦର୍ଶନ କରିବି!—କେବେ
ନୁହେଁ । ଶର୍ଷର କରିଲୁ ତୋ ଦର୍ମା ବଢ଼ି ଟଙ୍କା ହେଉ, ଯିବା;
ତୋ ନନ୍ଦା ଏଥୁଗାର୍ଜ ମୋ ପାଖରେ ଲୋଟି ଟଙ୍କା ଦେଇ-
ଅଛନ୍ତି, ସେତକ ଅଛି—ଆଉ କିଛି ହେଲେ ସମସ୍ତେ ଯିବା ।
ପ୍ରାମର ସମସ୍ତେ ଯାଆନ୍ତି—ମତେ ତାକନ୍ତି, ମୁଁ ଯାଏ ନାହିଁ—
ମୁଁ ଯିବି—ମୋର ଦୁଆ ଯିବି—ମୋର ନାତୁଣୀ ଯିବେ—ମୁଁ
ଏକା ଯିବି—ତାଙ୍କର ମୁଁ ନୁହେଁ!”

ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ମାତା ଗୁହର କୋଣରେ ଅହନୀଣ ପୁନ୍ତର
ବିଦେଶବାସଜନତ-ବିଛେଦ-ୟନ୍ତରା-କାତରରେ ଅଧିର ।
କିନ୍ତୁ ପୁନ୍ତ ଅନ୍ତଥାତ୍ତେ ଉଠଣୀଠାରେ ଶୈଶବନମାନ୍ତର
ରଗେୟା ଭାମରଜପାତ୍ର, ଡାକ୍ତର କୁମୁଦ ଘୋଷାଳ,
ଓଭରସିଥର ରାମସ୍ଵାର୍ମାନଙ୍କ ସହିତ ଆୟୋଜନାଗରେ
ସଦର୍ପରେ, ସବବରେ—ଏତାଦୁଣୀ ନବନାତକୋମଳପ୍ରାଣା;
ସେହାତୁର ମାତାକୁ ଭୁଲିଯାଇ କାଳ କାଟୁ ଅଛନ୍ତି—ଦିନପରେ
ଦିନ, ରାତପରେ ରାତ ଯାଉଅଛି—ଦିନଛାଡ଼ା ଦିନର ପତ୍ର ଆସି
ସପ୍ରାହରେ ଥରେମାତା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସନ୍ତିବନ୍ଧ ଅନୁରୋଧରେ
ମାତାଙ୍କୁ ସମୋଧନ କରନ୍ତି—ପୁନ୍ତ ପତ୍ର ଦେଉଅଛି—ତେଣୁ
କୁଣ୍ଠଳର ଅଛି ଏତକି ମାତା ସକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ।

ଓଭରସିଥର ରାମସ୍ଵାମୀ ତନିଦିନ ଛୁଟାଇ ନେଇ ପୁରୁ
ଯାଦାକଲେ—ସାଂଗରେ ଅନ୍ୟ ବନ୍ଧନାମେ ଗଲେ । ପାର ରାମ
ସମ୍ବାଦିହୋଇ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ—ସଯତ୍-ସହିତ-ମୁଦ୍ରା ମଧ୍ୟ
ଟ ୧୦୦ ଲକ୍ଷ ଦେଇ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତରେ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ
ସତ୍ୟବାଦୀ ଦେଇ ପୁରୁ ଧାମକୁ ଯାଦାକଲେ ।

ବାଟରେ କେତେଥର ସ୍ତ୍ରୀ ପଗୁରିନ୍ତି “ମା ଶୁଣିଲେ
କଣ କହିବେ ।”

ସ୍ଥାମୀ—“କଣ କହିବେ ସେ କପର ଜାଣିବେ” ହାୟ !
କି ପ୍ରତାରଣା ! ମାତାପ୍ରତି ପ୍ରତାରଣା ଓ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ! ଏ ଉତ୍ତର
ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଭଲ ଲୁଗିଲୁ ନାହିଁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ—“ଏମିତି କଣ କଥା ଲୁଚି ରହିବ”

ସ୍ଥାମୀ—“ମୁଁ ତ କହିବ ନାହିଁ—ଆଉ କିଏ କହିବ ? ”

ସ୍ତ୍ରୀ—“ଆଉ କିଏ ଥାଇ ଯେ ? ମୁଁ ଅଛି !

ସ୍ଥାମୀ—“ତୁମେ କହିବ ନାହିଁ—ମନା କରୁଛି !”

ସ୍ତ୍ରୀ ନାରବ ରହିଲେ—ଏହି ଦିନଠାରୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଆତ୍ମରାମ
ପ୍ରାଣସର୍ଷ ଶୁଣ ହୋଇଗଲୁ ପର ଜଣାଗଲୁ—ସେ ବିଶୁଦ୍ଧ ମଳିନ-
ବଦନା ହେଲେ—ସେ ମନେ ବିଶୁରିଲେ କଣ କରିବି—ମା
ସେବେ ପଗୁରିବେ ମୁଁ କଣ କହିବ—ମୁଁ ତ ଲୁଚେଇବ ନାହିଁ—
କହିଦିଲେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହେବେ—ଏଥେତେ ଗୋହତ୍ୟା ସେଆଟ୍ୟୁ
ବସ୍ତ୍ରହତ୍ୟା—କଣ କରିବ—ପ୍ରାଣ ଯାଆନ୍ତା କି ? ଆଉ ମାକୁ
ମତେ କିଛି କହିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା ନାହିଁ ।”

ହାୟ—ସ୍ଥାମୀ, ଶିଖିତ—କିମ୍ବା ଖକାଶ । ସ୍ତ୍ରୀ ସାମାନ୍ୟ
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କା ନିପୁଣୀ—କିନ୍ତୁ କି ଉତ୍ତରିବ—“ମରଣାନ୍ତେ ସୁନ୍ଦର
ସେବର ମାକୁ ପ୍ରବଞ୍ଚନା କରିବାକୁ ନ ହୃଦ” ବା “ପ୍ରାଣଥିଲେ
କେତେବେଳେ କମାନଙ୍କ ଥାଗରେ କଥା ପଡ଼ିବ, କଣ କହି
ପକାଇବ” “ପ୍ରାଣ ଯାଉ—ସେବର ଆଉ ମତେ କିଛି
କହିବାକୁ ନ ପଡ଼ି” ! କି ଅନୁଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ ! !—କି ମାତ୍ର-
ଉଦ୍ଧିତି । ସତ୍ୟ ପ୍ରତି କି ଆଦର !! କାହାଠାରେ ? ଜଣେ
ଅନୁଷ୍ଠାନ ନିବକ୍ଷା ରମଣୀଠାରେ ! ଦେଖି ସ୍ମୃତି ହେବାକୁ
ହୃଦ ! ! ।

ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମନରେ ଘୁଣ ନାହିଁ—ଦିନକୁଦିନ ଯାଉଥାଇ—
ଗୁରୁଥାତେ ଭୁଲ—ନାଳାଚଳର ନିତ୍ୟଧାମରେ ଦୁଇଦିନ
ରହି, ମହୋଦଧି ପ୍ରଭୁତ ପଞ୍ଚଶିର ଦର୍ଶନ କରି ଫେରିଲେ—
କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀ କୌଣସି ପୁଣ ନାହିଁ—କରିପାର ନ ଥିଲେ । ସେ
ବେହିପର ଅନ୍ୟମନସ୍ଥା ହୋଇ—ମାକୁ ସୁର ସୁର ଫେରିଲେ ।

ସତ୍ୟବାଦୀଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ଆଦର ଓ ଆସନ୍ତି
ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ଜାଗ୍ରତ ହେଲା । ସେହିଠାରେ “କାଳେ
କେଉଁଦିନ ମା କାହାଠାରୁ ଶୁଣିବେ ଓ ମୋତେ ପଗୁରିଲେ
ମୁଁ କଣ କହିବି—ସେ ବା ମତେ କଣ ମନେ କରିବେ ଓ
କହିବେ ସେ ଆଦୋ ଜାଣିଲେ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ”—ଏହି
ସବୁ ଭାବନା ତାଙ୍କର ମନକୁ ଥାକୁଳ କରିବାକୁ ଲୁଗିଲୁ—
ମନରେ ଘୁଣ ନାହିଁ—ତେଣୁ ଶଶର ମଳନ—ମୁଖମଣ୍ଠଳ
ବିବର୍ଣ୍ଣ ହେଲା—ସାମାନ୍ୟ କୁରାଫାନ୍ତି ହେଲେ । ଆସି

ଜଟଣୀରେ ଉପହୃତ ହୋଇ ଶୟାଶ୍ଵୀ ହେଲେ । ଏଥାଟେ ସ୍ବାମୀ ଯୌବନର ଉଦ୍‌ବାସ ତେଜରେ ମାତାଙ୍କୁ ଅବହେଳା, ଅଭକ୍ଷି କରନ୍ତି, ଅବଶ୍ୟକ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଧୀକର ଏ ଭାବ ଦେଖି ସେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାତା ବୋଧ କଲେ, ସ୍ତ୍ରୀ କେବଳ ମନର ଅଗର ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖାଭ୍ରୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ !

କିନ୍ତୁ ଦୋଷର ଭର ତାଙ୍କର ମୟୁକରେ ନ୍ୟୟ ନ ଥିବାରୁ ସେ କେବଳ ନିରାଶ ମନରେ କାଳ କାଟୁଥିଲେ ।

ଏଥାଟେ ଜଟଣୀରେ ଉପହୃତ ହେବାର ପରଦିନ ସ୍ବାମୀ ନିଜର ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ହୃଦୟଗ୍ରହମ କଲେ । ସେ ଆସ୍ଥାକ୍ଷାର କର ଶୟାଶ୍ଵୀ ହେଲେ—ନିଶୀଥିରେ ପ୍ରବଳନ୍ତର—ସ୍ତ୍ରୀ ଦେଖି କହ ଉଠିଲେ—“ଏ କଣ ହାତ ଦେଇ ହେଉ ନାହିଁ—ତାତରେ ଖର ଫୁଲୁଛି” ରାଷ୍ଟ୍ରିୟାକ ନିଜ ଶୟାଶ୍ଵୀ ଉଠି ଅସି ସ୍ବାମୀଙ୍କର ପରିଚୟମୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ସ୍ବାମୀ—କେବଳ ପ୍ରସ୍ତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ପ୍ରଳାପରେ ପାଠି କର ଉଠୁଆନ୍ତି—ଏକ “ମା” “ମା” ବୋଲି ତାକନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀ ହତା ଓ ଚକିତ ହେଲେ ।

ଏଥାଟେ ଆଜକୁ ୧୩ ଦିନ ହେଲା ବୁଢ଼ା ମାତା ପୁରୁଷ ଦେ ପାଇନାହିଁ ବୋଲି ଅନାହାରରେ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ କାଳ କାଟୁ ଅଛନ୍ତି—ତନିଦିନ ହେଲା “ବୁଲି ଜଳ ନାହିଁ”—ଦରେ କେହି ନାହିଁ—ମାତା ଏକା—କେତେବେଳେ ଦାଢ଼ିରେ—କେତେବେଳେ ପ୍ରତିବେଶୀର ଘରେ; କେତେବେଳେ ତାକର ପିଣ୍ଡରେ, କେତେବେଳେ ହରକର ଦ୍ଵାରରେ ଏହିପର ପୁରୁଷତପ୍ରାଣ ଜନନୀ ବ୍ୟାକୁଳ, ଅଧୀର ହୋଇ ପାଗଳନ ପ୍ରାୟ ଉତ୍ସୁତଃ ଭ୍ରମୁକ୍ତ—ଦି ୩ ନ ଜଳର୍ଣ୍ଣ କର ନାହାନ୍ତି ! ! ! ନିଦ୍ରା ନାହିଁ ! ! ଏକହାନରେ * ମିନିଟର ହିରେପବେଶନ ନାହିଁ ! !

ଯେଉଁ ନିଶୀଥିରେ ପୁରୀ ରେଗଣୟାରେ ମଁ, ମଁ, ବୋଲି ଡାକୁଛି ସେହି ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ସହାୟ ମାତା ଚମକି ଉଠି ଶୟାଶ୍ଵୀ ପଦାକୁ ବାହାର ଅସିଲେ ! ! ପୁରୁଷ ଅନ୍ତାନ ମାତାର କୋମଳ ପ୍ରାଣ ଶର୍ଣ୍ଣ କଲା—ସେ କି ପ୍ରିର ହୋଇ ପାରନ୍ତି ! ! କେବେହେଁ ନୁହେଁ ! ! ଏଥାଟେ ସେ ଆହ୍ଵାନ, ସେ ମାତ୍ର ନାମ ସମୋଧନ, ସେ କାତରେକି, ”ସେ ପ୍ରାଣର ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ମାତାର ନାମୋଜାରଣ ଆଜି ସହସ୍ର ମାରନ ଦୂର ଭେଦ କର ନିଶୀଥିରେ ମାତାର କର୍ଣ୍ଣକୁହରରେ ପ୍ରକର୍ଷ ହେଲା ।

ସେହି ଦିନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ହେଲେ ରଜଧନୀନ୍ତି ହେବ ବୋଲି ଏବଂ ଏହି ଦିନ ଦୁଇ ଓ ପୁରୁଷ ଆସି ଗ୍ରାମରେ ଘରହଞ୍ଚିବ ଆଗରୁ ହିର ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କୁଣ୍ଡମନରେ ଏକ “ପୋଡ଼ିଟା” ଅତି ସମ୍ମର୍ମରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ

ପ୍ରଗଣ୍ଠ ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟରେ ଛାପନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପୁରୁଷ ପ୍ରଣାଳୀ କଣ କରିବେ—ରାତର ଦୁଃଖପୂର୍ବ ଦର୍ଶନ, ଓ ଶୂନ୍ୟରୁ “ମା” “ମା” ବୋଲି ଆହ୍ଵାନ ଶୁଣି ହିର ହୋଇ ରହି ନ ପାର—ଶୁହର ଅବହୁ ପ୍ରତ ଉପେକ୍ଷା ପ୍ରଦର୍ଶନ କର ଓ ବୁଝି ମଧ୍ୟ ପୋଡ଼ିଟାକୁ ଏକାବେଳେକେ ବିସ୍ତରଣ କର ରଜନୀ ପ୍ରଭାତ ନ ହେଉଣୁ ପୁରୁଷ କର୍ମଶାଳାଭିମନ୍ତରେ ଆବମାନ ହେଲେ ।

ରାତ ପ୍ରାୟ ଦ୍ୱାଦଶ ଘଟିକା ! ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ବୁଢ଼ା-ମାତା—ଆଲ୍ଲକାମ୍ବିତକେଶା—ଅନାହାରଶୀର୍ଷା—ମଳିନା—କୃଶା—ଉତ୍ତର ଶ୍ୟାମରେ ପୁରୁଷ ପ୍ରକୋଷ୍ଟରେ ଉପହୃତ ହୋଇ ଦେଖେ ଯେ—ପୁରୁଷ ପ୍ରାୟ ପରିଚାଳନରେ ଅର୍ଥ ନିଦ୍ରିତା ! ! ପୁରୀ ଏକ ଶ୍ୟାମ ଉପରେ ତହାଭ୍ରୂତା, ଏହାତାରେ ମାତାର ଉପହୃତ ଓ ପୁରୁଷ “ମା” “ମା” ବୋଲି ସମ୍ମେଧ ଯୁଗରୁ ଦିନଥିଲା—ମାତା ବାତୁଳ ପ୍ରାୟ ଯାଇ ପୁରୁଷ ଶାଶାରର ସଙ୍କାଳରେ ହାତ ଭୁଲାଇଲେ । ମାତାର କୋମଳ ହସ୍ତ ସଞ୍ଚାଳନ—ପୁରୁଷ ଶାଶାରେ !! ! ପୁରୀ ତତ୍ତ୍ଵଶାତ୍ର ଅଭିପତ୍ତ ହୋଇ ଦେଖନ୍ତି ଯେ ମାତା ଶ୍ୟାମ ନିକଟର ଉପବିଷ୍ଟା ।

ଏଣେ ପୁରୁଷବ୍ୟକ୍ତର ନିଦ୍ରା ଭ୍ରଗିଯିବାରୁ ସେ ହଠାତ ଚମକିଲୁଠି ଦେଖନ୍ତି ମାତା ଅସି ଶୁଣ ମଧ୍ୟରେ ।

ପୁରୀ—“ମା—ତୁମେ ଏତେ ରାତରେ ! ସାଙ୍ଗରେ କିଏ” । ମା—ପାଙ୍ଗରେ ଆଉ କିଏ—ପୂର୍ବ “ମା—ମା” ବୋଲି ଡାକୁଅଛି—ମା କି ଆଉ ରହିଯାରେ—ତୋର ତାକ ଶୁଣାଗଲ ! ତାକ ଶୁଣି ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ଥିଲା ପହଞ୍ଚିଲ ।

ପୁରୁଷବ୍ୟ—ମାତାଙ୍କ ଚରଣ ଧର ସେହି ସମୟରେ ଷଣେ ଶ୍ୟାମିକାଢ଼ିକୁ ଗୁହ୍ନୀ ଅଧ୍ୟୋବଦନ ହେଲେ ଓ କହିଲେ—“ମା—ଦୋଷ କରିବୁ—ତୁମେ ମନରେ କିଛି ନ ଧରିଲେ—ଏ ଯାହା ଏ ସଂଶାର ରକ୍ଷା ହେବ, ନ ହେଲେ ନାହିଁ—” ଏମନ୍ତ କହି ପୁରୁଷ “ଜଗନ୍ନାଥଦର୍ଶନ”ର ସମୟ କଥା ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏବଂ ପୁରୀ ହଠାତ ଶ୍ୟାମରୁ ଉଠି ମାତାର ଚରଣ ଧରି କାନ୍ଦିଲେ ଏବଂ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମାତାଙ୍କର ଚରଣ ତଳେ ଲୋଟି ପଦ୍ମଥାନ୍ତି ।

ମାତା—ହର୍ଷଗର୍ବଦ ହୋଇ ପୁରୁଷକୁ ଶୁଆଇ ଓ ପୁରୁଷବ୍ୟକୁ ପ୍ରକୃତି କର କହିଲେ—ମୋର ଭ୍ରଗ—ମୁଁ ଆଜି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲୁ—ତୁମେମାନେ ସୁଖରେ ଥିଲେ ମୁଁ ସହସ୍ରଥର ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ କରି ପାରିବ । ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଥ ନା—ଭରଣ କଲେ ମୁଁ କାଲ ସକାଳେ ତୁମ୍ଭ ସମୟକୁ ଦେଖି ଶାର୍ଥ ଦର୍ଶନ

କର ଆସି—ମୋ ପାଇଁ ମନରେ କିଛି କୁଣ୍ଡଳ ହୁଅ ନା—
ମୁଁ ଭୂମାନଙ୍କର କିଛି ଦୋଷ ଧରୁ ନାହିଁ !! ସେହି
କଣ୍ଠରେ ଆକାଶରେ ବନ୍ଦ ଗ୍ରୌର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଶୁଣାଗଲା ।
ସେହି ରହିରେ ନିମେ ନିମେ ପୁନଃର ପ୍ରବଳ ଉତ୍ସାହ ହ୍ରାସ
ପ୍ରାୟ ହେଲା—ଦୁଇଦିନେ ପୁନଃ କର ମୁଣ୍ଡ ହେଲେ ଏବଂ
୪୫ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସାର୍ଥୀ ପୁଣ୍ୟ ହେଲେ । ପୁଣ୍ୟ ହେବା
ମାଧ୍ୟକେ ମାତା ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ନେଇ ପୁନଃଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ
କରିବାକୁ ଯାଏବା କଲେ । ମହା ପୁଣ୍ୟରେ ତନିହେଁ ଜଗନ୍ନାଥ
ଦର୍ଶନ କର ଫେରିଲେ—ମାତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନ
ଥିଲା ।

ଏଥର ପୁନଃବଧୂ ମାତାଙ୍କ ସହତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନନ୍ଦରେ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣର୍ଥଦର୍ଶନରୁଣ ଭୋଗ କର ସିଧା ସିଧା ଘରକୁ
ଫେରିଲେ ।

ଆଜି ଶୁଭ ଅନନ୍ଦରେଣ୍ଟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ !! ବୃଦ୍ଧାମାତା ପୁନଃ
ଓ ପୁନଃବଧୂକୁ ନେଇ ଶର୍ମର୍ଥନାନନ୍ଦର ଶୁଭକୁ ଫେରି

ଆସି ଅଛନ୍ତି !! ଶ୍ରୀମାୟୁ ପୋଷ୍ଟିପିଥନ ଅଣି ଏକ ପଦ
ଦେଲୁ ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ବେତନ ଟ ୫୦ ଟ କୁ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାୟ
ହୋଇଥିବାର ଏବଂ ମାପିକ ଟ ୨୦ ଟଙ୍କା ହୁଏବାରେ ପେଣ୍ଟିଲା
ଦୂର ବର୍ଷର ଟ ୪୮୦ ଟଙ୍କା ପାଇବାର ସମ୍ଭାବ ପାଇ ସମ୍ପେ
ଆନନ୍ଦ ସାଗରରେ ମଗ୍ନି ହେଲେ !

ମାତାର ମରବ ଆଣ୍ଟିବାକ “ପୁନଃର ଆର୍ଥିକ ସଞ୍ଚଳତା
ହେଉ, ଶର୍ମ ଦର୍ଶନ କରିବ” ଏହି ଆକୁଳ ପ୍ରଣାମାର ପରାମା
ଦାନ୍ତିଲା !! ଶର୍ମର କରୁଣାମୟୁ ! ମାତାର କାତର ପ୍ରାର୍ଥନା
ଶୁଣିଲେ !!

କହୁଦୂର ଶର୍ମଯାଦାରୁ ଫେର ଶୁଭରେ ଉପନୀତ ।
ପୁନଃ ବଧୂ ଆଜି ଶୁଭର କରୁଣ୍ଣି !! ! ସେ ସମ୍ପୁର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ଷନ କର
ଶୁଆଇ ପିଆଇ ପ୍ରକୃତିଷ୍ଟା କରିବେ ! ଦୂର ପ୍ରବାସ ଜନିତ ଶ୍ରାନ୍ତ
ଅପନୋଦନ କରିବେ । ଏଥୁପାଇଁ ରକ୍ଷନ ବ୍ୟାପାରରେ
ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାପାଇଁ ବୁଝୀ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି, ପରିଷାର
କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତେ ଦେଖନ୍ତି—“ବୁଝୀ ପଲମାବୃତ” ।

ଶା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ନନ୍ଦ ।

ମାଲେଜା ବକ୍ଷେ ହେମଚନ୍ଦ୍ର ।

ମାଲେଜା,—ମାଲେଜା,—ଯେଉଁଥର ଶୁଣିଲୁଁ ତୋହର
ବିରାଟ ଜୀବନର ବିରାଟ ଲାଲା ବିରାଟ ସାଗରବକ୍ଷେ ଅତି ଜନନ୍ୟ
ଭାବେ ଅବସାନ ହୋଇଥାଇ,—ସେଥିନ ଉତ୍କଳର ଏ ଶୁଦ୍ଧ
ପ୍ରାଣ, ଏ ଚିରତପ୍ତ ହୃଦୟ, ଏ ବ୍ୟଥତ ଅନ୍ତର ଯେ କି ଏକ
ଭ୍ରମରେ ଛଟପଟ କର ଉଠିଥିଲା ତାହା ତୋତେ କଣ
କହିବ ?—ମାଲେଜା, କେତେଥର ତୋର ସେହି ଭ୍ରମ-
ବିରାଟ ରଙ୍ଗପୁଣ୍ୟକୁ କନ୍ଧଶା-ତେଣାରେ ଉଡ଼ ଯାଇଛୁଁ—
କେତେଥର ତୋର ସେହି କରୁଣ ଆର୍ତ୍ତନାଦପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକଟ-
ମୃଦୁ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଘୋର ଭୈରବ ହୃଦୟ ଯେ ଆୟୁମାନଙ୍କ
ନୟନ ପଥରେ ନାଚି ଉଠିଲା, ତାହା କିଏ କହିଯାଇବ ?
ଶାୟନେ, ସପନେ, ଜାଗରଣେ, ଜଳେ, ଧୂଳେ, ଆକାଶେ,
କାନନେ, ପବତେ, ପ୍ରାନ୍ତରେ, ସର୍ବତ୍ର ମାଲେଜା କେବଳ
ତୋହର ମୃତ୍ତି, ତୋହର ଉନ୍ନାଦମୟ ନାହିଁ, ତୋହର
ଅଚିନ୍ତ୍ୟମୟ-ଭୟାବହୀ-ପରଣାମ ଖାଲି ମନେ ପଡ଼ିଲା !
ନିରାଶାପୂର୍ଣ୍ଣ-ହୃଦୟେ, ହତୋଷାହ ଚିତ୍ରେ, ଅବଶ୍ୟଳେଷଦେହେ
ଜୀବନଶକ୍ତି ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ପ୍ରଣୟମାନ ହେଲା ! ତଥାପି ମାଲେଜା,
ମନେ କରନା ଯେ ଆମ୍ରେମାନେ ତୋହର ସେହି ରଣରଙ୍ଗ-
ଭୂମିରୁ ଖାଲି ଫେର ଅୟିଲୁଁ,—ମନେକରନା ଯେ ଖାଲି
ତୋହର ସେହି ଭୌତିକ ତାଣ୍ଟ୍ରବ ଦେଖି ନିର୍ଣ୍ଣୟ ହୋଇ
ରହିଥିଲୁଁ,—ଦୁର୍ବ୍ଲ ଜନ୍ମାନ, ନର୍ତ୍ତିଶାତ ଜନ୍ମାନ

ଶାରନାମଧାର ମଦମତ୍-ଦର୍ଶନ-ବୃତ୍ତିପ୍ରିୟ-ଜର୍ମନ, ତୋହର
ମର ଦେହ ଧ୍ୟେ କର, ତୋହର ନଗନ୍ୟ-ଜୀବ୍ରି-ଶାର
ଜଳଶାତ କର ସାବାଧ, ବାହାଦୁରୀ ଯେତି ଗୁଲିଗଲ,
ମାତି ମାଲେଜା ସେହି ଶୁଦ୍ଧର କରିବେ ! ଦୂର ପ୍ରବାସ ଜନିତ ଶ୍ରାନ୍ତ
ଅପନୋଦନ କରିବେ । ଏଥୁପାଇଁ ରକ୍ଷନ ବ୍ୟାପାରରେ
ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାପାଇଁ ବୁଝୀ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି, ପରିଷାର
କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତେ ଦେଖନ୍ତି—“ବୁଝୀ ପଲମାବୃତ” ।

ମାଲେଜା—କିମ୍ବା କହିବ, କାହିଁକି ସାଗରବକ୍ଷେ
ପ୍ରତ୍ୟେକ କଷ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲହୁଶର ପ୍ରତି ଜଳକଣା
ଆଲେଚନ କରି କି ଅମ୍ବଲ୍ୟ ରହିର ଫଧାନ କରୁଥିଲୁଁ—
ମାଲେଜା, ତୋର ରହିବନର ଶେଷତଥୀ-ଲାଲା ସାର୍ଜର-

ବନ୍ଦରେ ଶେଷ ହୋଇଥିଛି—ତୋହର ଜୀବନ ନାଟ୍ୟର ଚରମ ଯବନିକା ଚିରକାଳ ପାଇଁ ପତନ ହୋଇଥିଛି,—ମାତ୍ର ମାଲେଜା ତୋହର ଅଭିବନ୍ଦୀ ଶେଷଦଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଜ୍ଜଳର ଯେଉଁ ଭବିଷ୍ୟ ମାଣିକ୍ୟଟି ଫରଣ କରିବେଳୁ, ତାହାର ଉଜ୍ଜଳ ଯେ କି ଦୁଃଖିନୀ, କି ହତ୍ତରୁଗିନୀ, ତାହା ତୁ ବୁଝିପାରିବୁ କି ?—ସେହି ନିବାନ ଯୁବକ ପ୍ରାଣର କେତେ ଆଶା, କେତେ ଉର୍ବସା ତୋହରି ବନ୍ଦରେ ଅର୍ଦ୍ଧାତ୍ମିତ ହେଉ ନ ହେଉଥୁ ତୋହରି ବନ୍ଦରେ ବିଲାନ ହୋଇଗଲା, ଆଉ ତୋହର ଶେଷ ସଙ୍ଗେ ଶେଷ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଧାମଅଶାର ଶାଶ ଦିବ୍ୟତ-ରେଖା ଉଜ୍ଜଳର ଘୋର-ଅବସାଦପୂର୍ଣ୍ଣ ତିର-ଘନ-ଘଟାଧିତ ଭ୍ରଗ୍ୟ ଗଜନରେ ଚକିତେ ଝୁରି ଚକିତେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇ ଗଲା ।

ମାଲେଜା ! ହେଉ ଶୁଣ, ଗୋଟିଏ ହତ୍ତରୁଗିନୀ ଜନମ-ଦୁଃଖିନୀ ପଢ଼ଗତପ୍ରାଣ ଉଜ୍ଜଳ ତରୁଣୀର କରୁଣ ଆର୍ତ୍ତନାଦ, ସ୍ଵାମୀ—ବିଛେଦ—ଯନ୍ତ୍ରାର ଗତ୍ତର ହତାଶମୟ ଆଶେସ,— ହେଉ ଶୁଣ, ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜଳଶିକନ୍ୟାର ମର୍ମରେଦ୍ଵା ବାପା—ବାପା—ଦିନନଧ୍ୟନ—ଆଉ ଦେଖ, ଗୋଟିଏ ଦେବଦୁର୍ଗ ଭ୍ରାତାର ଚିନ୍ତାକୁଷ୍ଠ ବିଷତ୍ତ ବଦନ-ମଶ୍ଵର—ମାଲେଜା, ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ ଆଜି ତୋ ଲାଗି ବହୁତ ଦେଖିବାର ଯୋଗ୍ୟ ଜନିଷ ଉଜ୍ଜଳରେ—ରହିଛି,— କିନ୍ତୁ ତୋହର ହୃଦୟ ଯେ ଆଗରୁ ଶତଧାଇନ ! ତୁ ଆଉ ଏ କରୁଣ ବିକଟ ଦୃଷ୍ୟ ଦେଖି କି ଭ୍ରବନା ଭାବିବୁ, କି ପ୍ରତିକାର କରିବୁ, ତୁ ଯେ ନିଜେ ଭ୍ରବନାର ଅଣତ, ଚିନ୍ତାର ପରିଯାରେ ତୋହର ଅନନ୍ତ ସମାଧି ।

ୟା,—ମାଲେଜା—ୟା, ତୋହରର ଶତ ଶତ ଲକ୍ଷ ମାଲେଜା ଯାଇଛନ୍ତି,—କୋଟି କୋଟି ମାଲେଜା ପୁଣି ସାଗର ବନ୍ଧ ଅଳଙ୍କୃତ କର ଭୁଷି ଭିତ୍ତିଥିଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ପୁଣି ଉଠିବେ, ମାତ୍ର ମାଲେଜା ତତେ ଏ ଉଜ୍ଜଳ ଭୁଲିବ ନାହିଁ, ତାହାର ଏ ସୁନ୍ଦର ସୁତ୍ତ ପଟରେ ତୋହର ଚିତ୍ତ ମନକ ପ୍ରଦ— ପରିଶାମର ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜଳନ୍ତ ଚିତ୍ତ ଅନନ୍ତକାଳ ପାଇଁ ରହଗଲା । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୁବକ ହେମଚନ୍ଦ୍ର ଅମର ସୁତ୍ତ ଉଜ୍ଜଳର ଘନକର ଘରେ ଘରେ, ପ୍ରକୃତିର ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ ବିଭାଷିତ ଥିବ, ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଜ୍ଜଳେହୀନ୍ତ ମହାସମରର ନାମ ପୃଥିବୀ ରତ୍ନହାସର ଅଙ୍କ ମଣ୍ଡନ କରିବ, ତେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଲେଜା ତୋହର ସଙ୍ଗରେ ଆୟୁମାନଙ୍କର ତଥା ଉଜ୍ଜଳର ବଢ଼ ଘନମୁଖ ପ୍ରାଣଶରୀର ସମନ୍ତ ରହିଲା ।

ଆଉ ହେମଚନ୍ଦ୍ର, ତୁମୁର ଏ ଅକାଳଦିବପ୍ରସ୍ଥାଣରେ ଆୟୁମାନଙ୍କର ଯେ କେତେ ଆଶା ଚାହୁଁ ଦିବୁଁ, ତୁମୁର ଦେବବୁଲ୍ୟ ପରିବାର ବର୍ଗ ଯେ ଆଜି କି ଗତ୍ତର ଶୋକରେ ଜାତୀୟତ, କି କଣ୍ଠପ୍ରତି ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଶକ୍ତି ଏ ସାମାନ୍ୟ ଲେଖନାର ନାହିଁ । ଏ ଶୋକ, ଏ ଦୁଃଖ, ଏ ମର୍ମନ୍ତିକବେଦନା ଏ ଅପ୍ରତି-କରଣୀୟ କଣ୍ଠ ଜଣାଇ ତୁମୁର ଅମର ଆସିବୁ ଫିରାର ବିଷୟ ବିଷେ ଜନରିତ କରିବା ଆଜି ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଲେଖନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ ! ହେମଚନ୍ଦ୍ର, ଅଳ୍ପାନ୍ତ ନିଯୁତିର ଅକାଟ୍ୟ ଶାସନେ ତୁମୁର ମରଦେହ ଆଜି ପୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗଶ୍ରୀର ଶେତ ମୃତ୍ୟୁକାର ପ୍ରତିକଣାରେ ମିଶି ଯାଇଛି, ହିମର ଦେହ ଯୋଗ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ହାତେ ଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ଧାର ଲାଭ କରିଛି ।

ଶ୍ରୀ ବନ୍ଦବନ୍ଦୁ ମହାନ୍ତ ବାବ୍ୟକୁଞ୍ଜ ।

ହୋଲି ।

ଗାନ କରିବ ହରି-	ନାମ-ରସିଆ
ପଜତ ନନ୍ଦ-ଦୁଲ୍ଲାଲ	
ଶୋଜତ ଯମୁନା-	ଜଳ-କଳ-ନାଦେ
ଦୁର୍ଜ୍ଞତ ନାମ-ରସାଳ ।	
ହରିବୋଲ,	ହରିବୋଲ,
ବ୍ରଜାଙ୍ଗନା-ମନ-	ମୋହନ-ମୂରଳୀ
ଶୁଣତ ଧାନ ଲଗାଇ	
ଲୁଳ ମାନ କୁଳ	ବିଶେର ପାଷାର ମନ୍ଦୀ
ଧାବତ ନିଧୁବନେ ରାତ୍ରି	
ହରି ବୋଲ,	ହରି ବୋଲ,
ଶେଳତ ହୋଲି	ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦ
ନାଚତ ରଧା ପିପୁଲୀ	
ଲୁଳ ଯମୁନା-ପାଣି	ଲୁଳ କୁମୁମ-ଠାଣି
ଲୁଳତ ରସ-ବିହାରୀ	
ହରି ବୋଲ—	ହରି ବୋଲ—
ବାଜତ ପ୍ରୟୁକ୍ତି	ନେପୁର ତୁଣୁଣୁଣୁ
ହରି ହରି ନାମ ପ୍ରଗ୍ରହ	

ସାର-ସରସ-କରେ	କଙ୍କଣ କଣିକିଣୀ
ଶକତ ମାନସ-ହାତ୍ରୀ	
ଲାଲ-ବସନ୍ତ-ସାଜେ	ଲାଲ-କିଶୋର ରାଜେ
ପୁରତ ଲାଲ-କିଶୋର	
ଲାଲ ଗଗନ-ତଳ	ଲାଲ ପାଦପ-ଫଳ
ଲାଲ ପାରତ-ରଧ ତୋର ।	
ଲାଲ ବିହଗ କୁଳ	ଲାଲ ଶିଖିଶ୍ଵ-ଚକ୍ର
ଲାଲ ହୃଦୟ-ମଧୁ-ଭର ।	
ଲାଲ ଅରୁଣ, ରିଷା	ଲାଲ ପ୍ରଦୋଷ-ଭୁଗୀ
ଧ୍ୟାନ ମନୁଥା	ଲାଲ ନୟମ-କଳା-ଧାର
ଶେଳତ ନବ ନବ ହୋଲି	
ଭରତ ରସିଆ	ହର-ରସ-ସାଗରେ
ଶୁଳ୍କତ କଦମ୍ବକ ଦୋଳି ।	
ଶ୍ରୀ ବନ୍ଦବନ୍ଦୁ ମହାନ୍ତ ବାବ୍ୟକୁଞ୍ଜ ।	

